

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOOLI TOIMETISED

УЧЕННЫЕ ЗАПИСКИ

ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS

842

TEADUSLIKU RAAMATUKOGU TÖID

ТРУДЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

VII

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893.a. VIHK 842 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ В 1893.г

TEADUSLIKU RAAMATUKOGU TÖID
ТРУДЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ

VII

TARTU 1989

UDK 027.7(474.2)

Redaktsioonikolleegium: M.Ermel, S.Issakov, M.Künnik,
A.Norberg, L.Peer, M.Rand, U.Tõnnov.

Редакционная коллегия: С.Исаков, М.Кюмник, А.Норберг,
Л.Пеэп, М.Ранд, Л.Тийк, У.Тыннов, М.Эрмель.

Vastutavad toimetajad: A.Norberg, U.Tõnnov.

Ответственные редакторы: А.Норберг, У.Тыннов.

SAATEKS

22. veebruaril 1982 avas lugejatele ukseid TRÜ Teadusliku Raamatukogu uus hoone. Võrreldes eelnenud perioodiga, toimusid raamatukogu elus ja töös põhjalikud muutused. Selleks oldi küll valmis, sest pikka aega oli uut töökorraldust ette valmistatud, kuid süsteemi kui terviku töökindluse proov seisis siiski veel ees.

Nimetagem olulisemaid neist suurtest muutustest: üleminek kirjanduse avapaigutusele kõikides lugemissaalides (alguses 250 000, tänaseks 350 000 eks.); uute käsikogude ja lugemissaalide moodustamine; töö organiseerimine info- ja kontroll-lauas, registratuuris, dispetšerpunktis, raamatumuuseumis; kabiinide, fonoteegi- ja mikromaterjalide laenu-tamise korraldamine; muutused komplekteerimispoliitikas, kataloogisüsteemis, fondide organiseerimises, raamatu ja nõudesedeli tees. Uut lähenemist vajab üliõpilaste raamatukogu-õppuste metoodika, infoteenindus, raamatu- ja raamatukogu-propaganda; uued ülesanded said hügieeni- ja restaureerimis-ning raamatukogutehnika osakond. Ühesõnaga - muutused, mis kaasnesid uue raamatukogu käikuminega, olid niivõrd suured, et mitte ainult lugejad, vaid ka raamatukogu töötajad olid uues situatsioonis. On ka selge, et iga muutus peegeldub raamatukogu lugejateeninduses. Üks vähem, teine rohkem, aga vastukajata ei jää neist ükski.

Kavandades 1982. aastal uuringut "TRÜ Teaduslik Raamatukogu ja lugeja",* oligi üks suuremaid teada saada tahtmisi, kuidas lugeja tunneb end uues raamatukogus, millega on ta rahul ja millega mitte? Kuivõrd vastab uus teenindussüsteem lugeja ootustele ja soovidele? Kuigi rahulolu ja rahulolematuus on sügavalt individuaalsed ja subjektiivsed nähtused, on nad samavõrra reaalselt olemas kui nähtuste objektiivsed aspektid ning sellepärast tuleb neid samuti tundma õppida ja arvestada. Mitte kui omaette eesmärki, küll aga kui üht kriiteeriumi lugejate vajaduste ja nende rahuldamise vahekorra väljaselgitamisel.

* Uuringu programm vt. lk. 128.

Erialakirjanduses ei kohta just sageli lugejauuringute käsitlemist. Veel napimalt on neid, mille aineks oleksid hinnangud ülikooli raamatukogule. Seepärast on TRÜ Teadusliku Raamatukogu uuringu meetodika ja tulemuste võrdlemiseks võimalusi üpris vähe.

Uuringu "TRÜ Teaduslik Raamatukogu ja lugeja" I etapp viidi läbi 1983.-1985.a. See sisaldas ankeet-testi "36 küsimust lugejale". Kolmandik vastustest kannab endas hinnangut raamatukogu töö kvaliteedile ja võimaldab analüüsida respondentide hoiakuid, maitseid, vaateid, arvamusi ja otsustusi.[✱]

Ankeet jagati välja 800-le TRÜ TR lugejale. Täidetuna tagastati ja andmetöötlus viidi läbi 466 ankeedi põhjal. Valim moodustas 3% lugejaist (TRÜ TR-s oli anketeerimise ajal ligi 16 000 lugejat). Hõlmatud olid kõik lugejakategooriad. Andmetöötlus tehti arvutil EC-1060. Nominaalskaala andmete kõrval kasutati andmete interpreteerimisel Sheffe S-meetodit ja korrelatsioonianalüüsi. Hinnangut raamatukogu tööle sisaldasid ka nn. vabad vastused (neid võimalusi oli ankeedis 18). Lugejate konkreetset näited, põhjendused, soovid ja ettepanekud lubasid välja tuua teatud suundumusi ja seaduspärasusi.

Teenindusprobleemidest objektiivse pildi saamise huvides kasutati lugejakäsitluse kõrval vaatlust, kontrolli, vestlust; analüüsiti raamatukogustatistika ja 1983.a. lugejakonverentsile eelnenud käsitluse andmeid.^{✱✱}

Enamik käesoleva kogumiku artikleist on kirjutatud uuringu "TRÜ Teaduslik Raamatukogu ja lugeja" I etapi materjalide põhjal.

[✱] Küsimustik vt. lk. 130-138.

^{✱✱} Vaatlust kasutati erinevate teeninduspunktide külastatavuse, avakogude, uudiskirjanduse ja teatmestu kasutatavuse jälgimiseks; kontrolli - raamatu töötlusaja ja hoidlast lugejale kirjanduse toomise aja kindlakstegemiseks; vestlust - vajaliku kirjanduse leidumuse ja kättesaadavuse täpsustamiseks. Raamatukogustatistika andmetega võrreldi ankeedivastuste kvantitatiivseid näitajaid (näit. külastamissagedus, osavõtt raamatukogu üritustest jms.).

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЯ

22-го февраля 1982 года распахнуло двери для читателей новое здание Научной библиотеки Тартуского государственного университета. В жизни библиотеки, по сравнению с предшествующим периодом, произошли основательные изменения, к которым длительное время шла подготовка, но проверка надежности всей системы была еще впереди.

Каковы же самые большие перемены? Переход на открытый доступ литературы во всех читальных залах (сначала ок. 250 000 экз., теперь ок. 350 000 экз.); создание новых подсобных фондов и специализированных читальных залов; организация работы регистратуры, пункта информации, контрольного и диспетчерского пунктов, музея книги, фонотеки. Были разработаны технологические схемы путей книги и читательского требования, внесены обоснованные коррективы в план комплектования библиотечной сети университета. Много нового было внесено в методику проведения библиотечно-библиографических занятий со студентами, в информационное обслуживание читателей. Были дополнены и изменены формы и методы пропаганды библиотеки и ее культурных ценностей. Новые направления деятельности разработаны для отдела библиотечной техники и отдела гигиены и реставрации книг.

Одним словом, изменения, связанные с переходом библиотеки в совершенно новые условия, были настолько существенны, что не только читатели, но и библиотекари оказались в новой ситуации обслуживания.

Как чувствует себя читатель в новой библиотеке? Что его удовлетворяет и что не удовлетворяет? Как соответствует новая система обслуживания читательским ожиданиям и пожеланиям? Это были основные вопросы, на которые библиотека стремилась получить ответы, планируя в 1982 году исследование "НБ ТТУ и читатель".* И хотя удовлетворенность и неудовлетво-

---

*Программу исследования см. на с. 129.

ренность глубоко индивидуальные и субъективные явления, они также реально существуют, как и объективные аспекты явлений. Поэтому их надо изучать и учитывать. Изучать не как самоцель, а как один из критериев для выяснения соответствия между читательскими потребностями и их удовлетворением.

В литературе по библиотековедению не часто встречаются материалы о читательских оценках библиотеки. Еще реже встречаются работы, в которых анализируются оценки читателей университетской библиотеки. По этой причине НБ ТГУ имела мало возможностей сравнивать методику исследования удовлетворенности читателей библиотекой, а также полученных результатов.

Первый этап исследования "НБ ТГУ и читатель" был проведен в 1983-1985 годах. Исследование состояло из опроса читателей (анкета-тест "36 вопросов читателю" *), структурного анализа читательского контингента и книговыдач в различных пунктах обслуживания (читальные залы, абонемент, выставка новинок, фонотека, МБА и др.), вопросов организации труда (пути книги и читательского требования, время обслуживания, распределение труда, выполнение норм труда), анализа статистических показателей библиотечной деятельности. Одна треть ответов на анкету содержит прямые оценки на качество библиотечной работы и дает возможность анализировать установки, взгляды, мнения и суждения респондентов.

800 читателей получили анкеты. Из них 466 возвратили анкеты заполненными, на основе которых был проведен анализ данных. Выборка составила 3% от общего количества читателей НБ ТГУ (во время анкетирования ок. 16 000 читателей). Опросом были охвачены все категории читателей. Обработка данных проведена на ЭВМ ЕС-1060. Наряду с показателями номинальной шкалы, при интерпретации данных использованы корреляционный анализ и метод Sheffe S. Кроме того, оценка библиотеки была дана в 18 так называемых свободных ответах. Конкретные примеры, мотивировки, пожелания и предложения читателей позволяют видеть определенные направления и закономерности.

На материалах первого этапа проведенного исследования и базируется большинство статей данного сборника.

---

*Анкету см. на с. 139-147.

ZUM GELEIT

Am 22. Febr. 1982 hat das neue Gebäude der UB Tartu ihre Türen den Lesern geöffnet. Im Vergleich zur vorhergehenden Periode haben in der Tätigkeit der Bibliothek gründliche Veränderungen stattgefunden. Man war bereit dazu, denn der neuen Arbeitsorganisation ging eine lange Vorbereitungsperiode voraus, doch die Erprobung des Systems als des Ganzen stand noch bevor.

Die bemerkenswertesten dieser großen Veränderungen sind folgende: Übergang zum Freihandsystem in allen Lesesälen (anfangs 250 000, heute 350 000 Exemplare); Bildung der neuen Handbibliotheken und Lesesälen; Organisierung der Arbeit in der Auskunftsstelle, beim Eingang, in der Registratur, in der Dispatcherstelle, im Buchmuseum; Regelung der Ausleihe von Schallplatten, Mikrofilmen, Mikrokarten, Mikrofichen und der Verteilung von Carrels; Veränderungen in der Erwerbungspolitik, im Katalogsystem, im Bestandsaufbau, im Geschäftsgang und im Weg des Leihscheins. Neue Annäherungsweisen benötigte die Methodik der Nutzerschulung, der Auskunftsdienst, die Literatur- und Bibliothekspropaganda. Neue Aufgaben wurden auch vor die Abteilungen für Buchhygiene und Restaurierung und für Bibliothekstechnik gestellt.

Mit einem Wort - Veränderungen, die die Eröffnung der Bibliothek mitgebracht hatte, waren so umfangreich, daß nicht nur Leser, sondern auch Bibliotheksmitarbeiter sich in einer neuen Situation befanden. Es ist auch selbstverständlich, daß jede Veränderung sich in der Leserbedienung widerspiegelt, die eine weniger, die andere mehr, aber ohne Widerhall bleibt keine Veränderung.

Als man im Jahre 1982 das Forschungsthema "Die Wissenschaftliche Bibliothek der UT und der Leser" entwarf, war eines der Hauptziele zu erfahren, wie der Leser sich in der neuen Bibliothek fühlt. Womit ist er zufrieden und womit unzufrieden? Inwiefern entspricht das neue Bedienungssystem

den Erwartungen und Wünschen des Lesers. Obwohl die Zufriedenheit und Unzufriedenheit tief individuelle und subjektive Erscheinungen sind, existieren sie gleichviel real als auch objektive Aspekte der Erscheinungen - und deshalb muß man sie auch kennenlernen und berücksichtigen. Nicht als das Ziel an und für sich, sondern als ein Kriterium bei der Aufklärung des Verhältnisses zwischen den Bedürfnissen der Leser und ihrer Befriedigung.

In der Fachliteratur kann man selten Behandlungen über Leserbewertungen treffen. Noch weniger findet man Behandlungen, die sich mit den Bewertungen der Studenten über die Universitätsbibliothek befassen. Deshalb gibt es ziemlich wenig Möglichkeiten, um mit der Methodik und den Ergebnissen der Forschung der UB Tartu Parallele zu ziehen.

Die 1. Etappe der Forschung "Die Wissenschaftliche Bibliothek der UT und der Leser" wurde in den Jahren 1983-1985 durchgeführt und sie enthielt eine Umfrage "36 Fragen an den Leser". Ein Drittel der Antworten auf diese Umfrage beinhalten die Bewertung der Qualität der Arbeit der Bibliothek und ermöglicht die Analyse der Einstellungen, Entscheidungen, Ansichten und des Geschmacks der Respondenten.

Die Fragebogen wurden 800 Lesern der UB Tartu ausgeteilt, von welchen 466 ausgefüllt erhalten und der Forschung unterzogen wurden. Die Befragten bildeten 5% der Leserschaft, wobei alle Leserkategorien erfaßt waren. Die Datenverarbeitung vollzog sich auf der Basis des Computers EC-1060. Neben den Angaben der Nominalskala wurden bei dem Interpretieren der Angaben auch die S-Methode von Scheffe und die Korrelationsanalyse benutzt. Viel Wertvolles für die Bibliotheksarbeit enthielten auch die sogenannten freien Antworten (es gab im Fragebogen 18 Möglichkeiten zur freien Antwort). Die in diesen Antworten genannten konkreten Beispiele, Wünsche und Vorschläge ermöglichten die Feststellung gewisser Gesetzmäßigkeiten, Tendenzen und Richtungen.

Um über die Bedienungsprobleme ein objektives Bild zu gewinnen, hat man neben der Leserumfrage auch Beobachtung, Kontrolle und Gespräch benutzt; man hat auch Angaben der

Bibliotheksstatistik und der Umfrage vor der Leserkonferenz vom Jahr 1983 analysiert.*

Die Mehrzahl der Artikel im vorliegenden Sammelband sind auf Grund der Materialien der 1. Etappe der obengenannten Forschung zusammengestellt worden.

---

* Die Beobachtung wurde verwendet, um die Besuchsfrequenz verschiedener Bedienungsstellen, die Benutzung der Freihandbestände, Neuerwerbungen und Erschließungsmittel zu verfolgen; die Kontrolle - um die Bearbeitungszeit und die Zeit, in der man die Literatur aus dem Magazin herausbringt, festzustellen; das Gespräch - um das Vorhandensein und die Zugänglichkeit der Literatur zu präzisieren. Die quantitativen Kennzeichen der Fragebogenantworten (z.B. Besuchsfrequenz, Teilnahme an den Leserveranstaltungen u. a.) wurden mit der Bibliotheksstatistik verglichen.

INFOTEENINDUSE OPTIMEERIMINE HUMANITAARALADEL

L. Peep

Kaasajal kasutavad meedikud ja bioloogid, keemikud ja füüsikud oma teadustööks vajalike andmete hankimiseks väga laialdaselt äärmiselt keerulist aparatuuri, originaalseid katseseadmeid, arvutustehnikat, ülipuhtaid kemikaale jne. Ega tänapäevased humanitaarteadlasedki ainult lugemisega ei piirdu, kuid siiski on neile informatsiooni hankimise põhiliseks allikaks semantilised algdokumendid. Olgu need siis käsikirjad, trükisõna või mõni uuelaadilisem inimkõne salvestamise viis. Loomulikult avalduvad ühiskonnateaduste arengus reljeefselt kõik teaduse arengule iseloomulikud jooned - ka nende teaduste metodoloogia ning tehnoloogiline arsenal peab sammu kaasajaga.

Ühiskonnateadlased on teaduskaadri erilist tähelepanu väärt osa. Uue, inimkonnale oma arengu teadlikuks suunamiseks vajaliku ja kasuliku teadmise loomine on humanitaarteadlase tegevuse põhieesmärk. Seostumine praktilise eluga on ühteaegu humanitaarteaduste arengu ülim eesmärk ja alus, toetepinnas. Ühiskondlikult oluliste uudsete probleemide lahendamine on humanitaarteaduste tervikliku kompleksi põhiülesanne.

Uue teadmise tekkimine humanitaaraladel on eriilmeline protsess, mis on tingitud nii sotsiaalsest seadumusest, s.o. neist ülesannetest, mille lahendamisele on orienteeritud teadlased, kui ka tunnetuse objekti, s.o. ühiskondliku elu kogunähtuste omapärast.

Kuni kõige viimase ajani on ühiskonnateaduste infosüsteemide ehitatud samadel põhimõtetel kui loodus- ja täppisteaduste omi, tähelepanuväärasel määral arvestamata kommunikatsiooni protsessi iseärasusi humanitaarteadustes. Kuigi on tõsiselt uuritud ühiskonnateaduste metodoloogilist omapära, ei ole kasutatud neid olulisi erijooni, arvestatud humanitaar-

teadlastele suunatud infosüsteemide projekteerimisel (6). Täna on päevselge, et täppisteadustest ja tehnikast päritolevate informatsioonitöö meetodite ning vahendusdokumentatsiooni vormide kopeerimine ei ole end humanitaarteaduste jaoks õigustanud. Teadusliku informatsiooni korraldamist humanitaaraladel tuleb alustada ühiskonnanahtuste tunnetamise iseärasuste arvestamisest, humanitaarteadlaste infovajaduse, olemasolevate infokanalite funktsioneerimise uurimisest, humanitaarteadlaste rahulolu või rahulolematuse tundmisest. Humanitaarse mõtlemisviisi arvestamine on aluseks nende vaimse töö organiseerimisel kaasaegselt, arvestades ühiskondlikku tööjaotust tänapäeva teaduses. Teaduslikkuse ülim ideaal humanitaaraladel on täielik informeeritus kõigest inimesse puutuvast. Tegelikult on inimene ja inimühiskond kogu kaasaaja teaduse üldine probleem (11). Kuid üha sagedamini nõuavad humanitaarteadlased teadmisi nn. vahealadelt või hoopis teistest teadusharudest. Mõnedel andmetel moodustab selline informatsioonimaterjal juba ca 50% produktiivsest andmestikust. Samaaegselt on vaieldamatult olemas tõsiteaduslik eriala kitsenemine, huvide spetsialiseerumine, süvenemine erialastesse finessidesse (7). Järelikult peaksid humanitaaruurijad olema väga aktiivsed infotarbijad. Selle üldkontseptsiooni foonil on äärmiselt huvitav ja murettekitav tähelepanek, et paljudes suurtes universaalsetes raamatukogudes on rohkem lugejaid insener-tehniliste töötajate ja loodus- ning täppisteadlaste kui ühiskonnateadlaste hulgast. Samal ajal just esimestena nimetatuid teenidavad teravdatud hoolega nii infoasutused kui ka arvukad erialased raamatukogud (3).

Pealiskaudselgi järelemõtlemisel tundub, et kujunenud olukord patustab milleski humanitaarteadlaste suhtes. Nad on hakanud võõrduma raamatukogudest, ei ole eeldustele vastavalt aktiivsed infotarbijad. Tartu Riikliku Ülikooli Teadusliku Raamatukogu lugejatest on humanitaaruurija kõige rahulolematum (2). Nagu nähtub lugejauuringust "36 küsimust lugejale", ei ole sellel rahulolematusel ühest ega selgesti määratud põhjust, kui välja arvata sagedased ja mõneti liialt üldsõnaliseks jäävad märkused uuema väliskirjanduse vähesuse kohta raamatukogu tulmes. Kõige suuremat korrigeerimist vajab humanitaaruurijade arvates raamatukogu infoteenistus. Seega, milles nimelt tuleb asja parandada, mismoodi teabetööd tulemusrikkamalt korraldada, ei oska küsitletud soovitada.

Asjalikud ja puudustele osutavad on märkused raamatukogude vahelise laenutuse (RVL) pika ooteaja kohta, enesekriitilisvõitu nurisemine selle üle, et raamatukogu poolt väljaantud infonimestikke ja koostatavaid bibliograafiaid ei tunta ega kasutada küllaldaselt. Domineerima jääb humanitaaruurija nurisev, rahulolematu, milleski justkui pettunud või raamatukoguhoidjate poolt unustusse jätetu lugejahoiak. Tartu ülikooli raamatukogutöötajaid häirib selline suhtumisfoon tõsiselt ja vähe lohutust on selles, et niisuguseid meeleolusid on täheldatud ülemaailmses ulatuses.

Jean Meyriat' (Pariis) andmetel on nii traditsioonilised raamatukogulikud ja bibliograafilised teatmestud kui ka masintöödeldavad infopangad humanitaarteadlaste poolt vähekasutatavad (9). Sama autor avaldab seisukohta, et kaasaajal on eriti teravaks muutunud teadusliku uurimistöö ja teadusliku informatsioonisüsteemi vastuolud. Näiteks vastuolu olemasolevate mahukate teatmestute ja dokumentaalfondide ning reaalse infovajaduse vahel, vastuolu dokumentide ülikülluse ja nende loominguliselt produktiivse osa vahel, vastuolu teatud kindlasuunalise infoõudluse ja ebamääraste andmete vahel selle info hankimise reaalsete võimaluste kohta.

Küsitlused näitavad, et ühiskonnateadlased eelistavad mitteformaalseid infokanaleid - kirjanduse läbisirvimist raamatukaupluste lettidel, vestlusi kolleegidega, nad lähtuvad sageli mõttekaaslasautorite viiteandmetest. Vahendusinfoväljaandeid, referaatajakirju ja ülevaateid, riiklikku arvestav-registreerivat bibliograafiat kasutatakse juhuslikult ja ebaregulaarselt (10). Ilmneb püüd kasutada dokumentaalsete andmete kõrval rohkesti fakte, arve jms., mis on pärit ühiskondlikust olemisest endast. Statistika, sotsiaalsed faktid ja neid iseloomustavad andmed on eriti hinnatud sotsioloogide, demograafide ja majandusteadlaste poolt. Kust neid andmeid saab, kui nii töödeldud ja interpreteeritud või ka statistiliste algandmete kogumikke ei ole või neid ei avalikustata. Õukogude liidus ei säilitata sotsioloogilisi küsitlusandmeid korduvkasutuseks nagu teeb Roper Public Opinion Center Euroopa ühisturumaade kohta.

Uurimisprogrammiga DISISS (Suurbritannia) selgitati, et kui loodusteadlased tsiteerivad oma fundamentaaluurimustes keskmiselt 80 artiklit ja 10 raamatut, siis ühiskonnateadlaste puhul on need arvud 11:10, millest on selgesti näha, et humanitaarteadlastel on monograafiad tähtsam infoallikas.

Miks see nii on? Jean Meyriat arvab; ühiskonnateaduste arengutempo on aeglasem; kiiret avaldamist nõudvaid avastusi on vähem; ühiskonnateadlastel on oma ideesid raskem ja keerulisem tõestada, mistõttu mõttearendus sobib rohkem raamatusse kui artiklisse; uued ideed toetuvad ühiskonnateadustes sageli vanadele tõdedele - uudsus ei ole originaalsuse kandepind; ühiskonnateadused on oma olemuselt sageli ajaloolised teadused. Järelikult on monograafilise trükisõna, teadusraamatu väärtus ühiskonnateadustes väga püsiv. Reeglina ongi ühiskonnateadlased sõnarahked kirjutajad, nende mõtlemisviis on arutlev, arutlus on tõestus ja uute seisukohtade esitamise viis, nõustumine või vastuvõetamine isiklike ideede esitamise lahutamatu osa. Vaidlused ei lõpe otsustava võiduga, mida kinnitab kummutamatult tõene argumentatsioon.

Humanitaarteadlane leiab teavet kõigist inimtegevust peegeldavatest dokumentidest. Nende jaoks ei eksisteeri kirjan-duse ranget eraldatust teaduslikuks ja mitteteaduslikuks. Viimane osa (ajaviiteajakirjad, ajalehed, ilukirjandus jms.) muutub informatiivseks, vääristub tänu teadlase uurimuslikule lähenemisviisile. Seejuures sisaldab trükidokument oma füüsilises olekus, kujunduses, kuulutustes, impressumis ja mujalgi informatsiooni. Ajastu hõngu ja koloriiti, situat-sioonikirjeldust ilmneb ka "ridade vahel" - stiilis, toonis, vormis.

1960-1970-ndail aastail uuris Bath'i ülikool koos USA Psühholoogide Liiduga ühiskonnauurijate infokasutust pro-grammiga INFROSS. Nad leidsid, et ühiskonnateadustes ei ole infovahetus nii selgesti väljendatult rahvusvahelise ulatu-sega kui reaalteadustes. Nn. rahvuslikes või kohalikes tea-dustes on see valdavalt sügavutiminevalt regionaalne, auto-noomsema iseloomuga. USA ühiskonnateadlased tsiteerivad kaas-maalasi 86,2%, Inglismaal ja Ida-Euroopa maades alla 50% (1). Sellest, et USA-s tsiteeritakse oma maa teadlasi 7 korda ti-hedamini kui teiste maade humanitaaruurijaid, võib teha muu-dugi ka järelduse USA-le eriomasest suletusest ja piiratu-sest. Siiski on vaieldamatu, et ühiskonnateaduste internat-sionaalsus on omanäoline - valdavalt vajatakse üldist infot ideedest, meetoditest, teooriatest, koolkondadest, mitte nii-võrd faktiteavet.

Infootsisüsteem ühiskonnateadustes on omanäoline ja on osutunud mitteühilduvaks bibliograafiliste ja dokumentaalse-te andmepankade organiseerimisskeemidega. Sellised uued in-fomassiivid nagu "Social Science Citation Index" (SSCI) on

sama alusandmestiku ja struktuuriga kui SCI ja ei ole seetõttu võrreldavalt kasutatavad. Ühiskonnateadlased ei ole oma viidetes ammendavad, nende viiteaparaat pole kaugeltki relevantne - keskmiselt piirduakse 10 viitega, kuigi samateemalisi töid on autoril teada sadu.

Terminoloogilised nihked segavad sugulusautorite leidmist. Mõttekaaslaste ringi määratlemisel on samad takistused kui mitte keskenduda klassipositsiooni erinevustest lähtuvalle ideoloogilistele põhjustele. Erineva ühiskonnakorraga maade ühiskonnateadlaste vajadus tutvuda oma ideoloogilise vaenlase seisukohtadega on infosüsteemi organiseerimise põhinõue (5). Ühiskonnateadused on oma olemuselt poliitilised teadused ja ideoloogilise vaenlase tundmine on edasiminekul alus nii teadustes kui ka ühiskondlikus teadvuses. Teadustegevuse intensiivistamine on tähtsaim tänapäeva nõue, infosüsteem seda tagav tegur (8).

Teaduslik-informatsiooniline tegevus ei tohi piirduda andmete edasiandmisega juba tehtud teaduslike avastuste kohta, vaid peab olema suunatud ka uute teaduslike avastuste tagamisele, stimuleerima teaduslike töötajate loomingulist protsessi. On alust arvata, et uus loominguline idee või kontseptsioon tekib sageli vastavalt ette valmistatud teadvuses just sellise kirjandusega tutvumise protsessis, millel esimesel lähenemisel ei tundugi olevat seost antud probleemiga. Seetõttu on kindlasti vaja hoolikalt ja täpselt uurida teadlaste harjumusi ning praktikat alg- ja vahendusdokumentatsiooniga töötamisel, nende loomingulise protsessi iseloomu. Praegu selliste probleemide uurimine alles algab.

Juba pikka aega on olnud vaidlusaluseks küsimus raamatukogunduse, bibliograafia ja informaatika vahekorrap. Otsustavalt tuleb ümber lükata arvamus, nagu raamatukogundusel ja bibliograafial ühelt poolt ning informaatikal teiselt poolt oleksid vastandlikud meetodid ja eesmärgid. Vastupidi, neid iseloomustab eesmärkide ja meetodite, ülesannete äärmisearnasus. Võib isegi öelda, et informaatika - see on raamatukogundus ja bibliograafia ühiskonna teaduslik-tehnilise progressi uuel astmel. See tähendab omakorda veel seda, et informaatikas ei tohi unustada traditsioonilise raamatukogundusliku ja bibliograafilise töö meetodeid, need peaksid olema iga informatsioonitöötaja raudvaraks, omandama vaid uue kvaliteedi tänapäeva nõuete tasemel.

Informatsioonikorraldusele humanitaarteadustes võib läheneda veel ühest aspektist, võttes vaatluse alla tüüpilised allikad, võimalikud dokumendid, arvestades nende produktiivsust. Niisugusele lähenemisele saab takistuseks asjaolu, et peaaegu kõigil humanitaaraladel on allikaõpetuse teooria suhteliselt mahajäänud ala. Aeg-ajalt ilmub küll praktilis-metoodilisi käsiraamatuid, kuid teadusliku tunnetuse lähtekoha - informatsiooniallikate - üldistavat teoreetilist käsitlust ei ole. Täolised asjalik-praktilised teatmeteosed jaotavad teadustööks vajalikud allikad tavaliselt algallikateks (первоисточник), allikateks (источник) ja abimaterjalideks (вспомогательный материал) (4).

Teadusliku informatsiooni teoorias samastatakse traditsiooniliselt infoallikas ja dokument. See pole päris täpne. Õigem oleks dokumentatsioonis nimetada spetsiaalselt fikseeritud informatsiooni, mille ülesandeks on ruumis ja ajas kadudeta edastamiseks akumulioneerida informatsiooni ning võimaldada seda kadudeta lülitada tunnetusprotsessi.

Informatsiooni töö praktilises korraldamises on oluline dokumentide jaotamine alg- ja vahendusdokumentideks. Seejuures arvatakse algdokumentideks neid kirjapanekuid, mis vahetult fikseerivad teadusliku uurimistöö tulemusi. Selle määratluse järgi on algdokumentideks nii laboratooriumižurnaal, käsikiri, vaatlusprotokoll, muuseumieksponaat kui ka artikkel, dissertatsioon ja teaduslik monograafia. Algdokumendi abil fikseeritud informatsiooni nimetataksegi alginformatsiooniks.

Algdokumentides sisalduva informatsiooni analüütilis-sünteesilisel töötlemisel luuakse uued dokumendid, milles on tihendandmed esimeste infosisust ja mis on nagu signaals, lühikeseks teateks esimeste kohta. Saadakse vahendusdokumendid. Tüüpilised vahendusdokumendid on kataloogid, kartoteegid, bibliograafianimestikud, annotatsioonid, referaadid, ülevaated, lühitõlked. Vahendusdokumentide hulka loetakse ka teatmikud, entsüklopeediad, ülevaated ja retsensioonid. Ning lõpuks on väga vajalikud ning teatud ulatuses olemas ka kolmanda astme dokumendid - bibliograafiate, referaatväljaannete jms. nimestikud.

Olgu rõhutatud, et bibliograafilise ja informatsioonilise vahendusdokumentatsiooni mõiste eraldamine ja piiritlemine on vägivaldne ning ainult traditsioonide ja arenguajaloo

õigustatav operatsioon. Mingisugust ületamatut vaheseina bibliograafilise töö ja informatsioonitöö vahel ma ei näe. Informatsioonilisel vahendusdokumentatsioonil on tervikuna üldiselt hilisem teke. Oma iseloomult lähtuvad nad rohkem teadusliku uurimistöö vajadustest, kuna bibliograafiad lähtuvad pigem trikitoodangu arvestamise tarbest. Need kaks pole aga mitte mingil juhul vastandatavad.

Kahjuks ei ole vahendusdokumentide süsteem humanitaarteadustes küllalt sihipäraselt, ülevaatlikult ja loogiliselt korraldatud ning seetõttu hinnatakse teda vähe usaldusväärseks. Kasutajale on ta segavalt ebaoperatiivne ning raskepärane.

Siiski, ka kõike seda, mida tehakse humanitaarteadlaste informeerimise huvides praegugi, kasutatakse uurijate poolt ebatäiuslikult. Õeldu puudutab nii riikliku arvestav-registreeriva bibliograafia kui ka retrospektiivsete bibliograafiaväljaannete kasutamist. Halvasti tuntakse informatsioonibülletääne ja bibliograafiakartoteeke. Seegi ilmnes teravalt TRÜ Teadusliku Raamatukogu poolt läbiviidud uurimuses "36 küsimust lugejale". Osaliselt saab olukorda seletada vastavate teadmiste nõrga propagandaga. Teiseks ja olulisemaks ki põhjuseks näib olevat sekundaarse dokumentatsiooni kasutamise alahindamine osa humanitaarteadlaste poolt, mis omakorda tuleneb oskuse ja harjumuse puudumisest nendega töötamiseks. Lisaks sellele, et informist või raamatukogutöötaja ei tea, millist informatsiooni vajavad teadustöötajad, ei tea viimased ja justkui ei tahagi teada, millist abi nad võiksid ning peaksid saama infoorganilt või raamatukogult. Igal juhul võiks Eestis olla rohkem teatmeteoseid ja informatsiooni vahendavaid publikatsioone.

Lõpuks on humanitaarteadlaste informeerituse parandamise küsimus seotud ka humanitaarteaduste õpetamise probleemidega. Algteadmised, mida saadakse koolis ja ülikoolis, ja informatsioon, mida vajatakse loova teadusliku töö juurde asudes, on omavahel pöördvõrdelised. Kuid kas saab tänapäeval, mil teadmiste hulk ühiskonna elu nähtuste kohta nii tohutult kasvab, jätkata vana, faktiliste teadmiste andmisele põhinevat õpetamismeetodit? Kaasaeg nõuab küll kindlate üldteadmiste aluse loomist, veelgi tungivamalt aga teadusliku mõtlemise võimete ja oskuste arendamist, täieliku ning kindla

ülevaate saamist teadusliku informatsiooni hankimise võimalustest ja meetoditest, teadusliku tunnetamise olulisimast eeldusest. Öeldut on vaja mõista eelkõige seetõttu, et ühiskonna käsitluses oleva informatsiooni hulga paratamatule, alaliselt jätkuvale kasvule vaatamata ei saa ühelgi juhul eeldada humanitaarteadlaste ettevalmistusaja vastavat kasvut. Humanitaarteaduste arenguperspektiivi tagamiseks on informatsiooni korraldamine kõige otsustavamaks lüliks. Tuleb loota, et käsil olev koolireform ning peatselt teoks saav kõrgharidussüsteemi põhjalik ümberkorraldamine aitavad kaasa infootsingule orienteeritud, permanentseks eneseharimiseks valmisoleva teadlaskaadri tugevnenemisele humanitaaruurijate seas. Infoteeninduse optimeerimine ei ole ega saa olla ainult humanitaarteadlaste mureks, pelgalt nende seada.

Inimene elab informatsioonimaailmas, infoväljas, mille pinged pidevalt kasvab. Rääkides infoküllusest, rõhutatakse, vahel liialt, seda kui ühiskondlikku õnnetust. Tegelikult on meie kätes inimühiskonna vaimse kultuuri hulka kuuluva sotsiaalselt kasuliku informatsiooni ära kasutamine. Infotöö optimeerimisel on tugev heuristiline potentsiaal just ühiskonnateadustes, sest kaasaegses infokorralduses tunnevad nad ennast tõrjutuina ja on rahulolematud. Viimane tähelepanek ei ole juhuslik, mõeldav "subjektiivne barjäär" kaasaegsete infoteenindusvormide suhtes. Ühiskonnateadlastele vajaliku infosüsteemi saab rajada, tuginedes humanitaarteaduste metodoloogiale ja allikaõpetuse teooriale, arvestades loomingsuhteholoogiat ning sotsiaalse mälu erijooni.

Kirjandus

1. Britten J.M. Internationality of the social sciences: implications for information transfer // J. Am. Soc. Inf. Sci. 1984. Vol. 35, N 1. P. 11-18.
2. Must Ü. Ühiskonnateaduste infotöö aktuaalseid probleeme // Raamatukogu. Tln., 1985. Jaan. lk. 21-26.
3. Андрианова Т.В. Методологические проблемы организации информации в области общественных наук. М., 1980. 203 с.
4. Бельчиков Н.Ф. Пути и навыки литературоведческого труда. М., 1975. 238 с.

5. Берков Р.Н. Введение в технику литературоведческого исследования : Источниковедение : Библиография : Разыскание. Л., 1955. 154 с.
6. Виноградов В.А. Общественные науки в развитом социалистическом обществе и задачи научной информации // Вопросы эффективности информационной деятельности. М., 1983. С. II-34.
7. Кезин А.В. Научность: эталоны, идеалы, критерии. М., 1985. 127 с.
8. Колеватов В.А. Социальная память и познание. М., 1984. 190 с.
9. Мейриа Ж. Использование информации в научных исследованиях: общественные науки // Международный форум по информации и документации. М., 1984. Т.9, №3. С. II-14.
10. Ризов Л.Я. Научная информация и общественные науки. Минск, 1976. С. 88.
11. Фролов И.Т. Актуальные философские и социальные проблемы науки и техники // Философия и социология науки и техники : Ежегодник 1983. М., 1985. С. 7-20.

ОПТИМИЗАЦИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ В ОБЛАСТИ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

Л.Пеэп

Резюме

Из всех актуальных вопросов повышения эффективности информационного обслуживания проблема информации для гуманитарных наук имеет особое значение. Структура и организационные основы, общая методология информации для гуманитарных наук отличаются от практики и теории научно-технической информации. Основные принципы специального подхода к информационной работе в этой области еще не сформировались в теории и не укрепились в реальной работе библиотек и инфоучреждений.

В целях методически правильной организации информации по гуманитарным наукам, необходимо учитывать специфику по-

знания общественных явлений, знать методологии соответствующих наук. Не менее существенными являются анализ созидательного труда ученого и изменения характера потребности в информации в ходе исследовательского процесса. Существенны также реальные данные о том, как используется первичная и вторичная документация. Таким образом, гносеологические и логико-методологические вопросы обществоведения, информационной эвристики и психологии творчества приобретают первостепенное значение.

В гуманитарных науках сам объект исследования и исследуемая проблема очень часто представлены лишь в виде письменного источника. Библиотека или архив остаются единственной лабораторией ученого. Отсюда исходит особо важная роль библиографии в системе информации по гуманитарным наукам. Общественные науки испытывают постоянную потребность в максимальной мобилизации всего накопленного человечеством письменно выраженного материала.

Типичным недостатком в работе наиболее крупных библиотек по гуманитарным наукам является недостаточное и малообзорное раскрытие существующих фондов посредством каталогов. На составление сводных и печатных каталогов в последнее время обращается непозволительно мало внимания. Не лучше обстоит дело и с раскрытием архивных и музейных фондов.

Недооценка роли библиотек в информационной работе вызвана тем, что многие ученые и специалисты даже не подозревают о том богатстве источников информации, которым располагает библиотека, не умеют использовать имеющиеся ресурсы библиографических и информационных изданий. Это беда специалистов и вина библиографов. Обучение читателей умению пользоваться библиотекой, привитие библиотечно-библиографической грамотности, обучение технике разыскания необходимых сведений являются одной из определяющих функций информационной работы библиотек.

Очевидна необходимость ориентации информационного обслуживания в области гуманитарных наук на более полный учет специфики социальной памяти. При проектировании новых и модернизации действующих инфосистем, при внедрении вычислительной техники предвидится большая польза от изучения инфопотребностей гуманитариев. Нет никакого основания считать, что информационное обслуживание в области общественных наук должно повторять приемы и методы технической информации.

DIE OPTIMIERUNG DER INFORMATIONSVERSORGUNG AUF DEM GEBIETE DER GESELLSCHAFTSWISSENSCHAFTEN

L.Peep

Zusammenfassung

Von allen aktuellen Fragen der Hebung der Informationsversorgungseffektivität hat das Problem der Information für Gesellschaftswissenschaften eine besondere Bedeutung. Die Struktur und die Organisationsgrundlagen, die allgemeine Methodologie der Information für Gesellschaftswissenschaften unterscheiden sich von der Praxis und der Theorie der wissenschaftlich-technischen Information. Die Grundprinzipien einer speziellen Einstellung zu der Informationstätigkeit auf diesem Gebiete haben sich in der Theorie noch nicht ausgebildet und sind in die reale Arbeit der Bibliotheken und Informationsstellen noch nicht eingeführt worden.

Um die gesellschaftswissenschaftliche Information methodisch richtig zu organisieren, ist es nötig, das Spezifische bei der Erkenntnis der Gesellschafterscheinungen in Betracht zu ziehen und die Methodologie der entsprechenden Wissenschaften zu kennen. Nicht weniger wichtig ist die Analyse der schöpferischen Arbeit des Gelehrten, die Veränderungen seines Informationsbedarfes während des Forschungsprozesses. Eine wesentliche Rolle spielen auch reale Angaben über die Benutzung der primären und sekundären Dokumentation. Solcherweise kommt den gnoseologischen und logisch-methodologischen Fragen der Gesellschaftswissenschaft, der Informationsheuristik und der Psychologie des Schaffens primäre Bedeutung zu.

In Gesellschaftswissenschaften treten das Untersuchungsobjekt und das zu untersuchende Problem oft nur in der Gestalt einer schriftlichen Quelle auf - die Bibliothek oder das Archiv sind für den Gelehrten einzige Laboratorien. Daraus geht eine besonders wichtige Rolle der Bibliographie im Informationssystem für Gesellschaftswissenschaften hervor. Die Gesellschaftswissenschaften haben ständigen Bedarf an der

Aufbietung des ganzen von der Menschheit in schriftlicher Form ausgedrückten Materials.

Ein typischer Mangel der größten gesellschaftswissenschaftlichen Bibliotheken ist die unvollständige und wenig übersichtliche Bestanderschließung durch Kataloge. Man schenkt in der letzten Zeit dem Zusammenstellen der Gesamt- und Druckkataloge unerlaubt wenig Aufmerksamkeit. Nicht besser steht es auch mit der Erschließung der Archiv- und Museenbestände.

Unterschätzung der Rolle der Bibliotheken in der Informationstätigkeit ist davon hervorgerufen, daß viele Wissenschaftler und Fachleute um den Reichtum der in Bibliotheken vorhandenen Informationsquellen keinen Bescheid wissen und die Bibliographien und andere Informationsausgaben nicht zu benutzen verstehen. Das ist die Not der Spezialisten und die Schuld der Bibliographen. Die Nutzerschulung der Leser, das Beibringen der Sachkundigkeit im Umgang mit den Informationsmitteln der Bibliothek und der Technik der Informationssuche - das ist eine der entscheidenden Funktionen der Informationstätigkeit der Bibliotheken.

Die Notwendigkeit, den Informationsdienst in Gesellschaftswissenschaften auf eine vollständigere Berücksichtigung des Spezifischen im sozialen Gedächtnis zu orientieren, liegt offen zutage. Bei der Projektierung der neuen und der Modernisierung der funktionierenden Informationssysteme, bei der Einführung der Rechentechnik bringt die Untersuchung des Informationsbedarfs der Gesellschaftswissenschaftler einen großen Nutzen. Es gibt keinen Grund zu vermuten, daß der Informationsdienst auf dem Gebiete der Gesellschaftswissenschaften das Verfahren und die Methoden der Informationsrecherche in den angewandten Wissenschaften kopieren soll.

БИБЛИОТЕКА В ОЦЕНКЕ УЧЕНОГО

А. Норберг

Критерием деятельности библиотеки в системе информации является знание библиотекарем инфосреды читателя и еще более его личного инфополя. Что определяет личное инфополе читателя? В первую очередь его предварительные познания в том или ином вопросе, наличие собственной инфосистемы, стиль ее использования. Существенными показателями в этом смысле являются образование, квалификация, характер работы, знание языков и все, что связано с личностью самого читателя (9, 10, 11).

Масштабность инфополя читателя выясняется библиотекарем путем изучения объема и содержания инфозапросов, их целей. Кроме знания инфополя читателя, важно знать его установки, мнение о библиотеке, о компетентности и культуре общения библиотекарей.

Одним из путей получения подобных данных является опрос читателей (2). Социологические и социально-психологические исследования получили довольно широкое распространение при решении многих проблем. До последнего времени в библиотеках исследования такого рода проводились редко, как можно заключить по малочисленности публикаций (1, 4, 5, 6, 7). В НБ ТГУ этот метод использовался неоднократно. В последнее десятилетие, в связи с размещением библиотеки в новом здании, наиболее остро проявилась потребность в укреплении контактов с читателем по целому ряду причин.

Уже к концу первого года работы в новом здании выяснилось, что не все читатели полностью довольны обслуживанием, а также некоторыми другими областями деятельности и быта библиотеки. Резкий рост количества читателей (с 12 до 18 тыс.) изменил и традиционную структуру читательского контингента, что привнесло в свою очередь как чисто прикладные, так и психологические проблемы. Появилась жизненная потребность научного исследования обстановки.

Целью исследования в общетеоретическом плане стало выяснение устремлений читателя НБ ТГУ в окружающей его инфосреде и в современной культурной ситуации вообще.

В прикладном плане исследование дает возможность:

- а) провести анализ читательского контингента (8, 10);

- б) провести анализ читательских интересов и потребностей;
- в) проанализировать соответствие содержания фондов и обслуживания желаниям и потребностям читателя;
- г) определить степень удовлетворенности читателя библиотекой;
- д) прогнозировать деятельность библиотеки для более полного удовлетворения потребностей читателя.

Исследование было запрограммировано как трехэтапное анкетирование. Установили репрезентативный подбор, учитывающий, по возможности пропорционально, основные читательские категории.

Для сбора материала в ходе I этапа исследования был проведен опрос 800 читателей по анкете "36 вопросов читателю". Вопросы, затрагивающие различные сферы обслуживания читателей, сгруппировали тематически. Кроме этого, в анкете был ряд так называемых свободных вопросов, на которые можно было отвечать текстом и высказывать всевозможные оценки, в том числе и резко негативные. Ответы на так называемые свободные вопросы дали интересную информацию об удовлетворенности и установках читателя по отношению к библиотеке, что особенно ценно. Обработка данных I этапа исследования закончена, результаты ясны.

В настоящей статье на основе I этапа исследования рассматривается позиция читателя-ученого в библиотеке Тартуского университета: удовлетворение его инфозапросов, соответствие культуры обслуживания и условий работы в библиотеке ожиданиям читателя, его требованиям, обусловленным характером его работы.

Рассматриваемая категория читателей представляет самую элитарную группу ученых университета – кандидатов и докторов наук (всего 77 чел.). Выбор ограничивался еще дополнительным условием: под наблюдение были взяты лишь те ученые, которые в анкете сами определили себя как читателей с исследовательскими интересами. В этом контингенте – ученые-гуманитарии (39 чел.) и ученые – представители естественных и точных наук (38 чел.). В НБ ТГУ инфозапросы и читательские интересы ученых изучались и ранее, причем неоднократно отмечалось довольно большое различие в требованиях и оценках библиотеки в зависимости от специальности. Рассмотрим обе вышеуказанные группы в сравнении, сопоставляя полученные данные со средними показателями всего исследуемого массива.

Исходя из неоднократно высказываемой в советской литературе по библиотековедению мысли, что в основе удовлетворения читателей работой библиотеки – ее книжный фонд, начнем обзор

данных нашего исследования именно с оценок фонда библиотеки. Как известно, часть фонда находится в открытом доступе (около 350 000 изданий).

Из полученных данных (см. табл. I) следует, что общая оценка ученым-читателем выбора литературы в открытом фонде в основном положительная. 70% опрошенных считают достаточным объем литературы, представленной в открытом доступе. Однако при дифференцированном подходе выясняется большое различие в оценках гуманитариев и естествоведов.

Основные различия определились в оценке открытого доступа к журналам и справочной литературе. Из гуманитариев 82% читателей оценивают положительно открытый доступ к периодике, из естествоведов – 58%. Следует отметить недовольство обеих групп читателей доступностью художественной литературы (гуманитарии – только 18% позитивных оценок и естествоведы – 22%; средний показатель по всему читательскому контингенту соответственно 68% – также одна из самых сдержанных оценок).

Ученый-гуманитарий выражает особое недовольство подбором художественной литературы, экспонируемой на полках открытого доступа. Полным его считают лишь 5% гуманитариев, недостаточным – 82%. Острое недовольство частично объясняется тем, что во многих гуманитарных отраслях художественная литература относится к специальной литературе, обуславливая двойную потребность. Многие читатели отметили недостаточную оперативность поступления новинок литературы (см. табл. 5).

Представителей естественных и точных наук меньше всего удовлетворяет (в противовес гуманитариям) открытый фонд справочной литературы. Только 16% представителей естественных и точных наук считают его достаточным против 56% гуманитариев. В комментариях указывается, что причина заключается в ограниченных возможностях комплектования фондов новой, в частности зарубежной справочной литературой, в сравнении с системой Академии наук как в Эстонской ССР, так и по всему Советскому Союзу. 45% представителей естественных и точных наук полагают, что справочный фонд недостаточно полный. Недовольны они также представленной периодикой по специальности. Только 21% считают, что журналов достаточно, 42% полагают имеющееся количество наименований журналов недостаточным, отмечая особенно большой дефицит зарубежных периодических изданий. Конкретно называются специальные научные журналы, наличие которых необходимо.

Книговыдача на дом (что, как известно, зависит от опти-

мальной экзemplярности и соблюдения сроков книговыдачи) не вызывает особых претензий. Положительные ответы 97% гуманитариев и 95% естествоведов позволяют дать позитивную оценку этому участку работы.

При изучении видов используемой литературы (см. табл. 2) выясняется, что ученый-читатель интересуется в университетской библиотеке прежде всего научной литературой по специальности (около 80% активной потребности), журналами по специальности и справочной литературой. Только потом знакомится время от времени с научной литературой по граничащим областям и уж совсем редко с общественно-политической и художественной литературой. Представители естественных и точных наук читают в библиотеке гораздо меньше общественно-политическую и художественную литературу (10% активной потребности) в сравнении с так называемым средним читателем и читателем-гуманитарием (по 23%).

Об уровне обеспеченности библиотеки литературой можно судить по конкретным данным текстовых ответов, где имелась возможность перечислить издания, которые отсутствуют, но должны обязательно быть. 66 читателей из опрошенной группы взяли на себя труд представить списки отдельных изданий или указать области, в которых самые большие недочеты. II читатели отмечают, что отсутствует слишком много нужных изданий. Из отечественных изданий чаще всего называются:

- 1) материалы научных конференций;
- 2) научные издания других вузов;
- 3) новая литература по философии и психологии (перечисляются авторы);
- 4) ежегодники и журналы по демографии и статистике;
- 5) законодательные, директивные и инструктивные материалы;
- 6) различные словари, справочники и др.

По зарубежной литературе и периодике:

- 1) общественно-политическая литература (особенно на нем. яз.);
- 2) книги и периодические издания по философии;
- 3) справочная литература, реферативные журналы, биографические справочники;
- 4) периодика по химии, физике, вычислительной технике;
- 5) англоязычная периодика по лингвистике;
- 6) словари;
- 7) ведущие литературные журналы зарубежных стран;

- 8) журналы по биологии, экологии и медицине;
- 9) отсутствующие тома энциклопедий, биографические справочники и т.д.

Даже негативная информация, содержащаяся в ответах, указывает на активный подход научных работников к оценке работы библиотеки, их заинтересованность и уверенность в возможности ликвидации имеющихся недостатков и готовность оказать в этом посильную помощь.

Ответы на вопросы, которые касаются взаимоотношений читателя и библиотеки, позволяют увидеть библиотеку в довольно благоприятном свете (см. табл. 3). 84% ученых, чей средний читательский стаж 17 лет (средний возраст 37 лет), оценивают свои взаимоотношения с библиотекой приятными, причем 85% из них находят, что в новых условиях обслуживания отношения еще более улучшились. Затруднения в общем все же возникали у 5% из опрашиваемой группы. В отдельных пунктах обслуживания, например, в абонементе научной литературы культура обслуживания оценивается очень высоко (85% позитивных оценок). Наименьшее количество положительных оценок получает порядок предоставления индивидуальных кабин и микроматериалов. В основном негативно оценивает ученый-естествовед возможность чтения газет в библиотеке (только 21% положительных оценок, 42% - негативных). При дополнительном интервьюировании в качестве причин указывали, прежде всего, на недостаточный выбор газет (отсутствуют центральные газеты многих зарубежных стран), а также на неоперативность доставки имеющихся газет в читальный зал, пробелы на стеллажах по текущей неделе, на некомпетентность обслуживающего персонала и др. Оценки гуманитариев в отношении зала газет были также сдержанны. Довольно широко разошлись оценки ситуации в зале справочной литературы. 74% позитивных оценок дают гуманитарии, а представители точных и естественных наук - 38%. При дополнительном интервьюировании выяснилось, что это связано с более быстрым устарением информации в естественных, точных и прикладных науках по сравнению с гуманитарными.

В сравнении оценок ученых с оценками остального читательского контингента четко вырисовывается более высокая требовательность ученых ко всем сферам обслуживания (3, 5, 6, 7).

Различные формы пропаганды культурных и научных достижений, такие как художественные выставки, встречи с известными учеными, концерты и др., признаются интересными и по-

лезными. Особо подчеркиваются хороший вкус при представлении художественных произведений, высокий научный уровень выставок и устных мероприятий для читателей.

Отношение читателей к бытовым условиям в библиотеке, как и предполагалось, в основном положительное - 87% удовлетворены (см. табл. 4).

Функциональное решение планировки здания библиотеки оценивают положительно 90% гуманитариев и 95% естествоведов. Некоторые условия работы в читальных залах оцениваются гораздо более дифференцированно, в какой-то мере даже противоречиво. К примеру, освещением читальных залов совершенно довольны 75% естествоведов и лишь 51% гуманитариев. Освещение при этом абсолютно идентично и вполне достаточно. В качестве причины недовольства указывается отсутствие настольных ламп. Сказывается разница в профессиональном представлении о рабочем месте с возможностью отключения от окружающей среды (у гуманитариев - кабинет, а у естествоведов - лаборатория, более обширные помещения с общим освещением).

В отношении мебели и ее расстановки у ученых претензий нет (в отличие от общей массы читателей). Читатель-ученый не забывает отметить уютный интерьер, возможность сосредоточенно работать, доступность материалов, компетентность, вежливость и быстроту обслуживания, чистоту помещений и цветы. Радует и то, что об этом писалось в анкетах довольно часто.

В заключение можно сказать, что ученый в НБ ТГУ является самым компетентным, требовательным и критичным читателем (особенно гуманитарий). У ученого сложилось оценочное отношение ко всем областям деятельности библиотеки (см. табл. 2, 3, 4, 5), и он выражает это отношение обоснованно, способствуя этим самым решению задач, стоящих перед его библиотекой, начиная с комплектования литературы и кончая недостатками в психологической атмосфере библиотеки, где (по мнению некоторых гуманитариев) дух индустриальный в последнее время превосходит дух гуманитарный. В связи с развитием автоматизации в библиотеке эту тенденцию надо учитывать и по возможности избегать ее углубления. Нельзя забывать, что ЭВМ, как любая техника, может быть только помощником умного человека, не более.

Если вернуться к общей цели нашего исследования, то надо еще раз подчеркнуть, что оно имеет прикладной характер. Изучение читательского мнения обоснованно и оправданно только тогда, когда это делается с целью и реальными перспекти-

Оценка читателями литературы открытого доступа (%)*

Таблица I

	Гуманитарии			Естествоведы			Все читатели		
	полн.	част.	недост.	полн.	част.	недост.	полн.	част.	недост.
В зале филологических и общественных наук	28	51	21				23	52	25
В зале точных и естественных наук				21	56	23	20	61	19
В зале журналов	28	54	18	21	37	42	29	49	22
На полках художественной литературы	5	13	82	8	14	68	19	49	32
В зале справочной литературы	56	30	14	16	39	45	50	39	11

* Некоторые несовпадения в процентных расчетах объясняются тем, что не все читатели ответили на соответствующий вопрос.

Таблица 2

Пользование литературой по видам (%)

	Гуманитарии			Естествоведы			Все читатели		
	часто	нерег.	редко	часто	нерег.	редко	часто	нерег.	редко
Научная литература по специальности	77	23	-	84	16	-	64	30	6
Научная литература по смежным специальностям	31	69	-	13	50	37	20	54	26
Общественно-политическая литература	23	46	31	10	24	66	23	69	8
Журналы	41	49	10	42	34	24	32	42	26
Справочная литература	46	41	13	21	42	37	36	42	22
Художественная литература	23	48	29	-	18	82	21	27	52

Таблица 3

Оценка культуры обслуживания (%)

	Гуманитарии			Естествоведы			Все читатели		
	хор.	удовл.	пл.	хор.	удовл.	пл.	хор.	удовл.	пл.
Абонемент научной литературы	85	13	2	68	16	16	76	21	3
Зал филологических и общественных наук	79	18	3				74	22	4
Зал естественных и точных наук				71	16	13	73	23	4
Зал журналов	69	18	13	68	26	6	71	26	3
Зал газет	54	33	13	21	37	42	60	36	4
Зал для просмотра микроматериалов	8	3	-	5	8	3	41	36	23
Зал справочной литературы	74	13	13	38	11	-	80	18	2

Таблица 4

Оценка бытовых условий (%)

	Гуманитарии			Естествоведы			Все читатели		
	хор.	удовл.	пл.	хор.	удовл.	пл.	хор.	удовл.	пл.
Освещение	51	41	8	75	20	5	6	32	62
Температура	38	54	5	53	47	-	6	47	47
Вентиляция	15	46	39	36	45	21	24	43	33
Тишина и покой	23	67	8	37	29	8	10	55	35
Удобство мебели	59	33	8	81	18	-	2	29	69
Расстановка мебели	69	26	-	79	18	-	1	27	72

Таблица 5

Заказы на литературу с ВПІ (%)

	Гуманитарии	Естествоведы	Все читатели
Почти всегда	18	8	7
Иногда	50	34	25
Обычно нет	23	21	30
Только знакомлюсь с выставкой	18	37	38

вами к улучшению практической работы по обслуживанию читателей.

Литература

1. Афанасьев М.Д. Отношение читателя к библиотеке как предмет исследования // Советское библиотековедение. 1984. № 6. С. 45-52.
2. Витухновская А.А., Ключенко Т.И. Информационно-библиографическое обслуживание преподавателей вуза: организация, методика, оценка эффективности // Проблемы эффективности библиотечно-библиографического обслуживания населения. Челябинск, 1984. С. 62-71.
3. Вальянотс М.К. Библиотечное обслуживание научных работников: Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук. Л., 1980. 16 с.
4. Желтова О.М., Зверева Т.В. Обслуживание читателей Библиотеки Академии наук СССР иностранной литературой // Оптимизация работы по обслуживанию читателей. М., 1982. С.34-41.
5. Зверева Т.В. Основные направления научных исследований в области оптимизации библиотечного обслуживания в Библиотеке АН СССР // Проблемы развития научных исследований в области библиотековедения и библиографии. М., 1981. С.120-133.
6. Иванова Т.В. Организация дифференцированного обслуживания читателей в библиотеке вуза // НТБ СССР. 1978. № 3. С.16-18.
7. Маслова О.М. К вопросу о разработке комплексной классификации читателей // Советское библиотековедение. 1978. №1. С. 32-44.
8. Саганенко Г.И. Социологическая информация: стат. оценка надежности исход. данных социол. исслед. Л., 1979. 142 с.
9. Шапиро Э.Л. Некоторые вопросы понимания текста // НТИ. Сер. 2. 1979. № 3. С. 1-5.
10. Шапиро Э.Л. Проблемы подготовки потребителей информации // Сер. 1. 1983. № 6. С. 19-21.
11. Шрейдер Ю.А. Текст, автор, семантика // Семиотика и информатика. М., 1976. Вып. 7. С. 153-169.

RAAMATUKOGU TEADLASTE HINNANGUTES

A.Norberg

Resümee

TRÜ Teaduslikus Raamatukogus tehtava sotsiaalpsühholoogilise lugejauuringu "TRÜ Teaduslik Raamatukogu ja lugeja" (1983-1990) esimese etapi andmetele toetavas käsitluses on võetud vaatluse alla teadlase positsioon ülikooli raamatukogu lugejana: tema infovajaduse rahuldamine, raamatukogu teeninduskultuuri ja -tingimuste vastavus tema ootustele ning töö iseloomust lähtuvatele vajadustele.

Artiklis analüüsitakse TRÜ teadlaskonna vastuseid ankeedi "36 küsimust lugejale" põhiliselt 3-le küsimustekompleksile:

1) hinnangud raamatuvaradele põhiliste kirjanduse liikide järgi, fondi kujundamise printsiipidele ja kirjanduse kättesaadavusele;

2) hinnangud teeninduskultuurile ja -kiirusele kõigis raamatukogu teeninduspunktides, kaasa arvatud kohvik ja garderoob;

3) hinnangud raamatukogu töö- ja olmetingimustele, uutele töövormidele lugejatega, uue raamatukoguhoone ruumilahendusele.

Esitatakse nimetatud teemade kohta kogutud statistilise materjali analüüs kahe põhilise teadussuuna - humanitaar- ning täppis- ja loodusteaduste - esindajate arvamustest läh- tudes.

Selgunud probleemidest.

1. TRÜ teadlaslugejat häirib kõige rohkem uuema erialase väliskirjanduse (eriti perioodikaväljaannete) lünklikkus ja puudulikkus raamatukogu kollektsioonis. Kuivõrd see on probleemiks mitte ainult TRÜ raamatukogus, on käesolevas käsitluses toodud võrdlusmaterjale ka teiste raamatukogude kohta.

2. Vastused küsimustele, mis puudutavad lugeja ja raamatukogu suhtlemist, lasevad raamatukogu üsnagi soodsas valguses paista. 84% teadlastest (keskmiselt 17 a. lugejastaaži) hindavad suhtlemist TRÜ raamatukoguga meeldivaks, kusjuures 85% neist leiavad, et uutes teenindustingimustes on suhted veelgi paranenud. Raskusi suhtlemisel on tekkinud siiski

5%-l vaadeldud grupist (lugejaskonna keskmine 3,7%). Kirjanduse laenutamise punktidest hinnatakse teeninduskultuuri kõrgeimaks (85%) teaduskirjanduse kojulaenutuses, seejärel erialade lugemissaalides (71-79%). Vähim positiivseid hinnanguid saavad lugejakabiinide kasutamiskord (28%) ja teenindamine mikromaterjalidega (8%).

3. Töö- ja olmetingimused raamatukogus (ruumilahendus, sisustus, valgustus, temperatuur, ventilatsioon, rahu ja vaikus) leiavad küllaltki diferentseeritud hindamist. Hinnangud on erinevad nii humanitaar- ja reaalteadlaste kui ka mees- ja naislugejate osas. Uued töövormid, nagu mitmesugused kirjandusnäitused, loengud, kohtumised kirjanike ja tuntud teadlastega, kontserdid, on lugejate poolt huvitavateks ja kasulikeks hinnatud. Selgub siiski, et paljud lugejad ei saa nende toimumise kohta õigeaegselt informatsiooni.

Mitmeid teadlaslugejate poolt märgatud puudusi on raamatukogu püüdnud parandada jooksva töö käigus. Nii on täpsustatud komplekteerimisprofiili, väljaannete suunamist avafondidesse, automatiseeritud mitmeid tööoperatsioone, tõstetud teeninduskiirust, lühendatud kirjanduse töötlusaaega jne. Kõik see viib kokkuvõttes lugejateeninduse paremale tasemele ka teadlaskonna silmis.

Kas liigume õiges suunas ja mida oleme tegelikult suutnud saavutada selgunud puuduste kõrvaldamisel, näitavad edaspidised küsitlusvoorud.

DIE UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK TARTU IN BEURTEILUNGEN DER WISSENSCHAFTLER

A.Norberg

Zusammenfassung

In der Behandlung, die auf den Angaben der ersten Etappe der in der Bibliothek der Tartuer Universität durchzuführenden Leserumfrage "Die Universitätsbibliothek Tartu und der Leser" (1983-1990) beruht, wird die Position des Wissenschaftlers als Leser der Universitätsbibliothek beobachtet: die Zufriedenstellung seines Informationsbedürfnisses, die

Entsprechung der Bedienungskultur und -bedingungen der Bibliothek seinen Erwartungen und seinen von der Wesensart der Arbeit ausgehenden Bedürfnissen.

Im Aufsatz werden die Antworten der Wissenschaftler auf die Umfrage "36 Fragen an den Leser", hauptsächlich auf Grund dreier Fragenkomplexe analysiert.

1. Beurteilungen der Bücherschätze nach den wesentlichen Literaturarten, der Prinzipien des Bestandsaufbaus und der Zugänglichkeit der Literatur.

2. Beurteilungen der Bedienungskultur und -schnelligkeit in allen Dienststellen, einschließlich das Café und die Garderobe.

3. Beurteilungen der Arbeitsbedingungen, Leserveranstaltungen, der Raumplanung des neuen Bibliotheksgebäudes.

Im gegebenen Aufsatz wird die Analyse des zu den erwähnten Themen gesammelten statistischen Materials angeführt, wobei von den Ansichten der Vertreter zweier grundlegender Wissenschaftsrichtungen - sowohl der Gesellschafts- als auch der exakten und Naturwissenschaften - ausgegangen wird.

Folgendes zu den aufgetauchten Problemen:

1. Als einen der am meisten störenden Mängel der Bibliotheksbestände nennen die Leser, die sich für wissenschaftliche Literatur interessieren, die Lückenhaftigkeit und Knappheit der neueren ausländischen Fachliteratur (insbesondere der Zeitschriften). Insofern das Problem nicht nur in der Bibliothek der Universität Tartu existiert, werden in der vorliegenden Behandlung vergleichende Angaben auch über andere Bibliotheken vorgelegt.

2. Die Antworten auf die Fragen, die den Umgang mit dem Leser betreffen, lassen die Bibliothek in ziemlich günstigem Licht erscheinen. 84% der Wissenschaftler (durchschnittlich 17 Jahre Lesererfahrung) schätzen den Umgang als angenehm, wobei 85% von ihnen finden, daß in den neuen Verhältnissen die Leserbedienung noch besser geworden ist. Umgangsschwierigkeiten haben 5% der beobachteten Gruppe (durchschnittlich 3,7% der ganzen Leserschaft). Unter den Leihstellen wird die Bedienungskultur der Leihstelle der wissenschaftlichen Literatur als die beste geschätzt (85%), ihr folgen die Lesesäle der Fachliteratur (71-79%). Die niedrigste Prozentzahl der positiven Beurteilungen verdiente die Benutzungsordnung der Einzelkabinen (28%) und die Versorgung mit den Mikromaterialien (8%).

3. Arbeitsbedingungen in der Bibliothek (Raumplanung, Ausstattung, Beleuchtung, Temperatur, Ventilation, Ruhe und Stille) werden ziemlich differenziert geschätzt. Die Beurteilungen unterscheiden sich sowohl bei Gesellschafts- und Exaktwissenschaftlern als auch bei Lesern und Leserinnen. Neue Formen der Leserveranstaltungen, wie verschiedene Literaturausstellungen, Vorlesungen, Treffen mit Schriftstellern und berühmten Wissenschaftlern sowie Konzerte sind von den Lesern als interessant und nützlich geschätzt worden. Es stellt sich doch heraus, daß viele Leser über ihre Durchführung nicht rechtzeitig informiert werden.

Die Bibliothek hat sich bemüht, mehrere von den Lesern der wissenschaftlichen Literatur bemerkten Mängel im Verlauf der alltäglichen Arbeit zu beseitigen (das Präzisieren des Erwerbungsprofils und der Buchauswahl für den Freihandbestand, die Automatisierung verschiedener Arbeitsprozesse, die Verkürzung der Bedienungszeit und der Zeit der Literaturbearbeitung).

Das alles erhebt die Leserbedienug auf das höhere Niveau und wird von Wissenschaftlern positiv anerkannt.

Ob wir den richtigen Kurs halten und was wir in der Tat bei der Beseitigung der herausgestellten Mängel erreicht haben, das werden weitere Leserumfragen zeigen.

СТУДЕНТ И БИБЛИОТЕКА

У.Тыннов

Студент и библиотека – что характерно в их взаимоотношениях в наши дни, в эпоху т.н. информационного потопа, способного одновременно порождать как инфострах, так и инфоголод? Это может вызвать желание махнуть рукой на бесчисленные источники информации и ограничиться минимумом знаний, необходимых для того, чтобы окончить вуз, или же, наоборот, вникнуть в изучение избранной специальности до такой глубины, что чувствуется нехватка информации, помогающей идти вперед. Большинство студентов-читателей, конечно, обойдет эти две крайности. Но так как инфострах и инфоголод во многом связаны с трудностями получить нужную информацию, нужные знания, то вузовская библиотека должна делать максимум для того, чтобы научить студентов, будущую интеллигенцию, свободно ориентироваться в библиотечном мире. От этого во многом зависит отношение человека к библиотеке, умение пользоваться ее возможностями в дальнейшем, продолжая последипломное, перманентное образование.

Итак, студент и библиотека. Что же ждет он от библиотеки и как соответствует библиотека его ожиданиям? Эти вопросы стали особенно актуальны для Научной библиотеки Тартуского госуниверситета после переезда в 1982 г. в новое здание, где в корне изменилась ситуация обслуживания читателей.

Чтобы получить достоверное представление об удовлетворенности читателей библиотекой, в 1983–1985 гг. был проведен I этап читательского исследования.* Он заключался в опросе читателей (анкета "36 вопросов читателю"),** детальном структурном анализе читательского контингента и книговыдач в различных пунктах обслуживания (абонемент, выставка новых поступлений, фонотека, МБА и др.), анализе организации, продуктивности и качества труда (путь книги, путь читательского требования, время обслуживания).

---

* Программа исследования на с. 129.

** Анкета "36 вопросов читателю" на с. 139–147.

В настоящей статье постараемся подвести итоги анкетного опроса студентов, охарактеризовать их оценки и мнения в отношении различных сфер деятельности библиотеки.

В предшествующие годы студенты ТГУ составляли в читательской структуре 48-50%, в год анкетирования - 49%. В абсолютных цифрах это - 6 292 студента стационарного и 2 313 заочного отделений.

Из 466 заполненных анкет от студентов ТГУ поступило 286 или 61% от общего количества. Выборка содержит 4,3% анкет студентов стационарного отделения. Анкет, заполненных заочниками ТГУ, а также студентами других вузов республики, в выборке оказалось мало, что не позволяет рассмотреть их по отдельным группам. Их оценка библиотеке ничем кардинально не отличается от оценки студентов дневного отделения ТГУ, анализ ответов которых - в центре внимания данной статьи.

Что же характерно и типично в отношении студента к библиотеке? По ответам на вопросы анкеты вырисовывается следующая картина:

- студент посещает библиотеку довольно часто, в среднем раз-два в неделю (так считают более 80% студентов, причем одна треть из них посещает каждый день), 17% посещают раз-два в месяц и около 3% - еще реже;
- НБ ТГУ для него основное, но не единственное книжное собрание, которым он пользуется. Здесь имеются в виду личные библиотеки, которые есть у половины студентов, библиотеки друзей и знакомых, Центральная городская библиотека им. О.Дутса, которой пользуются 61% студентов (из них 9% - часто). Другими научными библиотеками республики и всесоюзными центральными библиотеками пользовались только 2-7% студентов;
- взаимоотношения с библиотекой большинство студентов (81%) оценивает как благоприятные, 18% - как нейтральные, и лишь 1% находят их затруднительными;
- удовлетворение читательских потребностей, по мнению 69% студентов, в новом здании библиотеки улучшилось, 7% находят, что оно осталось на прежнем уровне, 4% - что ухудшилось, 20% (в основном первокурсники) не могут что-либо сказать;
- студент чувствует себя в библиотеке свободно, пользуется ее читальными залами и абонементом, посещает музей книги, конференц-зал, фонотеку, кафе, интересуется выставками, обращает внимание на интерьер и на

условия работы;

- он высоко оценивает уровень культуры обслуживания в библиотеке: 70-85% студентов (в зависимости от различных пунктов обслуживания) ставили оценку "хорошо" абонементу и всем читальным залам научной литературы, залам справочной литературы, редких книг и рукописей, новых поступлений. Сравнительно больше удовлетворительных оценок заслужили абонемент и читальный зал учебной литературы, МБА, залы газет и журналов, консультант по каталогам, регистратура, кафе, гардероб. Больше всего недовольных обслуживанием микроматериалами (18%) и предоставлением кабин для индивидуального пользования (21%);
- студентам очень нравится открытый доступ к литературе во всех читальных залах, но только каждый 7-8-ой вмешивается, увидев, что кто-нибудь портит книгу (около 12% сообщают об этом библиотекаря, 5% не вмешиваются, более половины студентов не знают, что они в такой ситуации делали бы);
- студенты читают, кроме учебной, довольно много научную, научно-популярную и художественную литературу;
- они плохо знают или не знают совсем библиографические и информационные издания библиотеки, пользуются ими редко или вообще не пользуются;
- студент хотел бы участвовать во многих библиотечных мероприятиях, но часто не знает об их проведении;
- студентам нравятся условия работы в библиотеке, простор, чистота, порядок.

Таковы были ответы, сходство и повторяемость которых позволяют считать их типичными. (Для сравнения см. результаты исследования мнений студентов, проводимого в Фундаментальной библиотеке I-го Московского медицинского института им. И.М.Сеченова (I)).

Теперь рассмотрим подробнее некоторые основные вопросы. Например, легко ли студенту получить в библиотеке необходимую книгу? Для выяснения этого читателям был предложен целый комплекс вопросов, как прямых, так и завуалированных, и дана возможность их прокомментировать. Анализ ответов показал довольно отчетливую картину пожеланий и потребностей студентов, а также степени их удовлетворения. По поводу получения нужной литературы, выяснилось, что в большинстве случаев ее получают (83%), 4% счастливицков заявили, что получают всег-

да, 13% студентов признались, что редко удается получить все, что необходимо.

В отношении обеспеченности НБ ТГУ необходимой литературой, оценки распределились более-менее равномерно по всему объему трехступенчатой шкалы (выбор литературы вполне достаточный, скромный, недостаточный). Реже все-таки встречается оценка "выбор недостаточный" (27%). Такова общая картина. Разумеется, в данном вопросе проценты и средние показатели ничего не решают: инфоголод психолога не становится менее мучительным от того, что математику книг хватает. Анализ данных по тематике и специальности показал уже более конкретную картину.

Характерным для библиотеки является наибольшая неудовлетворенность филологов, психологов и историков обеспеченностью, а в связи с этим и доступностью литературы. Много претензий было предъявлено выбору литературы в отраслевом читальном зале. На долю филологов, психологов и историков приходится более 1/3 недовольных собранием книг по их специальности. Неудивительно, что студенты именно этих специальностей на вопрос, какие разделы работы библиотеки требуют усовершенствования, называли, прежде всего, комплектование и строгое соблюдение сроков книговыдачи.

По утверждению психологов и дефектологов, получить новейшие специальные издания практически невозможно, в доказательство приводится ряд примеров, из которых на первом месте по тематике — психология личности, мышления и творчества, психотерапия, пато- и парапсихология, педагогика глухонемых, теория перевода, словари. Историки испытывают особый недостаток в теоретических работах по архитектуре, истории искусства и этнографии.

Недостаток необходимой литературы испытывают и студенты-медики, хотя их оценка имеющейся в библиотеке медицинской литературы редко бывает негативной. Здесь дает о себе знать, прежде всего, ограниченное количество учебников, медицинских атласов, монографий, рекомендуемых в качестве учебников, и, конечно, скромный выбор зарубежных медицинских журналов и справочников. Их недостаток в библиотеке студент еще не может должным образом оценить.

Для будущих математиков, физиков, химиков, экономистов и преподавателей физической культуры получение нужной литературы не представляет трудностей.

Есть ряд замечаний, общих для студентов всех факультетов: не хватает художественной литературы на эстонском, русском и иностранных языках. В списке дефицита доминируют литературная классика и современная иностранная художественная литература. Многие респонденты подчеркивают нехватку литературы на французском языке. Студенты желают, чтобы было значительно больше литературы по искусству, музыке, а также по философии, психологии, логике, педагогике. Не удовлетворяет выбор развлекательных и спортивных журналов.

Коротко об открытом доступе. В период анкетирования фонд открытого доступа составлял около 300 тысяч экземпляров. В него входят практически все виды новейшей литературы, труды классиков марксизма-ленинизма, материалы партии и правительства, актуальная научная литература по профилю университета, учебники и учебные пособия, СИБ, поступающие в библиотеку журналы и газеты.

Читателям нравится открытый доступ, и они им активно пользуются. Обращаемость открытого фонда варьируется, начиная с 6 в зале научной литературы по точным наукам до 65 в зале учебной литературы по общественно-политической тематике. В целом открытый доступ удовлетворяет 70% читательских требований в залах научной литературы и 88% - в залах учебной литературы.*

Тем не менее недовольных выбором или экземплярностью литературы открытого доступа среди студентов оказалось от 13% до 25%, в зависимости от вида литературы и специальности. Довольно хорошо удовлетворяют потребности студентов открытые фонды учебной и общественно-политической литературы: достаточным оценили выбор 40-43%, удовлетворительным - 43-46%, недостаточным - 13-15% опрошенных. Примерно аналогичную картину показывают оценки открытого доступа научной литературы по естественным и точным наукам. Выбором периодических изданий недовольны 21% студентов, научной литературы гуманитарного профиля - 25%.

По изучаемой специальности больше всего претензий у филологов (особенно у изучающих английский язык), историков, психологов, медиков. За ними следуют биологи, географы, хи-

---

* Здесь приведены данные анализа книговыдач, а не из ответов на вопросы анкеты.

мики, экономисты, физики. Меньше всего претензий предъявляют студенты факультетов: юридического, математического, физической культуры, а также обучающиеся в ЭСХА и других вузах.

На основе тщательного анализа читательских оценок и мнений были внесены коррективы в план комплектования, в организацию фондов открытого доступа. Проректоры и издательский совет вуза постоянно оповещаются о дефицитных изданиях университета. Дифференцированы сроки книговыдач. Больше внимания обращается на их соблюдение. В данное время ведется подготовка к переходу на автоматизированный учет читателей и книговыдач, что даст возможность более гибко организовать процесс обслуживания. Все это предпринимается с той целью, чтобы читатель получил необходимую книгу и получил бы ее без потери времени. Для читателя очень важно оперативное поступление литературы в библиотеку и к нему, читателю. Столь же важна слаженность каждодневного цикла выдачи, т.е. время, затрачиваемое на получение заказанной книги.

Здесь у НБ ТГУ, как, наверное, у всех крупных библиотек, есть еще резервы для более четкой организации работы. Но вернемся к оценкам самих студентов. Относительно скорости поступления новой литературы в библиотеку студент не может быть компетентным судьей, потому что он нерегулярно посещает выставку новых поступлений. Если 52% от общего числа читателей считали, что на ожидание новой литературы уходит много времени, то из числа студентов неудовлетворение выразили только около 30%, при этом почти половина опрошенных чисто-сердечно призналась, что не в курсе дела.

Контрольные наблюдения, проводившиеся библиотекой 6 раз в период с 1983 по 1985 г., показали, к сожалению, что у читателя есть серьезные основания быть недовольным: в течение месяца до читателя доходило в среднем только 50% новых поступлений. Работники отдела обработки видят причину этого в том, что Всесоюзная книжная палата с большим опозданием высылает каталожные карточки, без которых книги в обращение не поступают. Но и у самой библиотеки есть возможности оптимизации цикла обработки. Основные резервы кроются в более слаженной организации и оперативном, соответствующем действительным нуждам распределении труда.

Следует признать, что из хранилищ книга не всегда поступала к читателю в нормативное для библиотеки время - за 30 минут. По мнению студентов, в половине случаев на ожидание уходит больше времени. 15% студентов выразили по дан-

ному поводу возмущение, более 8% считали это самым крупным недостатком в работе библиотеки. Социологическое исследование читателя, проводимое в Государственной библиотеке Эстонской ССР им. Ф.Р.Крейцвальда в 1977 г., также показало, что именно эта категория читателей, т.е. студенты и специалисты с высшим образованием, - самая недовольная (свыше 60%) скоростью поступления новой литературы и оперативностью обслуживания (5, 6).

Ни одна библиотека не имеет права недооценивать значения скорости обслуживания. Отметим, что Ю.Н.Столяров образует из двух рассматриваемых нами компонентов: степени удовлетворения потребностей абонента и налаженности процесса обслуживания - понятие "полнота обслуживания" и считает ее основным критерием эффективности обслуживания читателей (4).

Исследования читательских мнений показали, что при возможности выбора читатель предпочитает библиотеку с более скромным фондом библиотеке богатой, но с медленным обслуживанием (2).

Все более существенное место среди задач вузовской библиотеки занимает сегодня библиотечно-библиографическая грамотность студентов, обучение их методам инфопоиска. Уже сейчас это тесно связано с библиотечным обслуживанием, и в будущем, очевидно, данная связь станет еще ощутимей.

Существенные перемены, происходящие в системе высшего образования, ставят новые задачи и перед библиотекой. Следует подчеркнуть, по крайней мере, три важных момента:

- значительное повышение роли самостоятельной работы студентов;
- перманентное повышение квалификации кадров с высшим образованием;
- обучение будущих специалистов так называемой второй грамоте, т.е. работе с компьютерами. В этом направлении научная библиотека не имеет права отставать от жизни. Более того, она должна готовить к этому читателя.

Ясно, что для выполнения первых двух задач библиотека должна обеспечить читателей литературой и информацией, а также рабочими местами. Повышение роли самостоятельной учебной, исследовательской и творческой работы обусловит необходимость более четко ориентироваться в справочно-поисковом аппарате библиотеки и прочих источниках информации. В то же время методы и возможности поиска приобретут новую окраску в

связи с использованием автоматизированных систем. Именно поэтому постоянное обучение читателей-студентов методике поиска необходимой литературы и информации о ней так актуально.

Если функции высшей школы расширятся настолько, что она "из места обучения молодежи превратится в институт постоянного получения образования" (7), то умение пользоваться библиотечно-информационной системой должно стать одной из безусловных составных частей образования дипломированного специалиста.

Как же обстояли дела с библиотечными знаниями у студентов ТГУ в период опроса? Не блестяще. Только 38% студентов заявили, что получили эти знания на библиотечных занятиях. Среди них много будущих юристов и экономистов. Половина опрошенных ответила: "Самостоятельно". Здесь основной контингент - филологи, историки, дефектологи, физики, химики, математики; много юношей. Это сомнительные, с явными пробелами знания. Наименьшая часть, около 15%, приобрела знания в ходе работы с помощью библиотекаря. (Напомним, что к консультанту обращалось 2/3 студентов, немногие из них часто).

Недовольны справочно-информационным обслуживанием 22-46% студентов. В приведенном показателе полярные цифры обозначают математиков и историков. Наибольшее недовольство высказывают студенты гуманитарных специальностей. Крайне плохо поставленной считают справочную службу 3% студентов. Довольно смутное представление у студентов о системе библиографических и информационных изданий и о их пользе. Общие и отраслевые библиографии используют около 20% опрошенных, причем общие библиографические издания высоко оценивали 7,5% студентов, отраслевые - 16%. Оставляет желать лучшего знание и использование библиографических и информационных изданий НБ ТГУ, используемость которых составила в среднем 45% (часто используют, в зависимости от издания, только 2-5%). Свыше половины ответивших не знают этих изданий, а следовательно не используют. В будущем предполагают более всего пользоваться бюллетенем зарубежной периодики (40%).

Менее всего были известны студентам информационные листки, издаваемые библиотекой. О существовании их знали около 1/3 студентов. Относительно часто пользуются инфолистками студенты-экономисты. Потенциальных потребителей по всем факультетам выявилось около 30%.

Что сделала НБ ТГУ для повышения библиотечных знаний у студентов?

Решительно настояли на увеличении количества учебных часов. С 1984 г. введена новая программа занятий, рассчитанная на 10 часов, из них на I курсе - 6 часов, на III курсе - 4 часа.

По-прежнему остро стоит проблема в отношении студентов-заочников. Требуется увеличить число часов и для студентов дневного отделения.

Усовершенствован справочно-библиографический аппарат библиотеки, улучшена пропаганда изданий библиотеки - создана постоянная выставка. Библиографические и информационные издания НБ ТГУ расставлены во всех читальных залах. Значительно улучшена наглядная информация по инфопоиску в зале каталогов. Библиографические картотеки пропагандируются через университетскую газету. Новое яркое оформление информационных листков, выставленных в читальных залах на видных местах, привлекает внимание читателей.

Однако самым существенным следует считать перелом в каждодневных взаимоотношениях библиотекаря и читателя. Не только консультант и дежурный библиограф, все, без исключения, работники библиотеки, общаясь с читателем, могут дать добрый совет, помочь сориентироваться в библиотечном мире. Можно не сомневаться, что большинство читателей, в том числе и студенты, принимают с благодарностью любую справку, а знания, полученные в ежедневном общении, легко усваиваются.

Умение и готовность общаться с читателями для библиотечного работника столь же важны, как и его профессионализм. Это подтверждают как наши опросы, так и исследования читательских оценок в других научных библиотеках, с которыми нам удалось ознакомиться (3). Читатель болезненно реагирует на равнодушное, небрежное, бестактное отношение и становится раздраженным и недоверчивым, столкнувшись с некомпетентностью библиотекаря.

Как стало очевидно из анкет, студент готов воспринять больше библиотечных знаний. Хотя в анкетных ответах свои возможности и желания, как правило, переоценивают, вселяет надежду то, что 30-40% студентов, до сих пор не пользовавшихся информационно-библиографическими изданиями, намерены в дальнейшем это делать. Процент существенно больший (в 10 раз), чем у других читательских категорий.

Очень активно реагировали студенты на вопросы о мероприятиях и выставках в библиотеке, они являются читательской категорией, которую различные мероприятия больше всего инте-

ресуют. Из девяти предложенных видов мероприятий (см. в анкете вопрос 2I на с. 144) студенты выдвигали на первое место встречи с учеными (желающих 65%), на второе место - встречи с писателями (64%). При этом студенты факультетов точных наук дали заметное предпочтение встречам с учеными, студенты факультетов естественных наук - менее заметное, а студенты гуманитарии выдвигали на первое место встречи с писателями. Вслед за этим на третье место студенты выдвигали обзоры новой литературы (61%), которые в НБ ТГУ до сих пор не практиковались.

Вопросы быта в библиотеке - удовлетворение интерьером, общим расположением помещений, условиями работы (тишина, освещение, температура, удобство мебели), а также питанием в библиотечном кафе - анализировались студентами и с эстетической, и с утилитарной стороны. При общей одобрительной оценке по всему комплексу удобства, целесообразности и эстетичности интерьера (52% читателей удовлетворены полностью, 43% не совсем удовлетворены, 5% - не удовлетворены), встречаются самые различные претензии: от расстановки мебели в библиотеке до качества кофе в кафе. Больше всего недовольных освещением (отсутствием настольных ламп) и температурой в помещениях (слишком жарко).

Если подвести итоги по изучению удовлетворенности и неудовлетворенности студентов библиотекой, то на основе анкет вырисовывается следующая картина: положительно отзывались о разных сторонах библиотечной деятельности 256 студентов (90%), на различные отрицательные моменты указали 137 студентов (48%). Как проблемные, нуждающиеся в дальнейшей корректировке, вопросы указаны в 204 анкетах (71%).

Чем же студент доволен в НБ ТГУ? Начнем с того, что 9% отвечающих подчеркивают, что они довольны всем. Они удовлетворены тем, что существует такая современная библиотека как НБ ТГУ, где, как пишется в анкетах, "все продумано для человека", где вся созданная система служит учебным, творческим, эстетическим и культурным интересам студентов.

Хорошие условия для работы с книгой, для учебы подчеркнули 25% студентов. По содержанию то же, но с акцентом на уют, прекрасный интерьер, рабочую и творческую атмосферу указали 23% отвечающих. 16% студентов отметили как основной фактор удовлетворенности библиотекой высокую профессиональную культуру библиотекарей.

Обилие книг, особенно открытый доступ к литературе во

Что студентов удовлетворяет в НБ ТГУ

Что студентов не удовлетворяет в НБ ТГУ

всех читальных залах - основная причина удовлетворенности 16% студентов. В остальных анкетах выражается удовлетворенность организационной стороной работы НБ ТГУ: тем, что библиотека максимальное время открыта для читателей (с понедельника до пятницы - 8.00-22.00, в субботу - 10.00-20.00, в воскресенье - 10.00-18.00), что в библиотеке - удобное кафе, что хорошо организована система каталогов, что выставки интересны и прекрасно оформлены и т.д.

Чем же студент не доволен в НБ ТГУ?

В анкете для выяснения неудовлетворенности читателя два прямых вопроса: 1) что в библиотеке Вам больше всего мешает? и 2) какие участки работы библиотеки нуждаются в улучшении? Оказалось, что центры тяжести ответов на эти вопросы не совпадают. Мешающими считали, в основном, различные бытовые и организационные стороны (шум вентиляции, слишком высокая температура в некоторых читальных залах, отсутствие места для курения, меню в кафе, множество экскурсий по библиотеке, более короткие рабочие дни в субботу и воскресенье, разговоры соседей в читальном зале и т.д.). Таких ответов в общей сложности 75 (55% из отвечающих на этот вопрос). 25 студентов (18%) отметили, что больше всего огорчает, если не получишь нужную книгу, 9% не довольны временем обслуживания, 3% - положением справочно-информационной работы. Более 15% студентов ответили, что нет причин, мешающих работать в библиотеке.

По-иному выглядит картина ответов на вопрос, что следует изменить, скорректировать в работе НБ ТГУ. Почти 1/4 студентов выдвигают на первый план совершенствование комплектования библиотечного фонда. К этой группе, в центре внимания которой - более полное удовлетворение читателя книгой, присоединяются 10% тех, кто предлагает скорректировать выбор литературы в открытом доступе, 15% тех, кто заинтересован в сокращении времени обслуживания, 5% студентов, которых смущает порча книг, и 2% желающих, чтобы новая литература быстрее поступала в библиотеку. Из остальных вопросов, нуждающихся в корректировке, упомянуты недостаточная информация о читательских мероприятиях (10%), консультационная и справочная работа (7%), культура обслуживания (в основном, в гардеробе и кафе) - 5%. Более 20% указали на разные бытовые недостатки (недостаточное освещение, шум вентиляции, духота, недостаток рабочих мест во время экзаменационных сессий и т.д.).

Стоит еще раз напомнить, что исследование удовлетворенности читателя библиотекой было проведено с целью выявления недостатков в деятельности библиотеки и исправления их. В этом смысле анализ читательских анкет дал реальную, практическую пользу. Результаты изучения удовлетворенности читателя дважды (в 1983 и 1984 годах), в ходе их анализа и интерпретации, были сообщены всему коллективу библиотеки, обсуждены во время проведения дней специалиста (проводятся в НБ ТТУ как мини-конференции по актуальным проблемам библиотекостроения), в методсовете и на рабочих совещаниях. Провели наблюдения пути прохождения книги, каталожной карточки, читательского требования, скорости обслуживания. Проверили соответствие реальной производительности труда установленным нормам, распределение труда и т.д. Уже в стадии анализа данных был принят целый ряд рекомендаций для устранения обнаруженных недостатков. Считаем, как и коллеги из Латвии (3), всячески оправданным оперативное внедрение новшеств, обусловленных результатами исследования, в библиотечную практику.

По результатам исследования внесены необходимые коррективы в план комплектования, в отбор книг для открытого доступа и приняты организационные меры для решения проблемы дефицита учебной литературы, интенсифицированы докомплектование, обмен и МБА.

Наряду с рассмотренными проблемами, довольно и других, которые библиотека в дальнейшем должна учитывать при работе со студентами. Студенты ценят в библиотеке, прежде всего, возможность для углубленной работы. Именно хорошие условия для работы выдвигали студенты на первое место, отвечая на вопрос, что их больше всего удовлетворяет в библиотеке.

В то же время библиотеке полезно знать, что студент критичнее всего в отношении культуры обслуживания, бытовых неурядиц, что он, по сравнению с остальными читательскими группами, получает больше всего отказов на свои запросы, что он самый нерегулярный посетитель выставки новинок, недостаточно знает справочную литературу и мало ею пользуется. Надо учитывать, что студенты всех отделений и специальностей ждут от библиотеки также больше хорошей художественной литературы.

Литература

1. Астахов И.А., Третьякова Е.И. Мнения читателей о библиотеке вуза // НТБ СССР. 1985. № 9. С.21-23.
2. Михайлов А.И. Информация: поиск. М., 1975. С. 64.
3. Сардыко С.Х. Использование библиотекарями Латвии результатов изучения чтения // Сов. библиотекосведение. 1985. № 4. С. 100-106.
4. Столяров Ю.Н. Библиотека: структурно-функциональный подход. М., 1981. С. 198.
5. Lugemissotsioloogia ja raamatukogutöö. Lugejateenindus : Metoodiline kiri / Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riiklik Raamatukogu. Tln., 1981. Lk. 13.
6. Ojasoo E., Reinberg L., Talts L. Raamatu ja raamatukogu koht koolijärgses haridussüsteemis // Nõukogude Eesti raamatukogundus. Tln., 1979. 7. kd. Lk. 133-134.
7. Tamm B. Ajude ümberseadistamisest // Edasi. 1986. 14. märts.

ÜLIÕPILANE JA RAAMATUKOGU

U.Tõnnov

Restimee

Artiklis käsitletakse üliõpilaste hinnanguid ja arvamusi TRÜ Teadusliku Raamatukogu kohta, esmajärjekorras valdkondi, mis on tänapäeva haritlase koolituse seisukohalt olulised:

- 1) vajaliku kirjanduse olemasolu ja kättesaadavus;
- 2) teatmestu tundmine ja info-otsingu oskus;
- 3) üliõpilaste üldkultuurilised huvid ja suundumused.

Andmed on kogutud lugejauuringu käigus 1983.-1985.a. Põhiosa uuringus on lugejakäsitlusel,* üliõpilasi oli vastanute hulgas 286. Antakse lühiülevaade ka eelnimetatud tööloikude raamatukogupoolsest analüüsist ja töö parandamiseks rakendatud abinõudest.

* Ankeet vt. lk.130-138.

Mis siis on iseloomulik üliõpilase ja TRÜ TR suhetele?
Üldised tendentsid oleksid järgmised:

- üliõpilane külastab raamatukogu küllalt sageli, keskmiselt 1-2 korda nädalas;
- ülikooli raamatukogu on talle põhiline, kuigi enamasti mitte ainus kogu, mida ta kasutab;
- ta hindab suhtlemise raamatukoguga meeldivaks;
- ta kasutab kõiki lugemissaale, laenab sageli kirjandust koju;
- talle meeldib väga kirjanduse avapaigutus;
- ta hindab raamatukogu teeninduskultuuri heaks, harva rahuldavaks, väga harva halvaks;
- ta tunneb halvasti bibliograafia- ja infoväljaandeid ning kasutab neid harva;
- üliõpilase valmisolek osa võtta lugejaüritustest on suur, aga enamasti ta ei tea nende toimumisest;
- ta hindab vajalikeks ja huvitavaks raamatukogu näitused;
- talle meeldib raamatukogu avarus, tööttingimused, puhtus ja kord;
- ta jääb enamasti kõrvaltvaatajaks, kui näeb kedagi raamatut rikkumas.

Lähemalt põhiküsimuste analüüsi tulemustest.

1. Vajaliku kirjanduse esindatus TRÜ TR-s on 36% üliõpilasrespondentide arvates rikkalik, 37% arvates tagasihoidlik, 27% hinnangul puudulik. Erialati on siin kõikumised suured, olulist osa hinnangutes etendab ka ilukirjanduse raske kättesaadavus. Avakogude valiku (ja ka paigutuse) suhtes on kõige enam pretensioone tulevastel psühholoogidel, majandusteadlastel, ajaloolastel, filoloogidel. Üldse peab vajaliku kirjanduse puudumist või selle rasket kättesaadavust kõige häirivamaks asjaoluks 18,2% üliõpilastest. Raamatukogupoolne uuring näitab, et üliõpilaste rahulolematuse põhjendatud. Vajalikud korrektiivid on tehtud komplekteerimisplaani ja avakogude valikusse, võetud tarvitusele meetmeid õpikute defitsiidi leevendamiseks, tõhustatud järelkomplekteerimist, vahetust, RVL-i kasutamist.

2. Teatmestu, teatme- ja infotöö kohta laekunud andmed tõid tõsist mõtlemisainet nende oluliste tööloikude paremaks korraldamiseks. Üliõpilased ei ole ülearu kriitilised kataloogisüsteemi, konsultandi, teatme- ega infotöö suhtes, kuid nende vastused rõhgid teatmestu ja selle kasutusvõimaluste vähesest tundmisest. Kui ligi 50% üliõpilastest väidab, et

õppis katalooge kasutama iseseisvalt, kui kolmandik neist ei ole kunagi vajanud teatmeteunistust, kui bibliograafia- ja infoväljaandeid tuntakse halvasti, siis on raamatukogul üliõpilasega veel palju tööd ees. Otsustavaks sammuks olukorra parandamisel oli uue raamatukogu- ja bibliograafiaõppuste programmi väljatöötamine ja ellurakendamine 1984.a. Teatmetus paremaks orienteerumiseks koostati info-otsi skeemid, raamatukogu väljaannete tutvustamiseks koostati püsiväljapanek, bibliograafia- ja infoväljaanded tehti kättesaadavaks mitmes lugemissaalis jne.

3. Küsimustele lugejäiritustest ja näitustest reageerisid üliõpilased väga elavalt. Selgusid eelisüritused kogu üliõpilaskonna jaoks ja erialati. Esikohal on kohtumised teadlastega (63% respondentidest). Kõige vähem sooviti loenguid, informiine ja vestlusringe. Näitused said üliõpilastelt kiitva hinnangu. Küllaldane ei olnud aga ürituste eelinformatsioon ja reklaam, seda märkis 9,5% üliõpilastest.

Vaadeldud probleemide kõrval on küllaga neid, mida raamatukogul töös üliõpilastega tuleb arvestada: üliõpilane hindab raamatukogus eelkõige võimalust süvenenult töötada. Just häid tööttingimusi tõstis esile 48% üliõpilastest, vastates küsimusele, mis neid raamatukogus kõige enam rõõmustab. Kõrget teeninduskultuuri TRÜ TR-s pidas kõige hinnatavamaks 17%, sama hulka üliõpilasi vaimustab eelkõige raamaturohkus ja avakogud. Ei puudu ka tänu pika lahtiolekuaja, kunstinäituste, fonoteegi, keeleõppimisvõimaluste ja silmailu eest.

Samuti on raamatukogul kasulik teada, et üliõpilane, võrreldes teiste TRÜ TR lugejatega, on kõige kriitilisem teeninduskultuuri ja olmeviperuste suhtes, et ta saab kõige rohkem äraütlosti oma soovidele, et ta on kõige ebaregulaarsem uudiskirjanduse näituse külastaja ja teatmekirjanduse kasutaja, et kõigi teaduskondade ja erialade üliõpilased ootavad raamatukogult rohkem head ilukirjandust.

DER STUDENT UND DIE BIBLIOTHEK

U.Tõnnov

Zusammenfassung

Im Artikel werden die Urteile der Studenten über die Bibliothek behandelt, vor allem auf den Gebieten, die das Bil-

dungsniveau der heutigen Intelligenz wesentlich bestimmen:

1. das Vorhandensein und die Zugänglichkeit der nötigen Literatur;

2. das Kennen der Erschließungsmittel und die Fertigkeit in der Informationsrecherche;

3. allgemeine kulturelle Interessen und Geistigkeit der Studenten.

Die Daten stammen aus der in den Jahren 1983-1985 durchgeführten Leserforschung, deren wesentlichsten Teil die Leserumfrage bildete. Unter den Befragten betrug die Zahl der Studenten 286.

Es wird eine kurze Übersicht über die Analyse der oben genannten Forschungsgebiete vonseiten der Bibliothek und die getroffenen Maßnahmen zur Verbesserung der Arbeit gegeben.

Was charakterisiert also die Beziehungen zwischen den Studenten und der UB? Wollen wir hierbei allgemeine Tendenzen vorbringen:

- der Student besucht die Bibliothek oft, durchschnittlich ein- bis zweimal wöchentlich,

- die Universitätsbibliothek ist für den Studenten die wesentlichste, obwohl nicht die einzige Bücherei, die er besucht,

- er schätzt den Verkehr mit der Bibliothek als angenehm ein,

- er benutzt mehrere Lesesäle und leiht sich oft Bücher aus,

- ihm sagt besonders das Freihandsystem zu,

- er hält die Dienstleistungskultur für gut, selten für genügend oder gar schlecht,

- er kennt bibliographische und Informationsausgaben schlecht und macht von ihnen selten Gebrauch,

- er ist gern bereit, an den Leserveranstaltungen teilzunehmen, verfügt aber meist über ungenügende vorläufige Auskunft,

- er hält die Bücherausstellungen für nützlich und interessant,

- ihm gefallen Geräumigkeit, Arbeitsbedingungen, Sauberkeit und Ordnung in der Bibliothek,

- er hält sich aber abseits, wenn er jemanden ein Buch beschädigen sieht.

Ergebnisse der Analyse der Kernfragen:

1. 36% von den Studenten hält die Repräsentation der nötigen Literatur in der UB für reichlich, 37% für bescheiden, 27% für ungenügend. Die Bewertungen der Vertreter verschiedener Fachgebiete unterscheiden sich in bedeutendem Maße. Die meisten Ansprüche auf die Wahl und Aufstellung der Freihandliteratur erheben Psychologiestudenten, Ökonomen, Historiker und Philologen. 18,2% von den Studenten stört am meisten das Fehlen der nötigen Literatur oder die Unzugänglichkeit derselben. Hierbei spielen auch die Absagen auf die Belletristik eine große Rolle. Die Forschungsergebnisse zeigten, daß die Ansprüche der Studenten begründet waren. Die nötigen Korrekturen sind sowohl im Erwerbsplan als auch in der Wahl der Freihandliteratur vorgenommen, organisatorische Maßnahmen zur Lösung des Lehrbücherdefizites getroffen, Ersatzbeschaffung, Tausch und die Fernleihe intensiviert.

2. Die Angaben betreffs der Erschließungsmittel, Auskunfts- und Informationstätigkeit lenken die Gedanken auf die Notwendigkeit, die Arbeitsorganisation dieser Gebiete zu verbessern. Die Studenten sind keineswegs viel zu anspruchsvoll hinsichtlich des Katalogsystems, des Konsultations-, Auskunfts- und Informationsdienstes, doch zeigen ihre Antworten, daß sie zu wenig von den Erschließungsmitteln und ihren Gebrauchsmöglichkeiten informiert sind. Wenn beinahe 50% von den Studenten behauptet, daß sie selbständig die Kataloge kennengelernt haben, wenn ein Drittel von ihnen sich niemals an den Auskunftsdienst gewandt hat, wenn die Studentenschaft bibliographische und Informationsausgaben schlecht kennt, so muß sich die Bibliothek mit den Studenten mehr beschäftigen. Einen entscheidenden Schritt zur Verbesserung der Lage tat die Bibliothek mit der Ausarbeitung des Programms für die Leserschulung und mit der Einsetzung desselben im Jahre 1984. Zur besseren Orientierung in den Erschließungsmitteln wurden die Schemata für Informationsrecherche verfaßt, eine Dauerexposition von den Bibliothekspublikationen ausgestellt, die bibliographischen und Informationsausgaben in mehreren Lesesälen zugänglich gemacht.

3. Auf die Fragen betreffs der Leserveranstaltungen und Ausstellungen reagierten die Studenten sehr lebhaft. Es stellte sich heraus, für welche Veranstaltungen die Studenten sowohl allgemeines als auch fachliches Interesse haben.

Bevorzugt sind die Treffe mit den Wissenschaftlern, die von 63% von den Befragten gewünscht wurden. Am wenigsten wünschte man Vorlesungen, Bibliotheksquize, Besprechungen. Die Ausstellungen wurden von den Studenten hoch geschätzt. 9,5% der Studenten vermerkte aber, daß die vorläufige Information von den Veranstaltungen und die Reklame ungenügend waren.

Neben den behandelten gibt es noch viele solche Probleme, die die Bibliothek in ihrer Arbeit mit den Studenten berücksichtigen muß: der Student hält fürs Wichtigste vor allem die Möglichkeit, sich in seine Arbeit vertiefen zu können. In den Antworten auf die Frage, worüber sich der Student in der Bibliothek am meisten freut, wurden von 48% gute Arbeitsbedingungen hervorgehoben. Vom 17% der Studenten wurde die Dienstleistungskultur, mannigfaltige Buchauswahl und reicher Freihandbestand der UB am höchsten eingeschätzt.

Es wurde Dank ausgesprochen für lange Öffnungszeiten, für inhaltsreiche Ausstellungen, für die Phonotheek, für die Möglichkeiten zur Durchführung des Sprachunterrichts, für die angenehme Räumlichkeit. Ebenso ist es für die Bibliothek nützlich zu wissen, daß der Student verglichen mit den anderen Lesergruppen der Anspruchsvollste ist, daß seine Bestellungen am häufigsten unerfüllt bleiben, daß er am unregelmäßigsten die Ausstellungen der Neuerwerbungen besucht und Nachschlagewerke benutzt, daß Studenten aller Fakultäten und Fachgebiete von der Bibliothek mehr gute Belletristik erwarten.

ERIALA JA KVALIFIKATSIOONI SEOSTEST LUGEJATE INFOAKTIIVSUSEGA

Ü.Must

Lugesdes viimase kümne aasta jooksul ilmunud informaatika ja raamatukogunduse alaseid väljaandeid, ilmneb, et infotarbija (lugeja) on vist küll üks kõige põhjalikumalt läbiuuritud objekt raamatukogu kui institutsiooni struktuurielementide hulgas. Mitmesuguste rakendamisjärgus infosüsteemide analüüs, ankeetküsitlused jms. andsid viimase ajani ainet kirjutada sadu optimistlikke artikleid lugejate infovajaduste rahuldamise teedest, selle tulemusena infotarbija hoiakus toimuvast murrangust ja infotarbijate uurimise meetodikast. Paratamatult pidi sellele järgnema teatav tagasilöökk. Viimastel aastatel on vastavasisuliselt kirjandusse ilmunud uued iseloomulikud mõisted: info mittetarbimine, infopeelgur, infobarjäär jne. (1, 7, 11).

TRÜ Teaduslikus Raamatukogus on lugejauuringuid tehtud pikka aega (5). Kasutades nii otseseid (intervjueerimist, ankeeteerimist) kui ka kaudseid uurimismeetodeid, infolehtede tagasisidekaartide andmete ning infopäevadel esitatud ettepanekute analüüsi, on saadud ülevaade lugejate soovidest, lootustest ja arvamustest raamatukogu tegevuse kohta. Neid andmeid on vastavalt võimalustele kasutatud raamatukogu ja tema infoosakonna töö optimeerimise ja lugejate teenindamise edasise parandamise huvides. On püütud paremini korraldada infotööd ja otstarbekamalt suunata jõude ning vahendeid just nendesse tööloikudesse, kus neist on enim kasu.

Käesoleva artikli eesmärgiks ei ole erinevate teadusharude õppejõudude uurimistööga seotud infovajaduste ja infoaktiivsuse iseloomustamine. On ju arstide ja filoloogide, kehakultuurlaste ja ajaloolaste infohankimise teed ning infovajaduse rahuldamise võimalused liiga erinevad, selleks et mingid võrdlused arvudes/protsentides spetsialistide tege-likku aktiivsust võiksid iseloomustada. Uurimuse läbiviimi-

sel lähtuti tõsiasjast, et ülikooli tingimustes ei ole tegemist mitte ainult ühe või teise teadusharu spetsialistidega, vaid laia üldhariduslikku infotausta ja sügavat sisetesaurust eeldava elukutse esindajatega.

Kui teadusliku info saamise parimaks teeks kitsastes spetsiaalsustes on paljude teadlaste arvates mitteformaalsed infokanalid (isiklikud kontaktid, kirjavahetus, vestlused), siis teadlase kui õppejõu infovajadust iseloomustab frontaalsus ja pidev kursisolek raamatuvaredega, mille lugeja on tema üliõpilane. Ainult nii ei teki olukordi, kus õppejõud soovitab üliõpilasele vananenud õpikuid.

Terminit "infoaktiivsus" peab mõistma kahel tasandil:

- 1) kvantitatiivsel tasandil, kus lugejad on rühmitatud raamatukasutuse intensiivsuse järgi (2);
- 2) kvalitatiivsel tasandil, kus suure infoaktiivsusega teadlasteks peetakse oma eriala spetsialiste, kes palju reisivad, kuuluvad teadusnõukogudesse ning kolleegiumidesse, kirjutavad retsensioone ja arvamusi. Nad on hästi informeeritud ning on ka ise infoallikaks: teevad koostööd infoorganitega, esitavad neile spetsiaalsetest allikatest infot, samuti esinevad konsultantidena (6).

Õppejõudude üldkultuurilise ja üldharidusliku info vajaduse parima rahuldamise vormiks TRÜ Teaduslikus Raamatukogus on regulaarne tutvumine raamatukogusse saabuva kirjandusega. Kas ja kuidas seda tehakse, ongi selle uurimuse ülesandeks välja selgitada.

Uudiskirjanduse näitus (edaspidi: UK-näitus). TRÜ TR-s on UK-näitus paigutatud lugejate jaoks hästi kättesaadavasse kohta - sissepääsu, kataloogide ja kojulaenutuspunktide lähedusse. UK-näitustel eksponeeritakse kogu raamatukogusse saabuv kirjandus. Ekspositsiooni vahetatakse igal esmaspäeval ning näitus on avatud kogu raamatukogu lahtioleku aja vältel. Näitusel on lugejal võimalik iseseisvalt tutvuda kõigi eksponeeritud trükistega ning vajalikke väljaandeid järgmiseks nädalaks lugemissaalidesse või ka koju tellida.

Uurimuse meetodikat koostades seati ülesandeks välja selgitada, kes (külastajaskond eriala, vanuse, soo, hariduse ja kvalifikatsiooni järgi) millise sageduse ja milliste eesmärkidega külastavad UK-näitust. Vaatlusperiood kestis 1984.a. detsembrist 1985.a. juulini.

Alates 1975. aastast on oma UK-näituste külastajaid uurinud NSV Liidu TA Raamatukogu töötajad (8). Paraku on Lenigradi kolleegide poolt väljatöötatud lugejate anketeerimisel põhinev metoodika juba vananenud - andmete usaldusväärsus on madal, pealegi kulutab ankeedi täitmine lugeja aega. Olemasolevais tingimustes osutus kõige otstarbekamaks UK-näituse külastaja praktilise tegevuse fikseerimise meetod. Uurimisobjektiks oli kogu näituse külastajaskond - seega on andmestiku representatiivsus absoluutne. Statistilise töötamise aluseks võeti kolm andmemassiivi: 1) näituse külastusraamat (kõik näituse külastajad kandsid sellesse oma lugejapileti numbrit), 2) kirjandusega tutvumise sedelid (kontrollnädalatel paluti vastava väljaandega tutvunutel kanda nendele oma lugejapileti number, andmed kirjanduse kohta kandsid sedelile infoosakonna töötajad), 3) UK-näitusel vormistatud kirjanduse soovisedelid, kus on fikseeritud andmed nii tellitava kirjanduse kohta kui ka tellija lugejapileti number. Seega ei nõudnud uuringu läbiviimine lugejate aja arvestatavat lisakulu. Saadud andmeid on võetud kui tegelikest väiksemaid - vaatamata meeldetuletustele unustab nii mõnigi lugeja oma lugejapileti numbrit vajalikkude kohta kirjutada.

Laekunud andmete statistiline töötlemine toimus TRÜ Arvutuskese andmebaasi "Stamp" alusel, kuhu on sisestatud andmed kõigi TRÜ töötajate (siin ja edaspidi mõeldud õppejõude ja teenistujaid), üliõpilaste ja aspirantide kohta. Nimetatud andmestikule lisati lugejapileti number (nii sai UK-näitusel fikseeritud lugejapileti number ammendavaks isikukoodiks) ning sisestati andmed arvutisse.

UK-näituse külastamine. 1985.a. jooksul toimus 42 UK-näitust. Eksponeeriti 21 845 väljaannet ja fikseeriti 36 586 külastust. Seega külastas iga näitust keskmiselt 871 inimest. Esindatud olid kõik meie raamatukogu lugejate kategooriad (vt. tabel 1).

Tabel 1

UK-näituse külastajate jagunemine TRÜ TR lugejate põhikategooriate lõikes

Lugejad TRÜ-st			Lugejad väljastpoolt TRÜ-d				
83,3%			16,7%				
selest (%)			selest (%)				
üliõpilased	töötajad	aspirandid	teadustöötajad	haridus- ja kultuuritöötajad	õppurid	muud	
53,0	41,3	5,7	39,5	19,8	14,2	26,5	59

teedrite, õigus-, ajaloo- ning majandusteaduskonna õppejõud, kellele raamatukogu on traditsiooniliselt olnud üheks tähtsamaks "laboratooriumiks". Tagasihoidlik oli kehakultuuri-, arsti- ja füüsika-keemiateaduskonna õppejõudude infohuvi.

Uuringu üheks eesmärgiks oli jälgida teadusliku kvalifikatsiooni mõju UK-näituse külastamisele.

Viimastel aastatel on mitmed teadustöötajate infoaktiivsust uurinud autorid iseendalegi üllatuseks jõudnud järeldusele, et teadusliku kvalifikatsiooni ning infoaktiivsuse vahel ei valitsegi lineaarne korrelatsioon. Meie maa erinevates teaduskeskustes läbiviidud uurimuste tulemusena osutusid kõige aktiivsemateks infotarbijateks just aspirandid ja noored teadurid. Sellest johtuvalt on üha tõsisemalt hakatud rääkima nn. elitarismi printsiibi (s.o.infoteeninduse orienteerimisest eelkõige juhtidele, ka neile, kes juba ammu on loobunud praktilisest teadustööst) kaotamise vajadusest infotöös (9).

Ka ülikooli raamatukogu kõige aktiivsemaks infotarbijate kategooriaks on aspirandid, ehkki nendegi vastavad näitajad ei väljenda veel aktiivsust selle sõna otseses mõttes.

Tabel 3

Lugejate teaduslik kvalifikatsioon ja
UK-näituse külastamine (% üldarvust)

Kvalifikatsioon	Üldine külastamine			Aktiivne külastamine		
	XII	I/II	II/III	XII	I/II	II/III
Aspirant	32,1	27,5	35,9	15,8	14,6	15,8
Teaduste kandidaat	25,6	22,3	25,2	11,8	12,4	13,5
Teaduste doktor	21,5	19,6	20,6	6,5	7,5	4,7
Kraadita töötajad	19,1	18,7	19,3	8,4	7,2	8,9

UK-näitusi külastas keskeltläbi iga kolmas aspirant, aktiivselt aga iga kuues-seitsmes. Teisel kohal on teaduste kandidaadid, neist mõnevõrra madalam infohuvi iseloomustab teaduste doktoreid. Keskmisest märgatavalt tagasihoidlikum on väga heterogeense lugejakategooria, teadusliku kraadita TRÜ töötaja keskmine infoaktiivsus.

Selgepiirilised erinevused ilmnevad meeste ja naiste infoaktiivsuse võrdlemisel. Mehed on tunduvalt aktiivsemad UK-näituste külastajad kui naised (vt. tabel 4).

Tabel 4

UK-näituse külastamine TRÜ töötajate
poolt sugupoolte lõikes (% üldarvust)

	Üldine külastamine			Aktiivne külastamine		
	XII	I/II	II/III	XII	I/II	II/III
Mehed	25,4	23,9	25,4	12,4	11,7	12,9
Naised	17,1	14,4	15,3	5,6	6,3	6,2
Keskmine	21,3	19,9	21,2	9,3	8,9	10,1

Andmed üliõpilaste UK-näituse külastatavuse kohta on esitatud tabelis 5 (rasvase joonega on tähistatud keskmine tase).

Tabel 5

Üliõpilased UK-näituse külastajatena
(% üliõpilaste üldarvust)

Teaduskond	Üldine külastamine			Aktiivne külastamine		
	XII	I/II	II/III	XII	I/II	II/III
Bioloogia-geograafiateaduskond	23,8	14,4	23,8	7,2	4,0	5,5
Filoloogiateaduskond	22,7	13,3	17,6	9,0	4,1	5,3
Ajaloo teaduskond	21,2	14,2	17,0	8,2	4,5	4,2
Füüsika-keemiateaduskond	20,2	12,4	14,7	6,1	4,4	5,5
Õigusteaduskond	16,3	10,9	11,7	3,9	2,7	3,5
Aristiteaduskond	15,7	9,4	12,4	4,6	2,4	3,2
Majandusteaduskond	10,2	5,0	8,1	2,4	1,7	1,8
Matemaatika-teaduskond	7,8	7,3	7,0	0,9	1,5	1,5
Kehakultuuri-teaduskond	7,8	5,7	5,0	1,4	0,7	1,4
Keskmine	16,6	10,2	13,4	5,1	2,8	3,6

Nagu tabelite 2 ja 5 võrdlemisel ilmneb, on eriala mõju õppejõudude ja üliõpilaste infoaktiivsusele erinev: üliõpilaste pingerida erineb tunduvalt õppejõudude omast. Üliõpilastest on aktiivsemateks UK-näituse külastajateks bioloogia-

gid, geograafid, filoloogid ja ajaloolased, passiivsemateks kehakultuuri-, matemaatika- ja majandustudengid. Aktiivsete infohankijate osakaal viimati nimetatute hulgas on minimaalne. Paistab silma majandusüliõpilaste tagasihoidlik esindatus võrreldes sama teaduskonna õppejõududega (asjaosaliste eneste arvamuse järgi olevat tegemist geograafilise mõjuriga - õppetöö paiknemisega kaugel kesklinnast). Oma õppejõududest tunduvalt paremat kohta omavad pingereas tulevased füüsikud-keemikud ja filoloogid.

Üliõpilasstaazi ja UK-näituse külastatavuse vahel ilmnes ülitugev korrelatsioon (vt. tabel 6).

Tabel 6

UK-näituse külastamine erinevatel kursustel (% üliõpilaste arvust)

Kursus	Üldine külastamine			Aktiivne külastamine		
	XII	I/II	II/III	XII	I/II	II/III
I	12,2	6,4	10,3	2,7	1,3	2,4
II	13,9	9,8	13,4	3,6	2,0	3,1
III	17,1	10,4	13,7	5,6	2,5	3,5
IV	18,9	11,9	15,3	6,4	3,5	4,5
V	19,4	11,4	14,0	6,4	4,1	3,9
VI	28,8	16,8	16,3	12,0	7,1	6,5
Keskmine	16,6	10,2	13,4	5,1	2,8	3,6

Esimeste kursuste huvi UK-näituse vastu on umbes 1,5, aktiivsete külastajate osakaal aga 1,5-2 korda madalam viiendate kursuste vastavatest näitajatest.

Üliõpilaste adapteerumine raamatukogus on küllaltki pikaajaline protsess. Esimesel kursusel toimuvad raamatukogupäevad annavad üliõpilastele esmasuhtlemisoskused raamatukoguga, kuid ilmne on vajadus kõrgemal tasemel õppuste järele veel järgnevatel kursustel. Seda on ülikooli raamatukogu viimastel aastatel ka praktiseerinud (10).

UK-näituse külastatavuse muutumine ajas on tingitud eelkõige ülikooli tšötsükliitest (arvestused, eksamid, praktikad, vaheaeg), mis avaldub tugevamini üliõpilaste, mõneti tagasihoidlikumalt õppejõudude puhul. Üllatavalt on UK-näituse külastatavuse kõrgperioodiks kujunenud detsember. Tekib mulje, et nii mõnigi üliõpilane on valinud UK-näituse ribedal arvestusperioodil lõõgastumise kohaks, kus ta raamatuid

vaadates üritab konspektidest ja raamatutest puhata. Igati ootuspärane on üliõpilaste märgatav eemalejäämine UK-näitustest eksamite perioodil ning vaheajal. Ka uue semestri töörütmi elatakse sisse aegamööda.

Reljeefselt on välja kujunenud UK-näituse nädalasisene rütm. Enam kui pool külastustest (54-63%) langeb esmaspäevale ja teisipäevale. Iga järgneva nädalapäevaga külastuste arv langeb. Vaid üliõpilaste osas kordub nädalast nädalasse raamatukogu tööst mittesõltuv "rütmihäire": kõige arvukamalt külastavad nad UK-näitust neljapäeviti. Pühapäevale langeb 3-6% külastustest. Ka laupäevaste-pühapäevaste külastajate struktuur erineb tunduvalt nädalasisesest keskmisest. Nendele päevadele langeb arvestatav osa majandusteaduskonna õppejõudude (24,1%) ja üliõpilaste (18,9%) külastustest. Suure osa külastajatest moodustavad neil päevil lugejad väljastpoolt ülikooli. Pühapäevale langeb 36,4% Tartu tööstusettevõtete töolistest, 23,5% ITP ja 23,8% TA instituutide töötajate külastustest.

Kirjanduse kasutamine UK-näitusel. Uuringu üheks eesmärgiks oli ka suhetesüsteemi "lugeja-kirjandus" erinevate aspektide jälgimine ja UK-näitusel eksponeeritud trükistele antud lugejahinnangute (resp. kirjanduse kasutamine) fikseerimine. Kõik eksponeeritud väljaanded said lugejatelt ühe kolmest hinnangust: 1) telliti (13,7%, tabelis 7 märk "+"), 2) tutvuti (68,4%, märk "+"), 3) ei kasutatud (31,6%).

Tabel 7

Kontrollkuudel (detsember-märts) UK-näitusel
eksponeeritud kirjanduse kasutamine*

Teadusala	Eksponeeritud trükiseid	Tutvutud (+) (% eksponeeritud trükiste üldarvust)	Neist iga trükisega keskmiselt tutvutud (kordi)	Tellitud (++)	
				arv	%
1	2	3	4	5	6
Žurnalistika, raamatukogundus	633	87,5	1,9	16	2,5
Keeleteadus	860	61,2	2,5	97	11,3
Õigusteadus	358	65,2	2,7	28	7,8
Meditisiin	1687	67,6	3,8	270	16,0

* 3. ja 4. lahter tabelis on koostatud kontrollnädalate andmetel.

1	2	3	4	5	6
Filosoofia, pedagoogika, psühholoogia	475	93,8	3,5	152	32
Geograafia	677	90,0	2,1	8	1,2
Majandusteadus, poliitika	1422	59,1	2,7	108	7,4
Põllumajandus	305	83,3	1,6	29	9,5
Loodusteadus	1821	66,3	3,0	144	7,9
Tehnika, sport	1350	55,6	5,9	154	11,4
Matemaatika, astronoomia	765	82,1	1,8	33	4,3
Ajalugu	847	76,9	5,2	72	8,5
Ilukirjandus	1706	81,1	7,9	639	37,5
Kirjandusteadus	542	52,6	2,2	94	17,3
Kokku	13478	68,4	3,4	1844	13,7

Tabeli 4. lahtis on toodud andmed tutvumise aktiivsuse kohta: mitu korda iga tegelikult kasutuses olnud raamatuga (3. lahter) keskmiselt tutvuti. Nagu tabelist ilmneb, läks ligi kolmandik kirjandusest näituselt hoidlasse, ilma et temaga keegi oleks tutvunud. Erialade lõikes ulatus selliste trükiste osakaal 6,2–47,4%. Kõige intensiivsemas kasutuses on olnud filosoofia-, psühholoogia- ja pedagoogikaalane kirjandus (negatiivne lugejahinnang vaid 6,2%-le kirjandusest). Kesine on kirjandusteaduse alaste raamatute kasutamine (negatiivne hinnang 47,4%-le raamatutest). Kirjanduses on info "mittetarbimist" põhjendatud vägagi erinevate asjaoludega. Nii on mõnel puhul süüdlaseks arvatud ainult lugejat, keda tulevat enam sundida, kohati viidatud jälle info enda puudulikkusele ja madalale kvaliteedile. Kuid oma olemuselt on antud nähtus tunduvalt keerukam: kaasa mängivad muud infoallikad ja eriala spetsiifika, keelebarjäärid, ajafaktor jne. (3, 4).

Kahtlemata on antud juhul lugejate infoaktiivsusele mõjunud ka erialast tingitud nõudmised infoallikale (vrd. tabel 2 ja 7). UK-näitusel said täielikuma info nende erialade esindajad, kelle põhiallikaks on kodumaine kirjandus (õigus- ja ühiskonnateadused). Et aga ka teiste erialade esindajatel UK-näituse pidevast külastamisest kasu võib olla, on

näidanud kogemused arstide ja ajaloolastega. Infoosakond korraldas kolmel viimasel aastal saabunud kirjandusest erialanäitusi. Antud näitustel tutvuti kõigi trükistega ning paljudele väljaannetele, mis senini olid fondis seisnud mitte kellegi poolt loetuna, esitati igale 3-6 tellimust.

1984.a. läbiviidud lugejate anketeerimine näitas, et UK-näituse külastajaks pidas ennast 78,7% õppejõududest ja üliõpilastest (tegelikult 21,3% ja 16,6%), aktiivseteks külastajateks 50,3% (tegelikult 9,3% ja 5,1%). Järeldus on üks - kuigi igapäevast UK-näituse külastamist peetakse endale vajalikuks, siis praktikas, pingelise ajabüüri tingimustes, ei jätku mitte kõigil tahtejõudu süstemaatiliseks infootsinguks.

UK-näituselt tellisid õppejõud laenutuspunktidesse domineerivalt oma teadusala ning lähemate naaberalade kirjandust, üliõpilased erialast ning ilukirjandust. Õppejõudude tellimuste hulgas oli suur osakaal ühiskondlik-poliitilisel kirjandusel (vt. tabelid 8 ja 9).

Tabel 8

Kirjanduse tellimine UK-näituselt
(õppejõud ja teenistujad)[§]

Teaduskond	Eriala- ja piirdeala- de kirjan- dus	Ühiskondlik- poliitiline kirjandus	Ilukir- jandus, kunst	Muude eriala- de kir- jandus
1	2	3	4	5
Ajaloo-teaduskond	46,9	=	43,8	9,3
Arstiteaduskond	64,9	9,6	14,9	10,7
Bioloogia-geo- graafiateaduskond	48,0	10,4	29,1	12,5
Filoloogiateaduskond	69,8	19,2	=	11,0
Füüsika-keemiateadus- kond	45,5	10,9	40,0	3,6
Kehakultuuritea- duskond	80,0	6,7	13,3	0,0
Majandusteaduskond	55,6	=	26,4	18,0
Matemaatikateadus- kond	27,7	6,6	59,1	6,6
Õigusteaduskond	28,6	23,8	14,3	33,3
Ühiskonnateaduste kateedrid	84,7	=	0,0	15,3

[§] Märk "=" lahtrites 3 ja 4 näitab, et vastavad näitajad on juba arvestatud lahtris 2.

Tabel 9

Kirjanduse tellimine UK-näituselt
(üliõpilased)*

Teaduskond	Eriala- ja piirdeala- de kirjan- dus	Ühiskondlik- poliitiline kirjandus	Ilukir- jandus, kunst	Muude eriala- de kir- jandus
1	2	3	4	5
Ajaloo-teaduskond	42,8	=	39,3	17,9
Arstiteaduskond	50,0	10,4	28,8	10,8
Bioloogia-geograa- fiateaduskond	63,4	13,3	13,3	10,0
Filoloogiateaduskond	70,0	9,7	=	20,3
Füüsika-keemiatea- duskond	38,1	7,1	45,2	9,6
Majandusteaduskond	25,0	=	58,3	16,7
Matemaatikateadus- kond	25,0	0,0	25,0	50,0
Õigusteaduskond	15,8	0,0	68,4	15,8

* Märk "=" lahtrites 3 ja 4 näitab, et vastavad näitajad on juba arvestatud lahtris 2.

26,7% UK-näitusel vormistatud tellimustest oli lugejatelt väljastpoolt ülikooli. Kõige suurem oli nende osakaal ajaloolase kirjanduse tellimisel (22%). Kõige enam telliti aga ilukirjandust (ITP-1 ning teiste kõrgkoolide üliõpilastel ületas see 66%). Erandi moodustasid vaid praktiliseerivad arstid, kelle tellimuste hulgas valitses kõigutamatult erialane, s.o. meditsiinikirjandus (62,5% tellimustest).

Ilukirjanduse vastu on suur huvi kõigil lugejatel. Ilukirjandus domineerib kolme noorema kursuse üliõpilaste tellimustes. Kuni 30-aastaste TRÜ tõõtajate tellimustes moodustab ilukirjanduse osakaal 46,9%, järgnevate vanusekategoriate puhul järk-järgult langedes (31-40-aastastel 31,6%, 41-50-aastastel 31,1%). Kõige vähem aega jääb ilukirjanduse jaoks 51-55-aastastel lugejatel (17,1% tellimustest). Seevastu 65-aastased ja vanemad tellivad praktiliselt ainult ilukirjandust. Ilukirjanduse osakaal teaduste doktorite tellimustes on 18,9%, kandidaatidel 20,0%, naistel 43,3% ja meestel 22,2%.

Aasta jooksul eksponeeriti UK-näitusel kirjandust kaheksa erinevas keeles. Kõige enam kasutamist leidis eesti-,

inglise-, saksa-, vene- ja soomekeelne kirjandus (vt. tabel 10).

Tabel 10

Tutvumine erinevates keeltes trükistega

Trükise keel	Üldse tutvutud (% eksponeeritud trükiste üldarvust)	Neist iga trükisega tutvutud (kordi)
Eesti	93	6,9
Inglise	84	4,3
Saksa	73	3,4
Vene	68	3,1
Soome	100	2,8
Muud	46	1,8
Keskmine	68,4	3,4

Eestikeelsete trükiste vastu ilmutasid suurt huvi kõigi erialade esindajad. On ju eestikeelse teaduskirjanduse väljalase niivõrd väike, et monograafia, kogumiku, teatmeteose või õpiku ilmumine on vastava eriala inimestele alati sündmuseks. Ka inglise-, saksa- ja soomekeelsete väljaannete vastu tundsid huvi paljude erialade esindajad. Seevastu muudes võõrkeeltes kirjanduse populaarsuse olulisimaks mõjuriks näis olevat mitte sisu vaid vorm. Rikkalikult illustreeritud kiirevad väljaanded leidsid ikka tutvujaid, samades keeltes akadeemilised väljaanded jäid aga riiulitele. Väga tagasihoidlik oli huvi rumeeniakeelse kirjanduse vastu.

Valdava osa UK-näituse ekspositsioonist (76%) moodustas venekeelne kirjandus, millest kõige vähem tutvuti keele- (42%) ja kirjandusteaduslike (47%) ning tehnikaalaste (41%) väljaannetega. Tunduvalt teravamalt on sama tendents väljendunud NSV Liidu TA Raamatukogus, kus 1980. a. andmetel 34% kasutatud kirjandusest moodustas kodumaine, 66% aga väliskirjandus (12).

Kirjanduse liikidest osutus UK-näitusel kõige populaarsemaks teatmekirjandus, mille vastu valitses suur huvi nii üliõpilaste, aspirantide kui õppejõudude hulgas (vt. tabel 11).

Enkki teatmekirjanduse keskmisi näitajaid mõjutasid negatiivselt mitmesugused sõnaraamatud, millega tutvuti tagasihoidlikult, püsib see pingereas kõigutamatult esimesel kohal. Populaarteaduslikest väljaannetest osutusid soositui-

maks meditsiiniraaamatud (tervislik toitumine, laste kasvatamine, looduslike ravimite kasutamine), samuti mitmesugused loodusteadusliku sisuga teosed. See temaatika on huvitanud kõiki lugejakategooriaid, eriti naisi.

Tabel 11

Tutvumine uue teadusliku, populaarteadusliku, õppe- ja teatmekirjandusega

Kirjanduse liik	Tutvutud (% eksponeeritud trükiste üldarvust)	Neist iga trükisega tutvutud (kordi)
Teatmekirjandus	79,3	4,0
Populaarteaduslik kirjandus	76,7	4,2
Teaduslik kirjandus:		
a) kogumikud, jätkväljaanded	71,6	3,6
b) monograafiad	68,3	2,1
Õppekirjandus	60,5	2,7
Muu	58,6	2,7
Keskmine	69,2	3,2

Mitmetes lugejauuringutes on täheldatud, et teaduslikust kirjandusest eelistatakse monograafiatele üha enam perioodikat, sari- ja jätkväljaandeid, artiklite kogumikke (edaspidi "kogumikud"). Väidetakse, et võrreldes kogumikega on monograafiad tunduvalt ebaoperatiivsemad ning osaliselt vananenud juba ilmumise hetkeks. Pealegi nõuab nende läbitöötamine liialt palju aega. NSV Liidu TA Raamatukogus läbiviidud uuringute andmeil langevat teaduskirjandusele esitatavatest tellimustest monograafiatele 25%, kogumikele 75% (12). Samas on üldlevinud seisukoha järgi monograafiatel siiski juhtiv koht humanitaarinfo edasikandel (info suhteliselt aeglane vananemine humanitaaraladel, üldise konteksti oluline osa infokandel jne.). Ka meie UK-näituse andmetel edestasid kogumikud oma populaarsuselt monograafiaid (vt. tabel 11). Populaarseimad olid ajaloo- (keskmiselt 9,5 kasutajat) ja õigusteaduse-alased (keskmiselt 6,5 kasutajat) kogumikud. Kodumaiste kogumike hulgas tõuseb mitmete teadusharude (füüsika, matemaatika, ajalugu, filosoofia) puhul eredalt esile Siberi teaduskeskuste väljaannete suur populaarsus.

Monograafiatest on kõige enam tutvutud ajaloo- ja majandusteaduslike töödega (mõlemal keskmiselt 2,5 huvilist raamatu kohta).

Kokkuvõtteks.

1. Käesolev uuring oli esimeseks katseks saada ülevaade ülikooli lugejaskonna infovajadustest ja -aktiivsusest, tuginedes usaldusväärsele ja ökonoomsele uurimismetoodikale - lugejate praktilise tegevuse fikseerimisele ja TRÜ arvutuskeskuses olemasolevale andmebaasile.

Uuringu tulemusena avaldus ainult osa lugejate infovajadustest ja -aktiivsusest, ainult esimesed kirjandusele antud lugejahinnangud. Täieliku pildi annab analoogilise metoodika edaspidisel kasutamisel mitmete raamatukogu ja lugeja suhete erinevate tahkude uurimine (RVL, välisperioodika kasutamine jne.).

2. Enam tähelepanu hakati raamatukogu lugejate infoteeninduses pöörama aspirantidele. Nimelt aspirantuuri aastatel kujunevad tulevastel dotsentidel, professoritel välja pideva infootsingu harjumused.
3. Üliõpilaste adapteerumine raamatukogus on küllaltki pikaajaline protsess. Saadud tulemused rääkisid veel kord üliõpilastele sügavamate raamatukogu- ja infoteadmiste andmise vajadusest. Samal ajal peab rõhutama, et raamatukogu jõupingutused on efektiivsed vaid siis, kui nad leiavad toetust ka õppejõudude poolt. Õppejõudude infoaktiivsus mõjutab ka üliõpilaste infoaktiivsust.
4. Üheks oluliseks mõjuriks infoaktiivsusele on eriala. Täielikuma info said UK-näitusel nende erialade esindajad, kelle põhiallikaks on kodumaine kirjandus (õigus-, ühiskonnateadused). Erialase väliskirjanduse, eriti välismaise teatmekirjanduse krooniline nappus sunnib otsima teid, mis võimaldaksid esimesi komplekteerida vähemalt vabariiki, teisi aga võimalikult täielikult TRÜ raamatukokku.
5. Universaalseks teeks infoaktiivsuse tõstmisel ning infobarjääride vähendamisel saab olla informatsiooni kui väärtuslikeima majandusliku ja intellektuaalse ressursi tunnetamine ühiskonna poolt.

Kirjandus

1. Haag D. E. Barriers limiting the usefulness of published information in the research environment // Special Libraries. 1984. Vol. 75, N 3. P. 214-220.
2. Lauristin M., Vihalem P. Eestlane raamatustjana // Looming. 1985. Nr. 2. Lk. 249.
3. Must Ü. Informatsioon kaubaks? // Infoorganite ja raamatukogude aktuaalseid ülesandeid teadus- ja tehnika-progressi kiirendamisel: Ettekannete teesid: Värskas 16. ja 17. august 1988. Tln., 1988. Lk. 16-17.
4. Must Ü. Raamatukogu infotöö kvaliteedist // Informaatika ja infotöö psühholoogilisi probleeme: Ettekannete teesid: 5.-9. september 1988. Trt., 1988. Lk. 12-14.
5. Norberg A. Lugejauuringud TRÜ Teaduslikus Raamatukogus // Eesti NSV raamatukogunduse tänapäev: Teadus. konv. teesid. Tln., 1985. Lk. 16-17.
6. Schuster U. Formelle und informelle wissenschaftliche Kommunikation: Probleme ihrer Gestaltung und Erforschung // Informatik. 1986. Bd. 33. N 4. S. 155-159.
7. Бурый-Шмарян О.Е. Проблема "непотребления" информации: как ее решать? (По материалам исследования) // Научно-техническая информация. Серия I. Организация и методика информационной работы. 1984. № 10. С. 13-21.
8. Зверева Т.В., Роспановская Н.А. Изучение информационных запросов и состава читателей в Библиотеке АН СССР с помощью ЭВМ (Из опыта работы) // Информационно-библиографическая работа: Сб. науч. тр. Библиотеки АН СССР и АН союз. респ. М., 1982. С. 63-80.
9. Михайлов А.И. Информация в развивающемся мире: о статусе потребителя будущего // Международный форум по информации документации. М., 1984. Т. 9, № 3. С. 3-4.
10. Муст Ю.П. Из опыта обучения потребителей информации в Научной библиотеке Тартуского госуниверситета // Совершенствование системы подготовки и повышения квалификации информационных работников: Тез. докл. и сообщ. LV Всесоюз. совещ. М., 1985. С. 201-204.
- II. Пезп Л.Д. "Инфострах" как новое явление в современной науке // Науковедение и современность: Тез. докл. III респ. науч. конф. Таллин, 1984. С. 92-101.

12. Щетинина С.М., Стулова Н.Г. Изучение информационных потребностей читателей на выставке новых поступлений Библиотеки АН СССР // Информационно-библиографическое обслуживание читателей. М., 1982. С. 63-80.

ИНФОРМАЦИОННАЯ АКТИВНОСТЬ ЧИТАТЕЛЕЙ В ЗАВИСИМОСТИ ОТ СПЕЦИАЛЬНОСТИ И КВАЛИФИКАЦИИ

Ю.Муст

Резюме

1. Каждой научной дисциплине свойственны свои специфические формы и методы инфопоиска. Поэтому данные об инфоактивности представителей разных наук практически не сопоставимы. Иная ситуация наблюдается в вузе, где профессорско-преподавательскому составу необходимо постоянно получать информацию не только по профилю своей научной работы, но и постоянно совершенствовать лекционные курсы, иметь наиболее полный обзор о специальной литературе, используемой студентами.

В условиях ТГУ лучшим способом "широкого инфопотребления" является регулярное посещение выставки (читального зала) новых поступлений (ВНП).

2. Для изучения инфоактивности читателей в НБ ТГУ используется анкетирование, а начиная с 1984 г. - и статистический анализ с помощью ЭВМ кодов читателей, зафиксированных в книге посещений ВНП, на регистрационных листках ознакомления с литературой, на бланках заказов литературы. В машину введены анкетные данные всех студентов, аспирантов и преподавателей вуза. Таким образом, репрезентативность полученных результатов приближается к абсолютной.

В последующих расчетах посетителями ВНП условно названы читатели, посетившие 25-74% выставок (в скобках приведены данные об "активных посетителях", ознакомившихся с 75-100% выставок).

Статья базируется на данных за 1984-1985 гг.

3. По данным анкетирования посетителями ВНП считают себя 78,7% сотрудников и студентов вуза ("активными посетителями" - 50,3%). Это, видимо, свидетельствует о том, что посещение ВНП считается необходимым и престижным для интеллигентного человека. Однако на практике в условиях крайнего дефицита времени систематический инфопоиск не оказывается делом первой необходимости; посетителями ВНП являются 21,3% (9,3%) профессорско-преподавательского состава вуза и 16,6% (5,1%) студентов.

Есть случаи, когда преподаватели рекомендуют студентам давно устаревшие по содержанию учебники, пособия и другую литературу. Такие рекомендации, как правило, дают преподаватели, не посещающие ВНП.

4. Выявлены серьезные различия в инфоактивности преподавателей и студентов разных факультетов и специальностей. Более высокая инфоактивность характеризует профессорско-преподавательский состав юридического и исторического факультетов, а также кафедр общественных наук, где посетителями ВНП являются 35-41% (16,8-24%) сотрудников. Реже посещают ВНП преподаватели факультетов физической культуры, медицинского, физико-химического и филологического (!).

Среди студентов положительно выделяются будущие биологи и географы, филологи и историки, отрицательно - экономисты, математики и преподаватели физкультуры.

5. Адаптация студентов в библиотеке является длительным процессом (см. табл. I).

Таблица I

Посещаемость ВНП студентами дневного отделения ТГУ
(% от общего количества студентов)

Курс	I	II	III	IV	V	VI	Средн.
Посетители ВНП	9,6	12,4	13,7	15,4	14,9	20,6	14,4
Активные посетители	2,1	2,9	3,9	4,1	4,8	8,5	4,4

По "мифу", более распространенному среди студентов младших курсов, усвоение знаний и навыков инфопоиска нужно лишь самым одаренным студентам, а для остальных библиотека имеет значение только как вспомогательное учебное помещение.

В результате библиографических занятий на первом курсе и занятий по методике научного поиска на третьем курсе, а также более глубокого изучения специфики своей будущей профессии, этот "миф" постепенно рассеивается. Заметный перелом

наблюдается на третьем курсе, когда значительно повышается инфоактивность студентов и заказы на художественную литературу теряют свое доминирующее значение, уступая место научным и научно-популярным изданиям.

В то же время следует учитывать, что усилия библиотеки эффективны только в том случае, если они найдут поддержку со стороны преподавателей вуза. Инфоактивность преподавателей влечет за собой и инфоактивность студентов.

6. Выявлена корреляция между научной квалификацией и инфоактивностью читателей (см. табл. 2).

Таблица 2

Посещаемость ВМП аспирантами и профессорско-преподавательским составом ТГУ (%)

Читатели	Общая посещаемость	Активная посещаемость
Аспиранты	31,2	15,4
Кандидаты наук	24,4	12,6
Доктора наук	20,6	6,2
Преподаватели без ученой степени	19,0	8,2
Мужчины	24,9	12,3
Женщины	15,6	6,0

7. Повышению инфоактивности читателей способствуют организация последовательной системы обучения инфопотребителей (занятия для студентов I и III курсов, для аспирантов, дни информации для коллективов кафедр вуза) и применение новых форм информационной и библиотечной работы. Большой популярностью пользуются организованные в последние два года выставки по определенной отрасли науки. Характерно, что на таких выставках оформляется много заказов (4-6 заказов на одно издание) на книги, в свое время никем не замеченные на ВМП.

8. Использование ВМП.

В течение года на ВМП экспонировали литературу на 27 языках мира. Более активно использовалась литература на эстонском, русском, английском, немецком и финском языках.

По популярности можно выделить литературу по типам:

- 1) справочная, 2) научно-популярная, 3) научные сборники, 4) монографии, 5) учебная литература.

DIE ZUSAMMENHÄNGE ZWISCHEN DER SPEZIALITÄT, QUALIFIKATION UND INFORMATIONSAKTIVITÄT DER LESER

Ü.Must

Zusammenfassung

1. Für jede wissenschaftliche Disziplin sind ihre spezifischen Formen und Methoden der Informationserfassung **charakteristisch**. Deshalb sind Daten von der Informationsaktivität der Vertreter unterschiedlicher Wissenschaftsgebiete praktisch nicht zu vergleichen. In einer Hochschule liegt die Situation anders, denn hier muß der Lehrkörper ständig die Information bekommen, die nicht nur das Fachgebiet seiner wissenschaftlichen Arbeit anbetrifft, sondern er muß beständig auch seine Vorlesungsmaterialien vervollständigen, eine vollkommene Übersicht über die Fachliteratur haben, die von Studenten gebraucht wird.

In der Universität Tartu ist regelmäßiger Besuch der Ausstellung (des Lesesaals) für Neuerwerbungen (AN) die beste Möglichkeit zur Befriedigung der grundlegenden Informationsbedürfnisse.

2. Die Untersuchung der Informationsaktivität der Leser der Wissenschaftlichen Bibliothek der Universität Tartu erfolgt mittels Fragebögen, seit 1984 wird aber auch die statistische Analyse der Angaben der Leser mit Hilfe der Computer durchgeführt. Diese Codes werden bei jedem Besuch der AN registriert, ebenso auf Registrierblättern und Bestellscheinen notiert. Die Codes von allen Studenten, Aspiranten und Lehrkräften der Universität sind in den Computer eingegeben worden. Also nähern sich die erhaltenen Ergebnisse dem absoluten Wert.

In der folgenden Untersuchung werden die Leser, die 25-74% von den AN-s besucht haben, bedingt als Besucher der AN aufgefaßt (in Klammern werden die Daten der sog. aktiven Besucher, d.h. der Leser, die 75-100% der Ausstellungen besucht haben, angegeben).

Der Artikel beruht auf den Angaben der Jahre 1984 und 1985.

3. Nach den Ergebnissen der Leserumfrage sind 78,7% der Besucher der AN Studenten oder Mitarbeiter der Universität (50,3% sind aktive Besucher). Das zeugt offensichtlich davon, daß das Besuchen der AN von der Intelligenz für notwendig gehalten wird und bei ihr große Anerkennung findet. Dennoch wird in der Praxis eine systematische Informations-erfassung wegen des äußersten Zeitmangels nicht unbedingt als eine Notwendigkeit angesehen: 21,3% (9,3%) des gesamten Lehrkörpers und 16,6% (5,1%) der Studenten der Universität sind Besucher der AN.

Es kommt vor, daß Lehrkräfte den Studenten Lehrbücher, Lehrmittel u.ä. schon längst veralteten Inhalts empfehlen. Solche Ratschläge erteilen in der Regel die Lehrkräfte, die die AN nicht besuchen.

4. Es lassen sich bedeutende Unterschiede zwischen der Informationsaktivität der Lehrkräfte und der von Studenten verschiedener Fakultäten und Spezialitäten feststellen. Die größte Informationsaktivität ist für den Lehrkörper sowohl der juristischen und historischen Fakultäten als auch der Lehrstühle für Gesellschaftswissenschaften charakteristisch: 35-41% (16,8-24%) der Mitarbeiter der erwähnten Einrichtungen zählen zu den Besuchern der AN. Von den Lehrkräften der Fakultäten für Körperkultur, Medizin, Physik und Chemie und Philologie (!) wird die AN seltener besucht.

Was Studenten anbetrifft, so fällt die Besucherzahl der AN bei künftigen Biologen, Geographen, Philologen und Historikern im positiven, bei Wirtschaftlern, Mathematikern und Trainern im negativen Sinne auf.

5. Die Anpassung der Studenten an die Bibliothek ist ein dauernder Prozeß (siehe Tab. 1).

Tabelle 1

Besucherzahl der AN bei Direktstudenten der Staatlichen Universität Tartu (% von der Gesamtzahl der Studenten)

Studienjahr	I	II	III	IV	V	VI	Durchschnitt
Besucher der AN	9,6	12,4	13,7	15,4	14,9	20,6	14,4
Aktive Besucher	2,1	2,9	3,9	4,1	4,8	8,5	4,4

Unter den Studenten der jüngeren Studienjahre ist oft die Ansicht verbreitet, als ob die Aneignung der Kenntnisse

und der Geübtheit bei der Informationserfassung nur den begabtesten Studenten nötig wäre, allen anderen diene die Bibliothek nur als ein Hilfslehrgebäude.

Als sowohl Ergebnis der Veranstaltungen der Leserschulung im ersten Studienjahr und der Methodik der wissenschaftlichen Informationserfassung im dritten Studienjahr als auch des Vertiefens in die künftige Spezialität büßt diese Auffassung allmählich an ihrer Verbreitung ein. Einen bedeutenden Wendepunkt stellt das dritte Studienjahr dar: dann erhöht sich die Informationsaktivität der Studenten beträchtlich und indem Bestellungen auf schöngeistige Literatur ihre vorherrschende Bedeutung einbüßen, nehmen wissenschaftliche und populärwissenschaftliche Werke eine dominierende Stellung ein.

Es muß zugleich die Tatsache berücksichtigt werden, daß die Bemühungen der Mitarbeiter der Bibliothek nur in dem Fall effektiv sind, wenn sie bei den Lehrkräften der Universität Unterstützung finden. Die Informationsaktivität der Lehrkräfte hat die Informationsaktivität der Studenten zur Folge.

6. Es besteht eine Korrelation zwischen der wissenschaftlichen Qualifikation und der Informationsaktivität der Leser (siehe Tab. 2).

Tabelle 2

Besucherzahl der AN bei Aspiranten und Lehrkörper
der Staatlichen Universität Tartu (%)

	Besucher	Aktive Besucher
Aspiranten	31,2	15,4
Kandidaten der Wissenschaften	24,4	12,6
Doktoren	20,6	6,2
Lehrkräfte ohne wissenschaftlichen Grad	19,0	8,2
Männer	24,9	12,3
Frauen	15,6	6,0

7. Das konsequente Ausbildungssystem der Informationsnutzer (Lehrgänge für Studenten des ersten und dritten Studienjahrs und Aspiranten, Tage der Information für Kollektive der Lehrstühle) und die Anwendung neuer Arbeitsmethoden auf dem Gebiet der Informatik und des Bibliothekswesens tragen der Steigerung der Informationsaktivität bei. Die Ausstel-

lungen in einer bestimmten Fachrichtung sind sehr beliebt. Es ist kennzeichnend, daß in derartigen Ausstellungen viele Bestellungen (4-6 Bestellscheine auf ein Werk) auf die Bücher, die in den früheren AN-s nicht notiert wurden, eingehen.

8. Im Laufe eines Jahres wurde in den AN Literatur in 27 Sprachen der Welt ausgestellt. Die Literatur in Estnisch, Russisch, Englisch, Deutsch und Finnisch wurde am meisten benutzt.

Nach der Gebräuchlichkeit kann die Literatur folgenderweise eingeteilt werden: 1) Nachschlagewerke, 2) populärwissenschaftliche Literatur, 3) wissenschaftliche Sammelbände, 4) Monographien, 5) Lehrbücher.

LUGEJANÕUDLUSE RAHULDAMISEST KOJULAENUTUSES

K.Lepik

Lugejanõudluse ja selle rahuldamise uurimine on üks raamatukogunduse tõsisematest ja tähtsamatest probleemidest. Lugejate soovide täitmine on iga raamatukogu töö lõppeesmärk.

Teaduse ja tehnika tormilise arengu tõttu on formeerunud uut tüüpi lugeja, kes on mitmekülgselt arenenud ja haritud. Sellise lugeja soovide rahuldamine muutub järjest keerulisemaks. Seetõttu on raamatukogud sunnitud oma töö parandamiseks ette võtma ulatuslikke uuringuid lugejaskonna koostisest ja lugejanõudlusest. Ajakirjanduses avaldatud uuringute meetodika pakub huvi ka teistele raamatukogudele. Lugejanõudlust on uurinud ENSV TA Teaduslik Raamatukogu (2), rida Leningradi ja teiste linnade teaduslik-tehnilisi raamatukogusid (3) ning ka NSVL Riiklik Avalik Teaduslik-Tehniline Raamatukogu (1). Lugejanõudluse uurimise seisukohalt on tähtsal kohal äraütluste analüüs, millele pööratakse tõsist tähelepanu Moldaavia NSV TA Teaduslikus Keskraamatukogus (4).

Lugejanõudlust ja selle rahuldamist TRÜ TR teaduskirjanduse kojulaenutuses ajendas uurima kasutajaskonna tunduv suurenemine alates 1982. aastast seoses raamatukogu kolimisega uude hoonesse. Tekkis vajadus jõuda selgusele, kes lugejatest laenutavad kirjandust koju, milline on nõudluse temaatika ja kuidas suudetakse seda rahuldada. Alusmaterjaliks võeti lugejate soovisedelid, mis peegeldasid 1984.a. veebruarist kuni juunikuuni kasutatud kirjandust ja samal perioodil antud äraütlust. Soovisedelid täiendati andmetega lugejate töö või õpingute kohta.

Kuna kasutajaskond määrab nõudluse temaatika, siis ise loomustatakse kõigepealt seda. Vaatlusperioodi jooksul pöörus teaduskirjanduse kojulaenutusse kirjanduse saamiseks 3565 ülikooli lugejat, kellest 2703 olid statsionaarsed üliõpilased, 324 kaugüliõpilased, neist oli filolooge 103 ja juriste 98. Ettevalmistusosakonnas õppijaid oli 30.

Tabel 1

Statsionaarsed üliõpilased teaduskirjanduse
laenuajatena

Teaduskond, osakond	Statsionaarsete üliõpilaste arv 1.I 1984.a.	Teeninda- tute arv	Teeninda- tute %
Ajalooteaduskond	362	216	59,7
ajalugu	152	105	69,0
defektoloogia	116	59	50,9
psühholoogia	94	52	55,3
Arstiteaduskond	1819	662	36,4
ravi	900	381	42,3
pediaatria	280	92	32,9
stomatoloogia	103	42	21,8
farmaatsia	200	49	24,5
spordimeditiin	246	98	39,8
Bioloogia-geograafia- teaduskond	416	218	52,4
bioloogia	235	114	48,5
geograafia	121	77	63,6
geoloogia	67	27	45,0
Filoloogiateaduskond	855	555	65,0
eesti filoloogia	249	156	62,7
inglise filoloogia	143	83	58,0
saksa filoloogia	84	56	66,7
vene filoloogia	284	195	68,7
zurnalistika	74	51	68,9
prantsuse filoloogia	21	14	66,7
Füüsika-keemiateaduskond	459	210	45,8
füüsika	265	127	48,0
keemia	194	83	42,8
Kehakultuuriteaduskond	186	66	35,5
Majandusteaduskond	654	406	62,0
kaubandusökonoomika	100	52	52,0
rahandus ja krediit	160	77	48,1
kaubandusraamatupidami- ne	174	112	64,4
majandusküberneetika	97	47	48,5
kaubatundmine	123	56	45,5
Matemaatikateaduskond	374	181	48,4
matemaatika	196	103	52,6
rakendusmatemaatika	178	78	43,8
Õigusteaduskond	269	189	70,3
Kokku	5394	2703	50,1

Protsentuaalselt kasutasid teaduskirjanduse kojulaenuamise võimalust kõige rohkem juura, ajaloo ja vene filoloogia, kõige vähem stomatoloogia, farmaatsia ja kehakultuuri üliõpi-

lased. Absoluutarvudes olid esikohal arsti-, järgnesid filoloogia-, majandus-, bioloogia-geograafia-, füüsika-keemia- ja õigusteaduskonna üliõpilased.

Ülikooli õppejõududest laenas kirjandust 120 inimest, aspirantidest 46, teaduritest 71, teenistujatest 271, kellest 202 olid TRÜ TR töötajad. 237-st õppejõust, aspirandist ja teadurist oli meedikuid 33,8%, filolooge 9,5%, ajaloolasi 7,3%, majandusteadlasi 6,5%, juriste 5,2%. Teistelt aladelt oli kirjanduse laenajaid vähem. Kirjandust tellisid ka 324 kaugüliõpilast ja 30 ettevalmistusosakonnas õppijat. Tartu ettevõtete ja asutuste töötajaid oli 913. Nende hulgas oli 40 EPA õppejõudu ja teenistujat ning 193 üliõpilast, 59 arsti, 54 õpetajat, 80 Tartu teadusasutuste töötajat. Kõige rohkem laenajaid oli Füüsika Instituudist (27) ning Zooloogia ja Botaanika Instituudist (18). Keskkooliõpilasi pöör- dus kojulaenutusse 95.

Soovitud kirjanduse temaatikast. Erinevate teadusalade kirjanduse tellimist iseloomustab järgmine tabel.

Tabel 2

Erinevate teadusalade kirjandusele
esitatud soovid

Teadusala	Soovide arv	% soovide üldarvust
1	2	3
1. Arstiteadus	5304	16,4
2. Majandusteadus	3619	11,2
3. Kirjandusteadus	2102	6,5
4. Õigusteadus	2031	6,3
5. Keeleteadus	1918	5,9
6. Ajalugu	1800	5,6
7. Bioloogia	1746	5,4
8. Filosoofia*	1704	5,3
9. Poliitika**	1531	4,7
10. Füüsika	1406	4,3
11. Keemia	1348	4,2
12. Pedagoogika	1304	4,0
13. Psühholoogia	1126	3,5
14. Matemaatika	1103	3,4
15. Teadused Maast	949	2,9

* Siia kuulub ka marksism-leninism, v.a. klassikute teosed, mida laenuatakse peamiselt õppekirjanduse kojulaenutusest.

** Siia kuuluvad ka NIKP ajalugu ja teaduslik kommunism.

1	2	3
16. Kehakultuur ja sport	557	1,7
17. Tehnika	515	1,6
18. Ülejäänud teadusalad	2317	7,1
Kokku	32380	100,0

Arstiteaduslikust kirjandusest sooviti kõige rohkem raamatuid sisehaiguste, eriti aga südame-veresoonkonna haiguste kohta. Peamiselt seda kirjandust vajasisid ka Tartu raviasutuste arstid. Teiste erialade lugejad nõudsid esmajoones kirjandust psühhoterapiast. Majandusteaduskonna õppejõud ja üliõpilased vajasisid enamasti kirjandust, mis käsitles asutuste ja ettevõtete majanduslikku tegevust. Kirjandusteaduslike trükiste hulgas olid nõutavamad kirjanike elu ja loomingut käsitlevad väljaanded, mida tellisid aktiivselt ka keskkooliõpilased. Õigusteaduse alal sooviti kõige enam kirjandust kriminaalõiguse ja -protsessi kohta. Õigusteadusliku kirjandust tellisid ka majandusteaduskonna üliõpilased majandusliku tegevuse õigusliku reguleerimise ja ülikoolivälised lugejad tööõiguse ja sotsiaalkindlustuse kohta.

Keeleteaduslikust kirjandusest sooviti kõige rohkem raamatuid vene keele ja selle õpetamisega seotud küsimuste kohta. Võib esile tõsta kirjanduse kasutamist semantika alalt ja võõrfiloloogide puhul ka kirjandust tõlkeprobleemidest. Teiste alade ja väljastpoolt ülikooli lugejate huvi keeleteaduse vastu oli seotud üksikute võõrkeeltega nagu itaalia, hispaania, norra, rootsi jt. Ajaloolased nõudsid kirjandust rohkem NSVL ja ENSV ajaloo varasematest perioodidest. Teiste erialade üliõpilased ja lugejad väljastpoolt ülikooli laenasid aga kirjandust enamasti Suure Isamaasõja ja Eesti 1940. a. sotsialistliku revolutsiooni kohta. Bioloogia-alasest kirjandusest oli nõutavam kirjandus üldbioloogiast: evolutsioonist, pärilikkusest, rakumorfoloogiast, biofüüsikast, füsioloogiast. Nimetatud kirjandust soovisid veel meedikud ja füüsikud, väljastpoolt ülikooli ZBI ja ELVI töötajad ning ka V keskkooli õpilased.

Filosoofia alalt olid nõutavamaks käsitletud filosoofia ajaloo, esteetika, dialektilise materialismi ning K. Marxi, Fr. Engelsi ja V.I. Lenini tööde kohta. Filosoofilise kirjanduse soovijate hulgas oli erinevate erialade õppejõude, aspirante, teadureid ning üliõpilasi. Väljastpoolt ülikooli

nõudsid filosoofilist kirjandust peamiselt Tartu teadusasutuste töötajad. Poliitilisest kirjandusest huvituti enam meie maa ühiskondlikku tootmist, sotsialismileeri, arengu- ja kapitalistlike maade majanduslikku ja poliitilist olukorda käsitlevast kirjandusest. Üliõpilastest kasutasid poliitilist kirjandust rohkem majandus- ja õigusteaduskonna üliõpilased.

Teistelt teadusaladelt, kus kirjanduse laenamine oli väiksem, nõuti kõige enam kirjandust sellistel teemadel nagu tahke keha füüsika, luminestsents, elektrokeemia, aine õpetamise meetodika koolides, eripedagoogika, rakenduspsühholoogia, sotsiaalspsühholoogia, mandrite ja ookeanide füüsiline geograafia, üksikute spordialade treeningumeetodid ning raadio-elektronika.

Teaduskirjanduse kojulaenutussektori ülesandeks on ka ilukirjanduse laenutamine. Teadus- ja ilukirjandusele esitati kokku 43 500 soovi, sellest teaduskirjandusele 32 380 ja ilukirjandusele 11 120, mis moodustab vastavalt 74,4% ja 25,6%. Ilukirjandusele esitatud soovidest oli 26,2% eesti, 34,8% vene ja vene nõukogude ning 39% välismaa ilukirjandusele.

Soovid ilukirjandusele jagunesid lugejate vahel protsentuaalselt järgmiselt.

Tabel 3

Ilukirjandusele esitatud soovid

Lugejakategooria	% soovide üldarvust
1	2
Üliõpilased	
ajalooteaduskonnast	7,1
arstiteaduskonnast	12,4
bioloogia-geograafiateaduskonnast	5,0
filoloogiateaduskonnast	25,5
füüsika-keemiateaduskonnast	3,2
kehakultuuriteaduskonnast	2,5
majandusteaduskonnast	3,0
matemaatikateaduskonnast	3,4
õigusteaduskonnast	4,8
TRÜ õppejõud ja teenistujad (v.a. raamatukogu oma töötajad)	3,8
Teadusraamatukogu töötajad	12,9
Keskkooliõpilased	3,0

1	2
EPA töötajad ja üliõpilased	5,2
Teised väljastpoolt ülikooli lugejad	8,2
Kokku	100,0

Väljastpoolt ülikooli lugejad esitasid 16,4% ilukirjandusele esitatud soovideist.

Äraütlustest. Lugejanõudluse iseloomustus poleks täielik, kui ei oleks pööratud tähelepanu soovidele, mida ei saanud rahuldada. Rahuldatud soovide analüüs ei anna veel täielikku pilti nõudluse kohta ja sellest ei piisa raamatukogufondi seisukorra iseloomustamiseks. Äraütlusi oli põhjusel "laenu-tatud" 97,5%, "kõitmisel" 0,8%, "teadmata" 1,9%. Äraütluste kohta põhjusega "puudub raamatukogus" ei olnud võimalik ko-guda andmeid, kuna lugejad ei pöördu kataloogist raamatu mitteleidmise korral alati konsultandi poole.

Tabel 4

Äraütluste jagunemine teadusalade kaupa

Teadusala	Äraütluste arv	Rahuldatud ja esi-tatud soovide suhe
1. Arstiteadus	224	0,9577
2. Majandusteadus	142	0,9607
3. Kirjandusteadus	90	0,9571
4. Ajalugu	80	0,9555
5. Keeleteadus	78	0,9593
6. Õigusteadus	76	0,9625
7. Bioloogia	76	0,9564
8. Filosoofia	68	0,9600
9. Poliitika	66	0,9568
10. Pedagoogika	59	0,9547
11. Füüsika	56	0,9601
12. Keemia	53	0,9606
13. Psühholoogia	51	0,9547
14. Matemaatika	43	0,9610
15. Teadused Maast	34	0,9641
16. Kehakultuur ja sport	23	0,9587
17. Tehnika	22	0,9572
18. Ülejäänud teadusalad	103	0,9555
19. Ilukirjandus	780	0,9298
Kokku	2124	0,9511

Ilmneb, et paremini oli võimalik rahuldada soove kirjan-
dusele juura, matemaatika, majanduse, keemia ja füüsika koh-
ta, halvemini rahuldati soove kirjandusele pedagoogikast,
psühholoogiast, ajaloost ja bioloogiast.

Lugejatest said äraütlusi: üliõpilased 70,1%, lugejad
väljastpoolt ülikooli 22,2%, TRÜ õppejõud ja teenistujad
7,7%.

Tabel 5

Äraütluste jagunemine teose keele järgi

Lugejakate- goria	Teose keel	Äraütlused %-des	Äraütlused teadusli- kule ja populaar- teadusli- kule kir- jandusele %-des	Äraütlu- sed ilu- kirjandu- sele %-des
Üliõpilased	eesti	34,2	37,7	62,3
	vene	22,2	30,5	69,5
	võõrkeel	43,6	19,2	80,8
Ülikooli õppe- jõud ja tee- nistujad	eesti	26,2	37,9	62,1
	vene	71,1	70,2	29,8
	võõrkeel	2,7	81,2	18,8
Lugejad väl- jastpoolt üli- kooli	eesti	37,2	54,8	45,2
	vene	61,3	65,6	34,4
	võõrkeel	1,5	92,4	7,6

Ülaltoodud andmetest näeme, et üliõpilastel oli tundu-
valt rohkem äraütlusi ilukirjandusele võrreldes teadusliku
ja populaarteadusliku kirjandusega. Lugejate puhul väljast-
poolt ülikooli oli suhe vastupidine, mis näitab ühtlasi, et
nad ei tule raamatukogu lugejateks mitte ainult ilukirjandu-
se pärast. Ülikooli töötajad said rohkem äraütlusi eesti-
keelsele ilukirjandusele, võrreldes eestikeelse populaartea-
dusliku kirjandusega. Kõllalt palju, 20,2%, oli äraütlusi
venekeelsele teaduslikule kirjandusele, mis on ilmunud väl-
jaspool Moskvat ja Leningradi. Nimetatud äraütlustest oli
32,3% Kiievis, 14,5% Minskis, 8,1% Novosibirskis ilmunud kir-
jandusele. Toodud andmed näitavad, et ka väljaspool Moskvat
ja Leningradi väljaantud kirjanduse eksemplaarsusele tuleb
komplekteerimisel pöörata võimalikult rohkem tähelepanu. Ta-
kistuseks on selle kirjanduse väikesed tiraažid, eriti

käib see kõrgkoolide väljaannete kohta, millel on lugeja-nõudluses oluline koht.

Ulatusliku lugejauuringuga ilmnes, et näit. psühholoogia- ja pedagoogika-alase kirjanduse komplekteerimisele on vaja osutada tõsisemat tähelepanu. Selgusid ka eri lugejakategooriate nõudluse iseärasused. Nii ei jätku üliõpilastele võõrkeelset ilukirjandust, teadustöötajatele aga teaduskirjandust vene ja võõrkeeltes. Uuringu tulemused võimaldavad korrigeerida komplekteerimist, arvestades teoste sisu ja eksemplaarsust, muuta kirjanduse laenutustähtaegu, enam põhjendatult valida raamatuid avariilulitele.

On arusaadav, et suurtes raamatukogudes on lugejanõudluse uurimist sellises ulatuses harva võimalik ette võtta. Seetõttu analüüsitakse tavaliselt uudiskirjanduse kasutamist, nagu seda tehakse ka TRÜ ja TPI raamatukogudes.

Kirjandus

1. Архангельская И.Н. Изучение состава читателей и их спроса на литературу в ГПНТБ СССР // Тр. ГПНТБ СССР. 1967. Вып. I. С. 22-40.
2. Ваттер Э.К.-Ф. Исследование состава читателей, выдаваемой литературы и посещаемости в Научной библиотеке АН Эстонской ССР // НТБ СССР. 1974. № 5. С. 6-12.
3. Гаккель М.М. Итоги изучения состава читателей и их запросов // НТБ СССР. 1969. № 6. С. 25-31.
4. Пожого Е.И. Работа с отказами в Центральной научной библиотеке АН Молдавской ССР // Оптимизация традиционных форм обслуживания читателей: Сб. науч. тр. библиотек АН СССР и акад. наук союз. респ. М., 1980. Вып. 3. С. 75-83.

УДОВЛЕТВОРЕНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКИХ ЗАПРОСОВ В АБОНЕМЕНТЕ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

К.Депик

Резюме

Одним из критериев оценки обслуживания читателей является уровень удовлетворения читательских запросов. На основе читательских требований был проведен анализ удовлетворения этих запросов за период с февраля по июнь 1984 г. Читательский состав численно возрос в связи с началом работы в новом здании библиотеки в 1982 г. Значительно больше стали пользоваться абонементом научной литературы студенты, которые в указанный период составляли 85% читателей этого пункта обслуживания (3 027 из 3 565). Читателями абонемента научной литературы являлись более 70,3% студентов юридического факультета, 69% историков и 68,9% журналистов и т.д. Самую малую активность в посещении абонемента научной литературы проявили студенты-фармацевты (24,5%) и стоматологи (22%). Из числа аспирантов, преподавателей и научных сотрудников больше всего читательских требований предъявляли медики, историки, экономисты и юристы.

913 читателей было извне университета: из научно-исследовательских институтов, ЭСХА, медицинских учреждений, средних специальных учебных заведений и общеобразовательных школ.

Читателями было предъявлено всего 43 500 требований, из них II I20 - на художественную литературу. Из научной литературы больше запрашивалась литература по медицине (16,4% от общего количества), далее следовали запросы по экономике, правоведению, литературоведению и языкознанию. Читательских требований на новую литературу было значительно больше: в 1945-1958 гг. - 7,1%, в 1959-1972 гг. - 29,4%, в 1973 - 1984 гг. - 63,5%.

Более всего были удовлетворены читательские требования на литературу по математике, правоведению, экономике, химии и физике. Соотношение удовлетворенных и предъявленных требований составляло 0,96. Менее удовлетворялись требования на литературу по психологии, педагогике, истории и биологии (соотношение колеблется от 0,95 до 0,96). Больше было отказов на художественную литературу (соотношение 0,93).

Исходя из читательских категорий, выяснили, что больше всего отказов на свои запросы получили студенты: 70,1% от общего количества отказов. На долю преподавательского состава ТГУ пришлось 7,7% отказов и внеуниверситетских читателей - 22,2%.

Изучение читательских запросов дало библиотеке ценную информацию. Были выявлены отрасли знания, по которым комплектованию книг следует уделять серьезное внимание (психология, педагогика и др.). Выяснили характерные особенности потребностей разных читательских категорий (например, студентам особенно не хватает художественной литературы на иностранных языках, научным сотрудникам - научной литературы на русском и иностранных языках и т.д.). Результаты исследования позволяют корректировать комплектование по содержанию и экзemplярности, а также вносить изменения в сроки выдачи литературы, более аргументированно выбирать литературу для открытого доступа.

ANALYSE DER IN DER LEIHSTELLE DER UB TARTU
EINGEGANGENEN LEIHSCHNEINE

K. Lepik

Zusammenfassung

Eines der Kriterien für die Beurteilung der Leserbedienungs stellt das Niveau der Befriedigung von Literaturbedürfnisse dar. Zur Feststellung dieses Niveaus wurde die Analyse der vom Februar bis Juni 1984 eingereichten Leih-scheine durchgeführt. Die Bestellung hängt vom Leserschaft, die zahlenmäßig mit dem Beginn der Arbeit in dem neuen Bib-liotheksgebäude im Jahre 1982 gewachsen ist, ab. Bedeutend mehr wurde die wissenschaftliche Leihstelle von jener Zeit an von Studenten benutzt, die in der obenerwähnten Periode 85% der Benutzer dieses Bedienungspunktes bildeten (3027 von 3565 Lesern). In einigen Fachgebieten war das Leserprozent von der gesamtzahl der Studenten besonders groß: Juristen - 70,3%, Historiker - 69%, Journalisten - 68,9%. Am wenigsten besuchten die Leihstelle die Studenten-Farmazeuten (24,5%) und -Stomatologen (22%). Von Aspiranten, Lehrkräften und wissenschaftlichen Mitarbeitern reichten die meisten Leih-scheine Mediker, Ökonomen und Juristen ein.

913 Leser waren aus Institutionen und Anstalten der Stadt Tartu: aus der Estnischen Landwirtschaftlichen Akademie, aus den Medizinanstalten, Schulen, wissenschaftlichen Institu-ten.

Im ganzen haben die Leser 43 500 Leih-scheine eingereicht, 11 120 davon auf schöngestige Literatur. Von der wissen-schaftlichen Literatur wurde meist die Literatur auf dem Gebiete der Medizin (16,4% von der Gesamtzahl) verlangt, es folgte die Literatur auf dem Gebiete der Ökonomie, der Lite-ratur-, Rechts- und der Sprachwissenschaft.

Überwiegend wurde die neue Literatur verlangt: 1945-1958 7,1%, 1959-1972 29,4%, 1973-1984 63,5%. Am besten gelang es, die Bestellungen auf den Gebieten der Mathematik, der

Rechte, der Ökonomie; der Chemie und der Physik zu erledigen. Die Korrelation zwischen den erfüllten und unerfüllten Bestellungen ist 0,96. Schlechter wurden die Bestellungen auf die Literatur über Psychologie, Geschichte und Biologie befriedigt (die Korrelation 0,95 bis 0,96). Am meisten wurden die Bestellungen auf schöngeistige Literatur abgesagt (Korrelation 0,93).

Was die Lesergruppen anbetrifft, so wurden am meisten die Bestellungen der Studenten abgesagt - 70,1% von der Gesamtzahl der Absagen, betreffs der Lehrkräfte beträgt diese Zahl 7,7%, der Leser außerhalb der Universität - 22,2%.

Von der Untersuchung der Leihscheinne hat die Bibliothek wertvolle Daten bekommen. Es wurden die Wissenschaftsgebiete festgestellt, derer Erwerbung man mehr Aufmerksamkeit schenken muß (Psychologie, Pädagogik u.a.m.), man lernte die Interessen verschiedener Lesergruppen kennen (z.B. brauchen Studenten mehr schöngeistige Literatur in Fremdsprachen, die Wissenschaftler mehr wissenschaftliche Literatur im Russischen und in Fremdsprachen u.s.w.). Die Ergebnisse der Untersuchung ermöglichten die Erwerbung zu korrigieren sowohl inhaltlich als auch betreffs der Staffelnung, die Leihfristen zu ändern und die Literatur für Freihandregale begründet auszuwählen.

LUGEJASOOVIDE RAHULDAMISEST
TEADUSKIRJANDUSE LUGEMISSAALIDES

T.Aav, A.Malm

Ülikooli raamatukogu teaduskirjanduse lugemissaalid on tõotanud uue maja tingimustes juba üle 6 aasta. Lugejate käsituses on filoloogia-, ühiskonna-, loodus- ja täppisteaduste erialasaalid, lisaks ajakirjade ja ajalehtede lugemissaalid ning individuaalkabiinid.

Operatiivse ja küllaltki täieliku lugejasoovide rahuldamise tagab erialasaalides loodud avariiluite süsteem. Avariiluitele on välja pandud uuem eesti-, vene- ja võõrkeelne erialane teatme- ja teaduskirjandus. Lugejal on lihtne seda oma käega võtta ja kataloogide vahendusega vaadata. Kõigi erialasaalide avariiluiteil on vabariiklike, kesk- ja väliskirjastuste väljaandeid: teaduslikke monograafiaid, artiklite kogumikke, teaduskonverentside materjale, mis on ilmunud viimase 5-10 aasta jooksul ning käsitlevad teaduse, kultuuri ja tehnika aktuaalseid probleeme. Lugejail on käepärast erialased entsüklopeediad, teatmikud, sõnastikud, kirjanduse nimestikud, infoväljaanded, atlased. Lisaks raamatule on erialasaalides kõigi teadusalade kõige nõutavamad ajakirjad ja jätkväljaanded (ajakirjade saalis asuva kahe aastakäiguga kokku 5-10 viimast aastakäiku) ning erialased referatajakirjad.

Kirjandus on võetud saalidesse valikuliselt 1-2 eksemplaris. Erandina on kuni 10 eksemplari Marxi, Engelsi, Lenini kogutud ja üksikteoseid ning NLKP KK direktiivmaterjale. Märkusena olgu lisatud, et ühiskondlik-politilist kirjandust on ka õppekirjanduse lugemissaalis ja mõlemas kojulaenutuses nii avariiluiteil kui stendidel. Trükiste dubleerimine erialasaalides toimub ka mõnede universaalsete entsüklopeediate ja tõlkesõnastike osas.

Kirjanduse valik lugemissaalide avakogudesse on algusest peale toimunud tihedas koostöös komplekteerimisosakonnaga. Valiku üldpõhimõtted on fikseeritud raamatukogu juhendis

1981. a. Uue hoone avamisel olid erialasaalid kirjandusega põhiliselt komplekteeritud. Edasine töö on seisnud tehtu korrigeerimises, täiustamises, avafondi optimeerimises. Viimase tähtsust lugejateeninduse parendamisel on oma töödes rõhutanud mitmed nõukogude raamatukogunduse spetsialistid (1, 4, 5). Avafondi kujundamisel on raamatukoguhoidjaid abistanud ülikooli õppejõud, kateedrite referendid, eriala spetsialistid, kelle ettepanekuid ja soove on püütud igati arvestada.

Seisuga 1. jaan. 1986 oli teaduskirjanduse lugemissaalides raamatuid 25 983 eks. (21 412 nimetust), sellest täppis-teaduste saalis 3850 eks. (3520 nim.), loodusteaduste saalis 7291 eks. (6352 nim.), filoloogiateaduste saalis 5472 eks. (3408 nim.), ühiskonnateaduste saalis 9370 eks. (8132 nim.) ning erialaseid ajakirju 325 nimetust (ca 32 500 eks.). Kuna nii suuri avakogusid ei ole üheski teises Eesti teadusraamatukogus, siis võrdlusandmete esitamist pole käesolevas töös peetud oluliseks.

Teaduskirjanduse lugemissaalide lugejate arv aastas on üle 9,5 tuhande, külastusi üle 256 tuhande. Poolteisest miljonist saalides kasutatud trükisest langeb avariikulite arvele 70%.

Lisaks avariikulitel paiknevale kirjandusele tellivad lugejad trükiseid ka hoidlast. Et saada ülevaadet, mida meie lugejad - teadlased, spetsialistid, üliõpilased - lisaks avariikuleil olemasolevale juurde soovivad, võeti vaatluse alla 1984.a. kolmel kuul - veebruaris, märtsis ja aprillis - hoidlast tellitud kirjanduse soovisedelid. Samasuunalist tööd on teinud ka Üleliiduline Riiklik Väliskirjanduse Raamatukogu, kus aastatel 1974-1975 uuriti lugejaskonna struktuuri ja tema lugemisvajadusi väga mitmest aspektist ning paljudes seostes (2).

TRÜ TR-s uuriti lugejasoove järgmistest vaatekohtadest: 1) teadusala, 2) väljaande laad, 3) ilmumisaasta, 4) keel. Laadi järgi jaotati väljaanded viide rubriiki: 1) raamatud ja brošüürid, 2) ajakirjad, 3) dissertatsioonid ja autoreferaadid, 4) ajalehed, 5) mikromaterjalid (mikrokaart, mikrofilm). Ilmumisaastat aluseks võttes jaotati kogu materjal järgmiste perioodide kaupa: 1) 1980-1984 ilmunud väljaanded, 2) 1970-1979 (väljaande vanusepiir 5-15 aastat), 3) 1940-1969. (vanusepiir 16-45 aastat), 4) 1917-1939 (vanusepiir 46-65 aastat) ja 5) enne 1917. a. ilmunud trükised (vanuse-

piir üle 65 aasta). Keelte järgi grupeeriti kirjandus kuude gruppi: eesti, vene, inglise, saksa, prantsuse ja teised keeled (soome, rootsi, ungari, poola jne.).

Lugejaid vaadeldi järgmiste kategooriate alusel: 1) TRÜ õppejõud, teadustöötajad, aspirandid, 2) TRÜ üliõpilased (ka kaugõppijad), 3) ülikooli teenistujad, 4) lugejad väljastpoolt ülikooli.

Äraütlosti kirjandusele uuriti järgmiste põhjuste järgi: 1) puudub raamatukogus, 2) laenutatud koju, 3) puudub kohalt teadmata põhjusel (ei leita), 4) kõitmisel, näitusel.

Vaadeldud perioodil laekus ja analüüsiti 32 183 lugejasoovi. Üldistatult kajastab seda tabel 1.

Tabel 1

Lugejasoovide rahuldamine teaduskirjanduse lugemissaalides

Saal	Soovide arv		Rahuldatud soovid		Rahuldamata soovid	
	arv	%	arv	%	arv	%
Ühiskonna- ja filoloogiateaduste saalid	12 931	40,2	11 492	88,9	1439	11,1
Loodus- ja täpisteaduste saalid	7 121	22,1	6 174	86,7	947	13,3
Ajakirjade saal	12 131	37,7	11 553	95,2	578	4,8
Kokku	32 183	100	29 219	90,8	2964	9,2

Teadusalati vaadeldi detailsemalt vene- ja võõrkeelsete raamatute (ilmunud 1917–1984) kasutamist (vt. tabel 2).

Venekeelseid raamatuid telliti hoidlast 7224 ja soovidest rahuldati 80%, võõrkeelseid vastavalt 660 ja soovidest rahuldati 66%. Venekeelsetest raamatutest nõuti kõige enam arstiteaduslikke teoseid (1338 eks.), järgnesid ilukirjandus (923 eks.), kirjandus- ja keeleteadus. Rohkesti sooviti kirjandust ka loodusteaduste alalt (bioloogia, keemia, füüsika). Arsti-, keele-, kirjandus- ja õigusteaduse ning põllumajanduse alal jäi venekeelse kirjanduse tellimustest üsna palju rahuldamata. Näiteks soovidest arstiteaduslikule venekeelsele kirjandusele jäi rahuldamata 26%, s.o. 342 tellimust, neist põhjusel "laenutatud koju" 314, "ei leita" 14, "kõit-

Tabel 2

Lugejasoovid teadusalade järgi

Teadusala	Soovide arv		Rahuldatud soovid		Rahuldamata soovid	
	venekeelne	võõrkeelne	venekeelne	võõrkeelne	venekeelne	võõrkeelne
1. Arstiteadus	1338	65	996	42	342 e. 26%	23 e. 35%
2. Füüsika, keemia, bioloogia	839	19	731	16	108 e. 13%	3 e. 16%
3. Pedagoogika, psühholoogia, filosoofia	672	76	549	47	123 e. 18%	29 e. 38%
4. Kirjandusteadus	651	60	500	33	151 e. 23%	27 e. 45%
5. Tehnika	570	30	467	23	103 e. 18%	7 e. 23%
6. Keeleteadus	564	87	428	43	136 e. 24%	44 e. 51%
7. Majandus, poliitika	449	17	376	14	73 e. 16%	3 e. 18%
8. Ajalugu	421	53	353	33	68 e. 16%	20 e. 38%
9. Õigusteadus	322	3	256	3	66 e. 20%	- -
10. Matemaatika	188	11	159	11	29 e. 15%	- -
11. Geograafia	126	3	116	3	10 e. 8%	- -
12. Põllumajandus	74	8	59	7	15 e. 20%	1 e. 12%
13. Raamatukogundus	41	3	29	1	12 e. 29%	2 e. 67%
14. Ülejäänud teadusalad	46	11	44	11	2 e. 4%	- -
15. Ilukirjandus	923	214	739	150	184 e. 20%	64 e. 30%
Kokku	7224	660	5802	437	1422	223

misel" 11, "puudub raamatukogus" 3. Need raamatud olid ilmunud põhiliselt 1970-ndatel aastatel ja välja antud Kievis, Gorkis, Kišinjovis, Saraatovis ning neis käsitleti meditsiini ajalugu, füsioteraapiat, nõelravi, südame- ja veresoonkonna haigusi.

Ilukirjanduse osas jätki võlgu Jevtušenko, Feti, Bloki, Turgenevi, Zoštšenko, Tjutševi teoste laenutamisel.

Paremini rahuldati soove venekeelsele kirjandusele loodusteaduste, matemaatika ja ajaloo alalt. Viimase puhul tuleb aga tunnistada, et soove eesti ajaloolaste Juhan Kahki, Herbert Ligi, Harri Moora, samuti Eesti NSV ajalugu käsitlevatele venekeelsetele teostele rahuldati halvasti. Neid teoseid peaks raamatukogus olema suuremas eksemplaarsuses.

Halvemini rahuldati soove keele- ja kirjandusteaduslikele teostele (vastavalt 49% ja 55%). Järgnesid pedagoogika, psühholoogia, ajalugu, arstiteadus, ilukirjandus.

Kui vaadelda lähemalt keeleteaduse alal rahuldamata jäänud tellimusi, võib öelda: sooviti 87 välismaist keeleteaduslikku raamatut, rahuldati 43, rahuldamata jäi 44 tellimust (neist nelja raamatut ei leitud, ülejäänud olid laenutatud koju). Teose keele järgi jagunesid äraütllused järgmiselt: ingliskeelseid 38, saksa- 5, soome- 1. Nimetatud tellimustest oli ilmunud 1920-ndatel aastatel 2, 1950-ndatel 3, 1960-ndatel 13, 1970-ndatel 16 ja 1980-ndatel 10 teost. Sisuliselt käsitleti 30-s raamatus inglise keele ajaloo, grammatika, foneetika, leksikoloogia ja dialektoloogia küsimusi, kolmes raamatus saksa keele grammatikat ning üks teos oli määratud ungari keele õppijale. Siit võib teha järelduse, et lugejasoovide parema rahuldamise huvides oleks otstarbekas rakendada senisest rohkem raamatute kohalkasutamist, mitte laenutada koju väheses eksemplaarsuses olevaid ja paljukasutatavaid väljaandeid.

Väljaande laadi järgi andis tellimuste analüüs järgmised tulemused (vt. tabel 3). Perioodikaväljaanded moodustasid

Tabel 3

Lugejasoovid väljaande laadi järgi

Väljaande laad	Soovide arv	Rahuldatud soovid	Rahuldamata soovid
1	2	3	4
Raamatud ja brošüürid	13 806	11 405	2401 e. 17%
Ajakirjad	16 701	15 225	476 e. 3%

1	2	3	4
Dissertatsioonid, autoreferaadid	1 118	1 096	22 e. 2%
Ajalehed	512	455	57 e. 11%
Mikromaterjalid	46	38	8 e. 17%
Kokku	32 183	29 219	2964

nõudlusest 51,8% (16 701 soovi) ja need rahuldati 97% ulatuses. Soovid raamatule moodustasid 42,9% (13 806 soovi) ja need rahuldati 83% ulatuses. Seega raamatukogu jäi lugeja ees võlgu just raamatute osas.

Vaadeldes tellimusi ilmumisaastate lõikes (vt. tabel 4), võib öelda, et soove viimasel viiel aastal ilmunud kirjandusele oli küllaltki vähe, 18% nõudluse koguhulgast. Ootuspä-

Tabel 4

Lugejasoovid ilmumisaaja järgi

Teose ilmumisaeg	Soovide arv	Rahuldatud soovid	Rahuldamata soovid
enne 1917.a.	3646	3471	175
1917-1939	2184	1923	261
1940-1969	8759	7858	901
1970-1979	11756	10612	1144
1980	1803	1646	157
1981	1829	1701	128
1982	1616	1493	123
1983	550	476	74
1984	17	16	1
i.a.	23	23	-
Kokku	32183	29219	2964

raselt rahuldavad lugejasoove uuemale kirjandusele avariiulid. Nõutavamad olid aastatel 1970-1979 ilmunud trükised, moodustades esitatud soovidest 37% (rahuldati 90%), 1940-1969 ilmunud kirjandusele oli soove 27% (rahuldati 90%), 1917-1939 ilmunud kirjandusele 7% (rahuldati 88%) ja enne 1917. aastat ilmunud trükistele 11% (rahuldati 95%).

Tabel 5

Lugejasoovid väljaande keele järgi

Väljaande keel	Soovide arv	Rahuldatud soovid	Rahuldamata soovid
Eesti	7 643	6 947	696 e. 9%
Vene	18 297	16 477	1820 e. 10%
Inglise	2 968	2 694	274 e. 9%
Saksa	2 272	2 149	123 e. 5%
Prantsuse	216	212	4 e. 2%
Teised keeled	787	740	47 e. 6%
Kokku	32 183	29 219	2964 e. 9%

Nagu tabelist nähtub, on rahuldamata soove rohkem nendes keeltes ilmunud kirjandusele, mida rohkem loetakse. Võrreldes ingliskeelsete väljaannetega on teistes võõrkeeltes ilmunu lugejale paremini kättesaadav.

Rahuldamata nõudlused jagunesid arvuliselt saalide lõikes järgmiselt (vt. tabel 6).

Tabel 6

Rahuldamata soovid saalide lõikes

Saal	Puudub raamatu-kogus		Laenutatud		Ei leita		Kõitmisel		Kokku	
	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%	arv	%
Ühiskonna- ja filoloogiateaduste saalid	89	33	1121	51	188	52	41	30	1439	49
Loodus- ja täppisteaduste saalid	73	27	783	36	74	20	17	13	947	32
Ajakirjade saal	107	40	294	13	101	28	76	57	578	19
Kokku	269	100	2198	100	363	100	134	100	2964	100

Kõigist rahuldamata jäänud soovidest (kokku 2964) oli 74% põhjusel "laenutatud koju" (2198), 12% "ei leita" (363), 9% "puudub raamatukogus" (269), 5% kõitmisel/nõitusel (134). Uuringu tulemusena saadud 12% rahuldamata nõudlusi põhjusel "ei leita" on mõtlemapanev ja kohustab parandama raamatukogu

tõõd nii hoidlas, kataloogide juures kui ka lugejaga. Olukorra parandamisel selles osas on järgmised võimalused:

1) Kataloogid on vaja viia vastavusse fondi tegeliku seisuga. See puudutab põhiliselt vanemat kirjandust, mis on ilmunud enne 1917.a. ja mis raamatukogu pika ja sündmusterohke ajaloo tõttu on kannatanud suuremal või vähemal määral. (Käesoleval ajal on lõppjärgus t88 fondi ja kataloogide võrdlemisel.)

2) Palju oleneb hoidla- ning vahetult lugejaga suhtleva kojulaenutus- või saalit88taja, samuti kataloogikonsultandi t88alasest kvalifikatsioonist. Esimese puhul on oluline oskus oma fondi korras hoida ning teiste puhul oskus lugejat ka n.8. "kasvatada", s.t. et lugeja m88rgiks oma tellimislehele ainult seda, mis tegelikult kataloogis ja seega ka raamatu- või perioodikafondis olemas on (eriti puudutab see ajakirju). Üht-teist on siin õppida ka teiste teadusraamatukogude kogemustest (3).

Võrdluseks olgu toodud Üleliidulise Riikliku Väliskirjanduse Raamatukogu eelpoolnimetatud uurimuse andmed äraütluste kohta. Seal jagunes äraütluste struktuur järgmiselt: "laenuatud" 31%, "RVL-i teel välja laenutatud" 40%, "t88tluses" (termin kasutusel tinglikuna, haareb ka k88itmisel ja näitusel oleva kirjanduse) 24% ja "ei ole kohal" 3% (2).

Asudes lugejasoovide analüüsi juurest teaduskirjanduse lugemissaalide külastaja, oma lugeja juurde, võib öelda, et vaadeldud perioodil soovis põhihoidlast kirjandust 3105 lugejat. Neist 12% moodustasid TRÜ õppejõud, aspirandid, teadust88tajad (373), 61% üliõpilased (1889), 7% teenistujad (227), 20% lugejaist oli väljastpoolt ülikooli (616). Lugejate põhigrupid, kes kirjandust hoidlast tellisid, olid TRÜ üliõpilased ja lugejad väljastpoolt ülikooli. Nemad said ka kõige rohkem äraütlusi oma soovidele.

Kokkuvõtteks võib öelda, et raamatukogu on suutnud oma lugejate soove rahuldada küllaltki täielikult. Lugeja esitas vaadeldaval perioodil keskmiselt 10,4 soovi, millest rahuldati 9,4.

Et avariileil paikneb olulisem osa uuest teaduskirjandusest, et kergesti saab kätte ajalehti, ajakirju, et raamatukogus on igati kaasaegsed ja mugavad t88tingimused, pikk lahti oleku aeg - kõik see on põhjustanud laenutuste ja külastuste arvu kasvu. Teaduskirjanduse lugemissaalide külastuste arv kasvas ajavahemikus 1981.-1985.a. üle kolme korra (1981.

a. - 75 666, 1985. a. - 256 454), laenutuste arv saalides viiekordistus (1981. a. - 269 965 eks., 1985.a. - 1 493 178 eks.).

Käesolev uurimus ei võimalda teha järeldusi lugejasoovide ja avafondi vahekorra kohta. See saab võimalikuks siis, kui raamatukogus on lisaks käesolevas artiklis käsitletule läbi viidud ka uurimus saalide avakogude kasutamise kohta. Seepärast jäävad lugeja tundmaõppimine, tema soovide igakülgne analüüs ning avafondi optimeerimine edaspidigi ülikooli raamatukogu töötajate tähelepanu keskpunkti.

Kirjandus

1. Березина Н.Е. Обслуживание новой литературой в читальных залах Государственной библиотеки СССР им. В.И.Ленина и некоторые пути его совершенствования // Тр. Гос. б-ки СССР им. В.И.Ленина. М., 1983. Т. 19. С. 47-48.
2. Корин В.И., Афанасьева Е.А. Статистическое изучение структуры спроса и состава читателей ВГБИЛ: Методика и результаты. М., 1977. 282 с.
3. Макарова К.В. Путь повышения полноты удовлетворения читательских запросов // Советское библиотековедение. 1984. № 5. С. 98-102.
4. Процев В.П. Некоторые пути оптимизации формирования состава подсобных фондов читальных залов (на примере ГПНТБ СО АН СССР) // Формирование фондов научных библиотек. Новосибирск, 1983. С. 29-35.
5. Рыбкина О.И. Оптимизация фондов открытого доступа как условие повышения качества обслуживания читателей ученых и специалистов // Формирование фондов научных библиотек. Новосибирск, 1983. С. 14-29.

УДОВЛЕТВОРЕНИЕ ЧИТАТЕЛЬСКИХ ЗАПРОСОВ В ЧИТАЛЬНЫХ ЗАЛАХ НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

Т.Аав, А.Мальм

Резюме

Читальные залы научной литературы НБ ТТУ посещают в год более 9,5 тысяч читателей, которые, используя литературу открытого доступа (более 350 000 экз.), нуждаются в литературе основного хранилища. Чтобы иметь представление о запросах читателей различных категорий: преподавателей, научных сотрудников, специалистов и студентов, а также об удовлетворении этих запросов, был проведен анализ читательских заявок, поступивших в феврале, марте и апреле 1984 г.

За рассматриваемый период поступило и было проанализировано 32 183 читательских требования.

Таблица I

Литература, заказанная в читальные залы из фонда

Залы	Читательские заявки		Удовлетворено		Не удовлетворено	
	количество	%	количество	%	количество	%
Залы общественных и филологических наук	12 931	40,2	11 492	88,9	1 439	11,1
Залы естественных и точных наук	7 121	22,1	6 174	86,7	947	13,3
Зал периодики	12 131	37,7	11 553	95,2	578	4,8
Всего:	32 183	100,0	29 219	90,8	2 964	9,2

Читательские запросы были удовлетворены литературой на 90,8% (29 219 заявок). Отказы составили 9,2% (2 964 заявки). Читательские требования на периодику составили 51,8%, из них было удовлетворено 97%. 42,9% от общего количества заявок составили заявки на книги. Запрос был удовлетворен на 83%.

Читательские требования на авторефераты и диссертации составили 3,5% от общего числа требований и были удовлетворены на 98%. Мало использовались микрофильмы и микроарты: 0,1% от общего числа (запрос удовлетворен на 83%).

Наибольшее количество заявок поступило на литературу на русском языке (57% заказов, удовлетворено на 90%). 24% заказов поступило на литературу на эстонском языке и 19% - на литературу на иностранных языках (удовлетворено на 91% и 93% соответственно).

Рассматривая заявки на литературу на основе года издания, можно сказать, что запрос на литературу последних пяти лет был незначителен (18% от общего числа). Очевидно, читательские запросы на литературу последних лет были удовлетворены изданиями, находящимися на открытом доступе. Наибольшим спросом пользовались издания 1970-1979 гг., что составило 37% от общего числа (удовлетворено на 90%). На литературу, изданную в период с 1940 г. по 1969 г., спрос составил 27% (удовлетворено на 90%), на литературу, вышедшую в 1917-1939 гг., - 7% (удовлетворено на 88%) и на литературу, изданную до 1917 г., - 11% (удовлетворено на 95%).

Анализ причин отказов выявил следующие данные: 9% - отсутствует в библиотеке, 74% - выдано, 12% - нет на месте, 5% - на выставках, в переплете.

В среднем за год от каждого читателя поступило 10,4 требований, из них удовлетворены в среднем 9,4. Литература заказывалась читателями в основном в отраслевые читальные залы, соответствующие специализации. По количеству посещений на первом месте залы общественных и филологических наук.

Изучение структуры читателей, всесторонний анализ их интересов, а также оптимизация фонда открытого доступа остаются и впредь в центре нашего внимания. В этом мы видим основу повышения качества обслуживания читателей и, прежде всего, наиболее полного и оперативного удовлетворения читательских запросов.

DIE BEFRIEDIGUNG DER LITERATURNACHFRAGE IN DEN LESESÄLEN FÜR WISSENSCHAFTLICHE LITERATUR

T.Aav, A.Malm

Zusammenfassung

Die Lesesäle für Fachliteratur der UB Tartu werden jährlich von mehr als 9,5 Tausend Lesern besucht, die neben der Nutzung des Freihandbestandes (über 350 000 Exemplare) auch die Literatur des Grundbestandes in Anspruch nehmen. Um ein Bild von der Literaturnachfrage verschiedener Leserkategorien - Pädagogen, Wissenschaftler, Fachleute und Studenten - und ihrer Befriedigung zu erhalten, wurden die Leihscheine für Februar, März und April 1984 einer Analyse unterzogen.

Während dieser Zeitspanne waren insgesamt 32 183 Leih-scheine eingelaufen.

Tabelle 1

Aus dem Grundbestand in die Lesesäle bestellte Literatur

Saal	Leihscheine		Befriedigt		Unbefriedigt	
	Anzahl	%	Anzahl	%	Anzahl	%
Säle der Gesellschaftswissenschaften und der Philologie	12 931	40,2	11 492	88,9	1439	11,1
Säle der Natur- und exakten Wissenschaften	7 121	22,1	6 174	86,7	947	13,3
Saal der Periodika	12 131	37,7	11 553	95,2	578	4,8
Insgesamt	32 183	100	29 219	90,8	2964	9,2

Die gesamte Nachfrage wurde zu 90,8% (29 219 Bestellzettel) befriedigt. Die Absagen betrugen 9,2% (2964 Bestellzettel). Die Leihscheine auf Periodika beliefen sich auf 51,8% der Gesamtzahl, sie wurden zu 97% befriedigt. Die Leihscheine auf Bücher betrugen 42,9% der Gesamtbestellungen, sie wurden zu 83% erfüllt. Die Leihscheine auf Autoreferate und Dissertationen beliefen sich auf 3,5% der Gesamtbestellungen und wurden zu 98% erfüllt. Die Nachfrage nach Mikrofilmen und

Mikrokarten war gering - 0,1% der Gesamtzahl (befriedigt zu 83%).

Der größte Teil der Leihscheine entfiel auf die Literatur in russischer Sprache (57% der Bestellungen, erfüllt zu 90%). Die Nachfrage nach der Literatur in estnischer Sprache betrug 24% der Gesamtzahl und nach der Literatur in Fremdsprachen - 19%, befriedigt wurden entsprechend 91% und 93%.

Aus der Aufgliederung der Leihscheine nach dem Erscheinungsjahr der gewünschten Literatur ergibt sich, daß die Nachfrage nach der Literatur der letzten 5 Jahre gering war (18% der Gesamtbestellungen). Wahrscheinlich wurde das Bedürfnis nach der neuesten Literatur durch die Magazinbenutzung befriedigt. Der größten Nachfrage erfreute sich die in den Jahren 1970-1979 erschienene Literatur; sie betrug 37% der Leserwünsche (befriedigt zu 90%). Die Nachfrage nach der in den Jahren 1940-1969 gedruckten Literatur betrug 27% (befriedigt zu 90%), nach der in den Jahren 1917-1939 erschienenen Literatur - 7% (befriedigt zu 88%) und nach der vor 1917 gedruckten Literatur - 11% (befriedigt zu 95%).

Die Ursachen der Absagen waren wie folgt: 9% - fehlt in der Bibliothek, 74% - ausgeliehen, 12% - nicht auffindbar an seinem Standort, 5% - exponiert in einer der Ausstellungen, in der Buchbinderei.

Im Jahresdurchschnitt reichte jeder Leser 10,4 Leihscheine ein, von denen 9,4 befriedigt wurden. Hauptsächlich bestellte man die Literatur je der Spezialität in die Fachlesesäle. Am meisten wurden die Säle der Gesellschaftswissenschaften und der Philologie besucht.

Die Analyse der Struktur unserer Leserschaft und ihrer Interessen, die Optimierung der Magazinbenutzung sollen auch weiterhin im Mittelpunkt unserer Aufmerksamkeit bleiben. Darin besteht die Grundlage besserer Betreuung der Leser, besserer, operativer Befriedigung ihrer Wünsche.

О КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ

И. Смушкина

Деятельность Научной библиотеки ТГУ неразрывно связана с деятельностью университета и обусловлена теми задачами, которые решает университет в научном и учебно-воспитательном процессе (2,3). С переездом в новое здание появились широкие возможности активизации всех сфер деятельности, в связи с чем в ноябре 1982 г. был создан отдел идейно-воспитательной работы (теперь отдел пропаганды культуры). Перед отделом была поставлена задача поднять культурно-просветительскую работу в Научной библиотеке на качественно новый уровень, координировать и обеспечить участие всех отделов библиотеки в этой работе. Эффективность деятельности отдела пропаганды культуры обуславливается, прежде всего, следующими факторами:

1. Четкое представление о специфике работы с читателем в НБ ТГУ.
2. Совершенствование традиционных и поиск новых форм и методов работы.
3. Знание и учет особенностей конкретного читательского контингента и его потребностей.
4. Обратная связь и систематический анализ работы.
5. Тесные контакты с творческими союзами и учреждениями культуры.
6. Изучение опыта других вузовских библиотек.

На основе данной концепции построена вся деятельность отдела: определяются задачи, главное направление и тенденции в развитии форм и методов культурно-просветительной работы(6).

Цель статьи - доказать состоятельность такого подхода, выявить связь между традиционными и современными формами и методами, определить намечающиеся позитивные тенденции. Статья базируется на изучении опыта работы с читателями (II), архивных материалов и анализе промежуточных результатов, полученных в рамках исследования читательской удовлетворенности. В основе - также материалы об организации аналогичной

работы в других вузовских библиотеках, методические рекомендации ГПНТБ СССР по данной теме, тезисы конференций и научно-практических семинаров, в работе которых принимала участие автор статьи (I, 4, IO).

С установлением советской власти в Эстонии перед университетом, а значит и перед библиотекой, встала задача формирования новой советской интеллигенции.

Основные направления культурно-просветительной работы в новых социальных условиях можно сформулировать следующим образом:

1. Пропагандировать среди читателей политику Советского Союза, советскую науку, культуру и искусство.
2. Информировать читателей о достижениях науки в ЭССР, прежде всего о достижениях ученых ТГУ.
3. Постоянно знакомить читателей с книжными фондами библиотеки.

В НБ проводились тематические и посвященные знаменательным датам выставки, читательские конференции, экскурсии. Количественные показатели были довольно высокие. Например, в 1950 г. экспонировалось 58 выставок, в том числе тематических - 3, посвященных знаменательным датам - IO, выставок новых поступлений - 45. Наиболее значительные из них - "Источники истории ТГУ", "Старопечатные книги в Главной библиотеке ТГУ", "Лауреаты Сталинской премии в науке, литературе, искусстве", "Изучим свою родину" и т.д. В 1951 и 1952 годах соответственно - II7 и II5 выставок, причем количество выставок и экспонатов из года в год существенно возрастало (7, II).

На читательских конференциях обсуждалось творчество известных писателей и поэтов, а также круг проблем, нашедших отражение в эстонской советской литературе: в 1953 г. - "Калевипоэг" Фр.Р.Крейцвальда, в 1954 г. - "Проблема религии в эстонской советской литературе", в 1956 г. - "Образ ученого в советской литературе" и т.п. Несколько позднее стали проводиться методические и отчетные читательские конференции, на которых обсуждались проблемы оптимальной организации деятельности библиотеки в целях наиболее полного удовлетворения потребностей читателей (II).

НБ ТГУ всегда была в центре внимания гостей Тарту. Сотрудниками библиотеки проводились экскурсии, которые знакомили гостей города и университета с историей и настоящим крупнейшей библиотеки Эстонии. Если в 1948 г. было проведено 46 экскурсий, то в 1955 г. - уже 60, а в 1960 г. - 213. Вспом-

тание интереса к Научной библиотеке объясняется, прежде всего, достижениями ТГУ. Характерно изменение качественного состава экскурсий: если поначалу это были случайные городские экскурсии школьников, рабочих, то с изменением политического климата в стране библиотеку начинают интенсивно посещать ученые, библиотечные работники, гости из-за рубежа.

В начале 50-х годов в культурно-просветительной работе начали формироваться подход и стиль, столь характерные для работы всей библиотеки. Это выражалось в твердом стремлении работать неформально, продуманно, тщательно и глубоко раскрывая определенную тему.

Активная деятельность университета, постепенно повлияла на качественную структуру массовых мероприятий: общее количество выставок, устных мероприятий, экскурсий достигает возможного предела, а количественное соотношение форм и методов существенно меняется. Если, например, в первые послевоенные годы проводилось в среднем 100 выставок, из которых лишь некоторые были тематическими, а в основном это были выставки, посвященные знаменательным датам, так называемые "календарные выставки", то с течением времени появилась необходимость увеличить число именно тематических выставок. Библиотека начала уделять все больше внимания пропаганде современных достижений советской науки и, прежде всего, ТГУ. Вся деятельность библиотеки, в том числе работа с читателем, которая в предыдущие годы была направлена только на идейно-политическое воспитание человека, начала постепенно принимать характер непосредственной помощи учебному и научному процессу ТГУ. Стали налаживаться более тесные контакты с кафедрами и лабораториями.

В конце 1982 г. в ходе подготовки к первой читательской конференции в новом здании было проведено выборочное анкетирование самых разных категорий читателей нашей библиотеки (322 анкетированных) (9).

Анкета состояла из 21 вопроса, затрагивала все основные сферы обслуживания читателей, должна была дать характеристику состояния наших взаимоотношений с читателями. К примеру, был задан вопрос: "Какие читательские мероприятия Вы желаете посещать в НБ ТГУ?" 74% читателей вообще не ответили на этот вопрос, из ответивших большинство не имело ясного представления о таких мероприятиях, ничего о них ранее не слышало (!). Такова печальная, но легко объяснимая картина. Ранее, когда библиотека находилась в исключительно стесненных условиях,

было невозможно проводить какие-либо массовые читательские мероприятия. В последние годы все дискуссии, встречи с учеными и деятелями культуры характеризуются высокой посещаемостью. Анкетирование показало целесообразность проведения книжных выставок, хотя в ходе читательской конференции было высказано немало претензий к их тематике.

Ясное представление о традиционных формах и методах работы с читателем, анализ данных анкетирования позволили от делу продумать и разработать программу дальнейшей деятельности.

В работе с читателями используются многообразные формы и методы, характерные и доступные библиотеке, более того, именно научной библиотеке вуза, исключая (при тесных контактах) дублирование деятельности других учреждений и общественных организаций, — читательские конференции, тематические встречи с учеными и деятелями культуры, обзоры книжных новинок, викторины, музыкальные часы на базе фонотеки, широко иллюстрированные тематические книжные выставки, регулярные выставки изданий ТГУ.

По тематике проводимые библиотекой мероприятия делятся на:

- общественно - политические;
- пропагандирующие достижения науки и культуры народов СССР (особое внимание уделяется ТГУ);
- пропагандирующие книгу, культурные и художественные ценности (особенно фондов НБ ТГУ);
- посвященные знаменательным датам.

Следующая таблица дает представление о количественных показателях работы отдела за последние шесть лет.

Таблица I

Количественные показатели основных
форм культурно-просветительной работы

Форма работы	1982	1983	1984	1985	1986	1987
Выставки в главном здании (не включая выставки новых поступлений)	32	62	87	85	72	69
Массовые мероприятия	8	32	23	30	29	33
Экскурсии по библиотеке	728	579	503	434	505	511

В среднем в год в главном здании НБ организуется около 30 крупных мероприятий, более 70 тематических и календарных выставок, которые объединяются в тематические серии.

Стали традиционными "Дни университетской книги", "Республиканские библиотечные месячники", ежегодные "Информины", серии мероприятий "О культуре", "Человек и окружающая среда" и т.д., в рамках которых проводятся встречи с учеными, писателями, журналистами, художниками.

На читательских конференциях обсуждаются, прежде всего, актуальные проблемы оптимизации различных сфер библиотечной деятельности. Читатели имеют возможность выслушать ведущих специалистов библиотеки, высказать свои рекомендации. В ходе подготовки конференции обычно проводятся интервьюирование и анкетирование читателей по соответствующей теме, что уже настраивает их на более глубокое осмысление проблем библиотеки.

В 1985 г. проводилась читательская конференция на тему "Библиотека и учебный процесс в университете". Сотрудниками библиотеки были подготовлены обзоры по проблемам комплектования и обеспеченности учебной литературой студентов ТГУ. Предварительное интервьюирование выявило необходимость участия в работе читательской конференции проректора и проректоров по учебной работе, председателей методических комиссий. В деловой обстановке участники конференции обсудили возможности улучшения обеспеченности учебного процесса учебными пособиями, пропаганды учебно-методических материалов и другие конкретные проблемы.

Практическим результатом подобных читательских конференций являются взаимопонимание и активное взаимодействие библиотеки и вуза. Аналогичные выводы даются в методических рекомендациях ГПНТБ СССР (составители Мирвис А.Г., Назарова Г.А.) (4).

"Дни университетской книги" - новая форма пропаганды педагогических и научных достижений университета. Впервые "День университетской книги" был организован в начале 1984 года совместно с издательской группой университета. Успешному проведению способствовала обширная (более 1000 публикаций) выставка печатной продукции за 1981-1983 гг. Одним из практических результатов этого мероприятия стало открытие в библиотеке пункта продажи изданий ТГУ.

Встреча с учеными НИИ астрофизики и физики атмосферы АН ЭССР "О настоящем и будущем космических исследований", лек-

ции проф. Ю. Лотмана "Книга как объект культуры", акад. Г. Наана "Интеллектуальная революция и другие черты нашего времени", "Охрана окружающей среды" с участием молодых ученых университета Ю. Роосааре, Ю. Майдера и других - переросли в дискуссии по данным проблемам.

Отдельно следует отметить участие библиотеки в воспитании навыков самостоятельной работы студентов с книгой. Ежегодно проводится цикл библиотечно-библиографических занятий. Знания, полученные на этих занятиях, студенты могут проверить в игре-соревновании "Информина". Эта форма работы со студентами нашла признание и применение в некоторых вузах страны (Иркутский госуниверситет, Вильнюсский госуниверситет, Таллинский политехнический институт).

Особое внимание уделяется выставкам по общественно-политической тематике. В последнее время, наряду с отдельными выставками, такими как "Прорыву блокады Ленинграда - 40 лет", "Молодежная солидарность", проводятся большие циклы выставок, объединенных определенной темой, - "Мир сегодня", "Наш девиз - интернационализм", "Народы мира в борьбе за мир", на которых экспонируемый материал регулярно обновляется. Постоянно экспонируются новейшие документы съездов, пленумов КПСС и Советского правительства. Благодаря тому, что в Научной библиотеке имеются специализированный читальный зал по общественным наукам и филиал-библиотека общественных наук, есть возможность пропагандировать общественно-политические знания прямо в читальном зале, приблизить к читателю все самое новое и важное в этой области.

Характерно стремление конкретизировать и связывать с жизнью университета выставки, посвященные знаменательным датам. Например, выставка "65 лет Коммунистическому союзу молодежи" знакомила с историей университетского комсомола, была широко иллюстрирована фотографиями и другими документами.

Неотъемлемой частью научных конференций, семинаров, коллоквиумов, проводимых в ТГУ, стали книжные выставки. Например, к всесоюзной конференции, посвященной юбилею Ботанического сада, была подготовлена выставка "Ботанический сад - 180", выставка, приуроченная к симпозиуму "Проблемы атмосферного электричества" и т.п.

Большой интерес вызвали выставки, посвященные эстонским писателям и поэтам: "Карл Ристикиви - 75", "Бетти Альвер - 100", "Фридеберт Туглас - 100".

"Портретная графика в 17-18 вв", "Геттингенский университет - 250", "Эстонское Ученое Общество - 150", "Rara astronomica" - обширные, богато иллюстрированные выставки подобного плана ежегодно подготавливает отдел рукописей и редких книг библиотеки. К открытию выставки, как правило, издается буклет.

При читальном зале учебной литературы регулярно организуются выставки учебно-методического характера с конкретным адресом: "В помощь первокурснику", "В помощь будущему учителю русского языка" и т.д. В связи с реформой высшей школы, которая предполагает активное самообразование и самостоятельность студентов, их умение правильно концентрировать и распределять свои силы для овладения специальностью, роль таких выставок неизмеримо возрастает.

Растет с каждым годом количество выставок, пропагандирующих достижения ученых ТГУ и всей республики. Обычно они приурочиваются к проведению массовых мероприятий в библиотеке, а также экспонируются автономно более длительный срок. К встрече читателей с доктором экономических наук, профессором М.Бронштейном на тему "Продовольственная программа" была подготовлена тематическая экспозиция. По ходу лекции профессор указывал на наиболее интересные материалы, позднее их можно было получить в абонементе.

К подготовке подобных выставок привлекаются специалисты кафедр и лабораторий ТГУ, которые, кроме консультаций, помогают дополнительными материалами: документами и фотографиями. Благодаря такой помощи, удастся глубоко и интересно раскрыть тему; иллюстрационный материал, представляемый в распоряжение библиотеки, разнообразит выставки по форме, представляет дополнительную информацию, что способствует более внимательному изучению читателями всех экспонатов. На верность такого подхода указывает тот факт, что в последние годы в отдел стали интенсивно поступать предложения от студентов и преподавателей по тематике выставок. Это особенно важно, так как свидетельствует о заинтересованности сотрудников кафедр и лабораторий университета в глубоком раскрытии темы, а также о признании библиотеки как активного помощника в учебно-воспитательном процессе.

В новом здании появились благоприятные условия для организации художественных выставок. На этих выставках экспонируются работы современных эстонских мастеров (М.Ольвет, В.Оха-

кас, Л.Мууга и др.), по возможности, выставляются художники из других республик и из-за рубежа.

Большое внимание уделяется наглядной агитации в целях оперативного отклика на важнейшие события в стране и в мире. Здесь надо отдать должное художникам, работающим в библиотеке, от их труда и умения во многом зависит эстетическое и агитационное воздействие на читателя. Единый стиль и строгая продуманность в оформлении выставок изданий НБ ТГУ, подборе плакатов, рекламы снискали одобрение не только читателей, но и коллег из других библиотек страны и гостей Тартуского университета.

Существенной формой пропаганды библиотеки, бережного отношения к книге являются, наряду с другими мероприятиями, обзорные тематические и специализированные экскурсии. За последние годы ежегодно в среднем проводится 500 экскурсий - в первую очередь для коллег из других библиотек страны, зарубежных делегаций, посещающих город и университет, студентов и преподавателей других вузов (студенты ТГУ знакомятся с библиотекой в рамках курса "Введение в специальность"). Экскурсии проводятся опытными сотрудниками НБ ТГУ на общественных началах, для них разработано соответствующее методическое руководство и ежегодно проводятся специальные семинары.

На значение экскурсионной работы, как самостоятельной формы пропагандистской деятельности и составной части массовой работы, указывает Д.М.Цукерблат (5), который утверждает, что "главная цель наших экскурсий состоит в том, чтобы на конкретных фактах и цифрах, на умелом использовании наглядного материала подводить слушателей к логическому выводу о том, что использование книги как источника информации всегда было, есть и останется социальным вопросом, обусловленным потребностями развития общества".

В конце 1984 г. завершился очередной этап исследования читательской удовлетворенности библиотекой, в ходе которого проводились интервьюирование и анкетирование преподавателей и студентов ТГУ (8). Были получены данные, которые характеризуют степень удовлетворенности книжными выставками, массовыми читательскими мероприятиями. Тот факт, что 83 % читателей признают полезность книжных выставок, свидетельствует о том, что они проводятся на должном уровне и достигают намеченных целей.

По сравнению с 1982 г. изменилось отношение к предлагаемым в нашей библиотеке массовым читательским мероприятиям -

в настоящее время все читатели имеют достаточно ясное представление об их полезности. Вопросы сформулированы таким образом, что были получены данные отдельно по всем основным формам: книжном обзоре, читательской конференции, встрече с ученым, писателем, дискуссии и т.д. Наибольший интерес, как показало анкетирование, вызвали встречи с известными учеными - 63,4 % читателей отозвались о них исключительно положительно, встречи с писателями интересуют 60,66%, выставки книжных новинок - 60,16 %. Вывод однозначен: наших читателей в первую очередь интересуют достижения и проблемы науки. Это подтверждается практикой - встречи с учеными собирают наибольшее количество посетителей.

Активно реагировали студенты (12) на вопросы о мероприятиях и выставках в библиотеке - они являются читательской категорией, которую наиболее интересуют массовые мероприятия для читателей. Из 9 предложенных видов мероприятий (см. в анкете вопрос 21) студенты выдвигали на первое место встречи с учеными (65 %), на второе - встречи с писателями (64%). При этом студенты точных наук отдавали заметное предпочтение встречам с учеными, студенты естественных наук - менее заметное, студенты гуманитарных наук выдвигали на первое место встречи с писателями. Третье место по популярности было отдано выставкам новых поступлений (61 %).

Анализ результатов анкетирования позволил сделать соответствующие выводы и продолжить работу в нужном направлении. В 1988 г. начался подготовительный этап исследования "Читательское восприятие культурно-просветительной работы библиотеки": разработана анкета, проведены первые опросы, ведутся целенаправленные наблюдения и т.д.

В заключение считаем нужным подчеркнуть, что отдел начал свою работу не на пустом месте - культурно-просветительная работа в Научной библиотеке ТГУ приобретала свое лицо десятилетиями. Отдел перенял все ставшие традиционными формы, перенес их в гораздо более широкие возможности нового здания, стал вести поиск новых форм культурно-просветительной работы.

ЛИТЕРАТУРА

1. Единый комплексный план коммунистического воспитания студентов, аспирантов и преподавателей университета / ИГУ им. А.А. Жданова. Иркутск, 1982. 68 с.
2. Комплексный план коммунистического воспитания студентов Тартуского государственного университета на весь период обучения. Тарту, 1978. 68 с.
3. Положение о библиотечном деле в СССР. Утверждено указом Президиума Верховного Совета СССР от 13 марта 1984 г. № 10926-X // Справочник библиотекаря. М., 1985. С.5-15. В надзаг.: Гос. б-ка СССР им. В.И. Ленина.
4. Улучшение массовой пропаганды научно-технической литературы научными, техническими и специальными библиотеками: Метод. рекомендации / ГПНТБ СССР. М., 1975. 112 с.
5. Цукерблат Д.М. Развитие экскурсионной работы в ГПНТБ СО АН СССР // Вопросы научно-методического руководства : Сб. науч. тр. библиотек АН СССР и АН союз. респ. М., 1976. С.90-98.
6. Ideelise kasvatustöö vormidest kõrgkooliraamatukogus : Met. juhend / Koost. I. Smuškina, K. Kikkas. Trt., 1985. 32 lk.
7. Kahu K. Lugejateenindus // TRÜ Toim. 1977. Vihik 423. Lk. 112-124.
8. 36 küsimust lugejale / TRÜ Tead. Rmtk.; Koost. A. Norberg. Trt., 1983. 12 lk.
9. Lp. lugeja: [Ankeet / TRÜ Tead. Rmtk.; Koost. M. Mets. Trt., 1982. 4] lk.
10. TPI Teadusliku Raamatukogu kasvatustöö perspektiivplaan aastateks 1976-1980. Tln., 1977. 9 lk. Käsikiri TRÜ TR kultuuripropaganda osakonnas.
11. TRÜ Teadusliku Raamatukogu aastaaruanded 1956-1960. TRÜ TR KHO, f. 4, nim. 3, s. 307, 328, 349, 370, 390.
12. Tõnnov U. Üliõpilane ja raamatukogu // Lugejateeninduse aktuaalseid probleeme : TRÜ Tead. Rmtk. 10. teaduskonv. : Ettekannete teesid. Trt., 1986. Lk. 3-5.

KULTUURHARIDUSTÖÖST

I. Smuškina

Resümee

TRÜ Teaduslik Raamatukogu peab oma ülesandeks noore spetsialisti isiksuse kujundamist. Tuginedes selles pikaajalistele ajaloolistele traditsioonidele, käib raamatukogu ajaga ühte sammu ja uuendab pidevalt oma töö sisu ja vorme.

Kultuurharidusliku töö tõhustamiseks loodi raamatukogus 1982.a. novembris ideelise kasvatustöö (praegu kultuuripro-paganda) osakond. Selle tegevuse efektiivsuse tagavad:

- täpne eesmärgiseade tööks ülikooli raamatukogu lugeja-tega;
- traditsiooniliste vormide ja meetodite edasiarendamine ning uute otsingud;
- kõigi lugejakategooriate eripära ja vajaduste tundmine ning arvestamine;
- tagasiside ja selle analüüs;
- maailma kõrgkooliramatukogude kogemuste tundmaõppimi-ne.

Kultuurharidusliku töö põhisuundadena olgu nimetatud järg-misi:

- igakülgselt tutvustada lugejatele maailma poliitikat, teadust ja kultuuri, pideva tähelepanu keskmes hoida NSV Liidu poliitika, teadus- ja kultuurielu;
- hoida lugejaid kursis Eesti, eelkõige TRÜ teadustöö saavutustega;
- pidevalt tutvustada lugejatele Tartu ülikooli raamatu-kogu rikkalikke fonde.

Kultuurhariduslikku tööd raamatukogus iseloomustab püüd töötada mitteformaalselt, läbimõeldult, võimalikult konk-reetselt avada iga käsitletavat teemat. Kultuurhariduslik te-gevus, mis algselt oli suunatud vaid lugeja ideelis-poliiti-lisele kasvatamisele ja nõukogude saavutuste propagandale, hakkab nüüd järjekindlalt osalema ülikooli õppe- ja teadus-töös. Arenevad välja tihedad sidemed ülikooli teiste allük-suste, seltside ja organisatsioonidega. Ülikooli raamatukogu kultuurharidustöös on kindla koha võitnud

- lugejate konverentsid,
- temaatilised kohtumised teadlaste ja kultuuritegelaste-
ga,

- uudiskirjanduse ülevaated,
- temaatilised raamatunäitused,
- ülikooli väljaannete näitused,
- kunsti väljapanekud,
- vikroriinid, informiinid,
- muusikatunnid raamatukogu fonoteegi baasil,
- raamatukogu tutvustavad ekskursioonid.

Aasta-aastalt on läbiviidud ürituste arv kasvanud. 1987.a. korraldati 69 raamatunäitust (v.a. uudiskirjanduse näitused), 33 massiüritust ja 511 ekskursiooni. Küsitlused on näidanud, et lugejate hulgas on kasvanud huvi raamatukogus korraldatud ürituste vastu. Külastajaid huvitavad eelkõige teaduse saavutused ja ühiskondlik-poliitilise elu probleemid.

Kultuurharidustöö traditsiooniliste vormide loov edasiarendamine, samuti uute töövormide ja meetodite otsimine on pidevad protsessid. Kogu meie maa ja konkreetset Tartu ülikooli elus toimuv uuenemine eeldab ka raamatukogu tegevuse ajakohastamist, samaaegselt selleks avaramaid võimalusi pakudes.

ÖFFENTLICHKEITSARBEIT

I. Smuschkina

Zusammenfassung

Die Universitätsbibliothek Tartu sieht ihre Aufgabe auch in der Bildung der Persönlichkeit junger Spezialisten. Der Inhalt und die Formen dieser traditionellen Arbeit werden stetig erneuert.

Zur Verbesserung der Öffentlichkeitsarbeit wurde in der Bibliothek im November 1982 die Abteilung für ideologische Erziehungsarbeit geschaffen (z.Z. die Abteilung für Kulturpropaganda). Die Effektivität der Arbeit dieser Abteilung wird gewährleistet durch:

- zielgerichtete Leserveranstaltungen;
- Weiterentwicklung ihrer traditionellen und Suche nach neuen Formen und Methoden;
- Kenntnis und Berücksichtigung der Eigenart und Bedürfnisse aller Leserkategorien;
- Rückkoppelung und deren Analyse;
- Kennenlernen der Erfahrungen der Hochschulbibliotheken der Welt.

Nachfolgend die Grundlinien der Öffentlichkeitsarbeit:

- allseitige Bekanntmachung der Leser mit der Weltpolitik, -wissenschaft und -kultur, im Mittelpunkt der Aufmerksamkeit die Politik, wissenschaftliche und kulturelle Leistungen der Sowjetunion;
- Bekanntmachung der Leser mit den wissenschaftlichen Errungenschaften in Estland, vor allem in der Universität Tartu;
- fortlaufende Bekanntmachung der Leser mit den reichhaltigen Beständen der UB Tartu.

Die Bibliothek ist bestrebt, die Öffentlichkeitsarbeit unformell und durchdacht durchzuführen, jedes zu behandelnde Thema möglichst korrekt zu erschließen. Die kulturelle Bildung, die anfangs nur auf das Propaganda der sowjetischen Ideologie und Errungenschaften gerichtet war, wird ein Teil der Unterrichts- und wissenschaftlichen Arbeit der Universität. Es werden enge Beziehungen mit anderen Institutionen, Organisationen und Vereinen der Universität entwickelt. Einen festen Platz in der Öffentlichkeitsarbeit der Bibliothek haben:

- Leserkonferenzen;
- Treffen mit den Wissenschaftlern und Kulturschaffenden;
- Übersichte der Neuerscheinungen;
- thematische Bücheraussstellungen;
- Ausstellungen der Publikationen der Universität Tartu;
- Kunstausstellungen;
- Quiz;
- Musikstunden auf der Basis der Phonotheek der Bibliothek;
- Bibliotheksführungen.

Die Zahl der Leserveranstaltungen ist jährlich gewachsen. In 1987 wurden 69 Bücheraussstellungen (außer den Ausstellungen der Neuerwerbungen), 511 Bibliotheksführungen und 33 andere Veranstaltungen durchgeführt. Durch die Leserumfragen ist festgestellt worden, daß das Interesse der Leser an den

Bibliotheksveranstaltungen gewachsen ist. Die Besucher der Bibliothek interessieren sich vor allem für die Errungenschaften der Wissenschaft und die sozial-politischen Probleme.

Die schöpferische Weiterentwicklung der traditionellen Formen der Öffentlichkeitsarbeit sowie Suche nach neuen Formen und Methoden sind fortwährende Prozesse. Die Erneuerungsprozesse in unserem Land und konkret in der Universität Tartu setzen auch die Modernisierung der Bibliotheksarbeit voraus, dazu weitere Möglichkeiten anbietend.

TÖÖST ÕPIKUGA EESTI NSV
KÕRGKOO LIRAAMATUKOGUDES

K.Kikkas

Kõrgkooliraamatukogu ülesandeks on kirjanduse õige komplekteerimise ja heade lugemistingimuste loomisega tagada optimaalsed võimalused edukaks õppe- ja teadustööks. Selleks et saada ülevaadet, kuidas Eesti NSV-s toimub üliõpilaste varustamine õppekirjandusega, uuris TRÜ Teadusliku Raamatukogu metoodikaosakond olukorda kõigis kuues kõrgkooliraamatukogus. Analüüsiti õppekirjanduse komplekteerimist, lugemissaalide töökorraldust, teeninduskiirust, õppekirjanduse ringlust, tööd võlgnikega ja äraütlosti aastatel 1984-1985.

Õppekirjandus moodustab Eesti NSV kõrgkooliraamatukogude raamatuvaradest 18%, kuid kõrgkooliti on olukord väga erinev. Auväärises eas ja suure teaduskirjanduse fondiga TRÜ TR-s moodustab peale Teist maailmasõda komplekteeritud õppekirjandus vaid 9% (364 000 eks.), TPI-s 22% (242000 eks.), EPA-s 37% (170 000 eks.), TPedI-s 72% (225 000 eks.), TRK-s 77% (143 000 eks.) ja ERKI-s 6,2% (3490 eks.).

Õppekirjandus on raamatukogufondi kõige dünaamilisem osa. Iga 5-6 aastaga vahetub välja 1/3 õppefondist, 12-15 aasta jooksul uueneb see täielikult. ENSV kõrgkoolid saavad aastas juurde ca 60 000 eks. õppekirjandust, kustutades samal ajal ca 8000 eks.

Üliõpilasi oli Eestis 1985.a. 1. sept. seisuga 23,5 tuhat (TRÜ-s 7339, TPI-s 8543, EPA-s 3569, TPedI-s 3058, TRK-s 489 ja ERKI-s 517). 1985.-1986. õppeaastal võeti 1. kursusele vastu üle 5000 üliõpilase. Üleliidulistest normatiivides (6) on ette nähtud, et kõrgkooliraamatukogu peab komplekteerima põhiõpikuid ühiskondlik-poliitilistes ainetes 1:1, üldteaduslikes ja -tehnilistes õppeainetes 1:1 kuni 1:2, erialaainetes 1:3. Neid normatiive on Eestis kohandatud vastavalt vajadustele ja võimalustele. Näit. TPI TR-s komplekteeritakse põhiõpikuid (õpikud, mis vastavad kõige

enam õppeaine sisule ja mahule) üldistes õppeainetes vahekorras 1:1, erialaainetes 3:4, väga kiiresti arenevates teadustes, kus õpikud ruttu vananevad, aga 1:2. Asendusõpikuid, mida kasutatakse siis, kui põhiõpikut veel ei ole, komplekteeritakse vahekorras 3:4, täiendõpikuid (lisaõpikud põhiõpiku kõrval) 1:3.* Kirjanduse tellimisel arvestatakse nii phevaseid kui kaugüliõpilasi.

Kuna Eesti NSV-s toimub õppetöö põhiosas eesti keeles, siis ei sõltu raamatukogud oluliselt üleliiduliste keskkirjastuste ("Высшая школа", "Книга", "Медицина") väljaannetest, millega bibkolektor ja raamatukauplused ei suuda niikuinii rahuldavalt varustada. Eestikeelset õppekirjandust annab välja kirjastus "Valgus", kuid ka kõrgkoolide oma kirjastusosakondade väljaandel ilmub hulgaliselt õppevahendeid. Palju sagedamini ja rohkem oleks tarvis aga kordustrükke. Raamatukogudele eraldatud kogused katavad vajaduse täielikult ainult õpiku ilmumisele järgneva paari-kolme aasta jooksul. Kauplustest ostetakse raamatud samuti kiiresti ära. Raamatukogudes muutub aastate jooksul osa kirjandust pehme köite tõttu paratamatult tarvitamiskõlbmatuks. Tekib õppekirjanduse defitsiit. Kordustrükke ei ole mõtet ilma paranduste ja täiendusteta välja anda, selleks ei ole õppejõududel aega aega. Nii ongi kujunenud olukord, kus vana ja ainuke õpik (näit.: A. Kiris. Riigi ja õiguse teooria. TRÜ, 1971; J. Jegorov. Riigi ja õiguse ajalugu. TRÜ, 1959-1961; S. Kalesnik. Üldise maateaduse alused. Tln., Valgus, 1961; Botaanika I ja II. Tln., Valgus, 1965; P. Saks, J. Tehver. Põllumajandusloomade anatoomia. Tln., Valgus, 1968; I. Muürsepp jt. Veterinaarne sünnitusabi ja günekoloogia. Tln., Valgus, 1979 jpt.) on käibelt kadumas, uut, vaatamata raamatukogude korduvatele märkuandmistele, ei ole aga ilmunud.

Selleks et pidada täpset arvestust vajamineva ja olemasoleva õppekirjanduse kohta raamatukogus, on NSVL suuremates kõrgkooliraamatukogudes (5) (Eestis TPI-s ja TRÜ-s) sisse seatud õpikutega varustatuse kartoteegid. Need kartoteegid koostatakse perfokaartidele, et kaartidele mahuksid andmed nii õpiku enda kui ka tema eksemplaarsuse kohta raamatukogus

* Ingrid Tali ettekandest TPI TR korraldatud seminaril keskeriõppeasutuste raamatukogude töötajatele 6.-7. juunil 1985. a.

igal õppeaastal. Reiteritega on võimalik tähistada kateedrit, eriala, õppeainet, kursust ja ka seda, kas antud raamat kuulub põhi-, täiend- või asendusõpikute hulka.

TPI TR-s algas tšü sellise kartoteegiga juba kümme aastat tagasi, TRÜ TR-s veidi hiljem.

TPI TR õppekirjandusega varustatuse kartoteek on maksimaalselt põhjalik ja koosneb kolmest osast:

- 1) õpikute teemakartoteek annab ülevaate õpikutega varustatusest kateedrite ja õppeainete kaupa;
- 2) õpikute alfabeetiline kartoteek, mis on koostatud tellimiskaartide alusel, annab teavet selle kohta, mitu eksemplari üht või teist õpikut on tellitud ja millistel erialadel seda kasutatakse;
- 3) vananenud, mittevajalike ja väikese eksemplaarsusega õpikute kartoteek, kuhu eraldatakse kaardid esimesest kartoteegist (ühtegi õpikut viimse eksemplarini maha ei kanta, venekeelsetest jääb kolm ja eestikeelsetest neli eksemplari).

Samalaadsed kartoteegid on koostamisel ka TPedI raamatukogus.

Selline kartoteekide süsteem koondab kogu info nii õpiku kui kasutaja kohta ja annab pideva täiendamise ja kontrollimise korral täieliku ülevaate nii kõikide õppeainete kui ka üliõpilaste varustamisest õppekirjandusega. Kaasaegne oleks nimetatud informatsiooni töötlemine arvutil, nagu seda tehakse Moskva Terasesulamite Instituudis (3).

TRÜ TR-s kasutatakse niisugust kartoteeki, mille hooldamine ei nõua eraldi töötajat. TRÜ TR õppekirjandusega varustatuse kartoteek koosneb kahest osast:

- 1) komplekteerimisosakonnas asuv kartoteek on üles ehitatud õppeainete kaupa ja annab infot õppekirjanduse olemasolu kohta nendes õppeainetes;
- 2) õppekirjanduse abonemendis asuv kartoteek on üles ehitatud teaduskondade-erialade-kursuste kaupa ja seda on mugav kasutada õpikute komplektide koostamisel.

Kartoteegid muutuvad mõttekuks, kui puudub pidev koostöö õppedistsipliini lugevate ja praktikume juhendavate õppejõududega. Just nemad peavad aitama raamatukogu komplekteerijatel määrata vajalike õpikute nomenklatuuri, selekteerida raamatuid põhi-, asendus- ja täiendõpikuteks ning määrata eksemplaarsust. Nemad peavad koostama uusi õppevahendeid ja kohendama uustrukiks varemilmunud. See tegevus peaks ka-

teedrite suunamisel olema niisama plaanipärane kui teaduslik uurimistöö. Peale selle võiksid õppejõud organiseerida üleliiduliste õpikute tõlkimist või - veel parem - neid ise tõlkima. Teavad ju vastava eriala õppejõud kõige paremini, kas niisugune õpik on Eesti NSV-s sobiv või tuleks selle kõrvale/asemele oma õppevahend koostada.

Õppekirjanduse komplektide koostamise vajadus üliõpilastele on küsitav. Ühest küljest peaks ju üliõpilane olema küllaltki haritud ja hakkaja isik, selleks et õppejõu soovitustele toetudes ise endale vajalik kirjandus kataloogide abil välja valida, teisest küljest hoiab komplektide varem valmistegemine kokku nii raamatukogutöötajate kui ka lugejate sega aktiivsel laenutusperioodil.

TPi raamatukogu töötab õppekirjanduse laenutamisel nii nagu paljude NSVL suuremate kõrgkoolide raamatukogud (2, 4, 5). Komplekte koostatakse kõigile esmakursuslastele (ka õhustele ja kaugõppijatele) ning teise kursuse päevastele üliõpilastele. Igale õpperühmale on antud kindel kuupäev ja kellaaeg, millal raamatukokku tulla. Selleks ajaks on lugemissaali laudadele valmis pandud vastavale kursusele ettenähtud õpikute komplektid. Nüüd vormistatakse terve rühm korraga lugejateks, üliõpilastele antakse lugejapiletid, tutvustatakse raamatukogu kasutamise eeskirju ja lepitakse kokku raamatukogu- ja bibliograafiaõppuste aegade suhtes. Üliõpilastel tuleb täita valmispandud õpikute formularid ja need oma laenutustaskusse panna. Kogu rühma teenindamine, arvestamata pikka ettevalmistusaega, võtab 30-40 minutit. Alates 1983. aastast laenutatakse sel viisil õpikuid ka TPedI esmakursuslastele. Kui esmakursuslane tahab mõne päeva pärast raamatuid juurde laenata, teenindatakse teda üldistel alustel. Suurtes kõrgkoolides õigustab selline laenutusviis end igati, väiksematel ei ole aga vajadust oma raamatukogu lugejaid nii kitsastesse raamidesse suruda.

TRÜ TR-s laenutatakse raamatuid vastavalt lugejate soovidele ja vajadustele igal ajal, kusjuures esmakursuslasi teenindab õppeaasta algul eri töötaja. Esmakursuslasel on vaja talle valmispandud õpikute komplekti küsida ja registratuurist saadud lugejapileti alusel laenutustasku vormistada.

Selline lugejate diferentseeritud teenindamine võimaldab esmakursuslastel saada täiendavat informatsiooni ja konsultatsiooni ning raamatukoguhoidjatel üliõpilasi kiiresti teenindada.

Lugejatele soodsamate tingimuste loomiseks tunakse TRÜ TR-s ja TPedI raamatukogus, mis mõlemad asuvad uutes hoonetes, septembris-oktoobris (kirjanduse intensiivseima laenu- tamise periood) ja juunis (kirjanduse massilise tagastamise periood) õppekirjanduse kojulaemutus väljapoole kontrolli- tsooni, hoone esimesele korrusele.

Kõigile esmakursuslastele paratamatult täiskomplekte ei jätku ja normatiivide järgi ei peagi jätkuma. Põhiõpikute täiskomplektidega kindlustatakse ca 60% üliõpilastest. Kõrg- kooliraamatukogu ülesandeks ei olegi muretseda nii palju kirjandust, et iga üliõpilane kõik vajalikud teosed oma ko- duriulile seisma saaks viia. Seda enam, et ühiselamutes ei ole õppimistingimused sugugi head. Väga tähtis on lugemis- saalide olemasolu ja nende tühjõrgise organiseerimine. Kohal- lugemise võimalused on raamatukoguti erinevad. Lugemissaali- kohti on TRÜ-s 1266, TPI-s 285, EPA-s 34, TPedI-s 150, TRK-s ja ERKI-s 24. Normaalseks saab olukorda pidada ainult TRÜ ja TPedI raamatukogudes. Erinev on ka avafondi suurus: TRÜ-s 350 000, TPI-s 127 000, EPA-s 12 650, TPedI-s 35 000, TRK-s 5520 ja ERKI-s 750. Avariulitel olevast kirjandusest mool- dustab kõige suurema protsendi perioodika, järgnevad teatme- ja õppekirjandus. TRÜ, TPI ja TPedI raamatukogudes on ava- riulitele paigutatud 3-10 eks. kõigist õpikutest, 15-20 eks. sõnastikest ja programmikohasest ilukirjandusest.

1981.a. tühjõrgitati TRÜ TR-s välja metoodiline juhend õppe- kirjanduse lugemissaali (302 kohta ja 32 individuaalkabiini) avafondi formeerimise kohta. Selle põhjal on õppekirjanduse lugemissaali riulitele paigutatud 50 000 raamatut, põhili- selt viimase 5-10 aasta väljaanded, varasematest ainult enam- nõutavad. Et selline lugemissaal hädavajalik on, näitab ju- ba tema fondi ringlus - 8,9. Õppefondi keskmine ringlus Ees- ti kõrgkoolide raamatukogudes, kaasa arvatud lugemissaalid, on 1,8. Leningradis on see 1,6-2,2 (1).

EPA raamatukogul puudub lugemissaal täiesti. Ühiselamu väikeses lugemistoas on väljas viimase aastakäigu perioodika, teatmeteosed ja vähesel määral õppekirjandust. ERKI-s kasuta- takse kohallugemiseks nii teatmeteoseid, perioodikat kui ka

kunstialbumeid, kuid neid on hõlbus tellida, kuna laenutus-
lett asub lugemisruumis. TRK 24 kohaga lugemistuba on küll
väike, kuid arvestades selle kõrgkooli omapära (noote ju kee-
gi lugemissaalis lugemas ei käi, ka ümber kirjutamas mitte,
sest raamatukogul on kopeerimisvõimalused - 1985. a. 1037
koopiate laenutust), ei ole seal vajadus suurema lugemissaali
järele nii suur kui EPA-s.

Laenutuste struktuuri analüüs viitab sellele, et Eesti
kõrgkoolide raamatukogudes langeb 80,5% laenutustest lugemis-
saalide arvele. Eriti kõrge on see protsent TRÜ ja TPI raama-
tukogudes (vastavalt 89,5 ja 88,6 1985.a.). EPA ja TRK raama-
tukogudes on ülekaalus kojulaenutused, lugemissaalide arvele
langeb vastavalt 11,2 ja 13,8% laenutustest.

Äraütlosti on nii kojulaenutuses kui lugemissaalides. Kõik
äraütlostused analüüsitakse ja komplekteerijatele esitatakse et-
tepanekud vajaliku kirjanduse järelkomplekteerimiseks.

Eesti NSV raamatukogude tšš üliõpilaste varustamisel õpi-
kuga pole üldkokkuvõttes halb. Ebarahuldav on olukord vaid
mõningate raamatute osas ja nende kohta on komplekteerijad
oma taotlused juba esitanud. Kui paraneks koostšš kateedrite-
ga (abi kirjanduse valikul ja uute õppevahendite koostamisel),
dekanaatidega (raamatukogu korda rikkunud üliõpilaste karis-
tamisel) ja kirjastusosakondadega (uute õppevahendite välja-
andmisel), samuti ka raamatukogude materiaal-tehniline baas,
suundaksid raamatukogud lugejateeminduse kvaliteeti veelgi pa-
randada.

Kirjandus

1. Горев В.Г. Формирование учебного фонда библиотеки вуза // Вузовские библиотеки западносибирской зоны. Томск, 1961. Вып. 9. С. 34-39.
2. Иванова Е.В. Изучение и внедрение передового опыта в прак-
тику работы вузовских библиотек // Опыт работы Научной
библиотеки МГУ. 1982. Вып. 17. С. 115.
3. Иванова Е.В. Современная вузовская библиотека // Советское
библиотековедение. 1983. № 1. С. 51-52.
4. Племнек Н.К. Посвящение в читатели // НГБ СССР. 1969.
№ 1. С. 23.

5. Племнек Н.К., Жукова И.И. Организация обслуживания студентов в начале учебного года в Ленинградском политехническом институте // НТБ СССР. 1979. № 1. С. 22-26.
6. Положение о формировании фондов библиотек вузов: Приказ Минвуза СССР № 566, 4 мая 1983 г.

УЧЕБНАЯ ЛИТЕРАТУРА В ВУЗОВСКИХ БИБЛИОТЕКАХ ЭСТОНСКОЙ ССР

К.Киккас

Резюме

Задача вузовских библиотек состоит в обеспечении оптимальных условий для учебной и научной деятельности путем целенаправленного комплектования литературы и создания благоприятной обстановки для работы с книгой на месте.

С целью представления ясной картины обеспеченности студентов учебной литературой, методический отдел НБ ТТУ изучил положение дел во всех вузовских библиотеках республики за период с 1984 по 1985 год. Анализировались такие показатели библиотечной работы как укомплектованность учебной литературы, условия в читальных залах, оперативность обслуживания, обращаемость фондов, работа с должниками и отказами.

Преподавание на эстонском языке предполагает наличие соответствующих учебных пособий на данном языке. Помимо издательства "Валгус", учебники издают также вузовские издательства. Однако оперативность и количество повторных тиражей оставляют желать лучшего. Даже большой тираж удовлетворяет потребности студентов лишь первые годы. Наука движется вперед, и повторное издание учебного пособия требует дополнений и изменений.

Всесоюзные нормативы предусматривают следующее соотношение основных учебников и студентов: общественно-политические дисциплины 1:1, общенаучные и общетехнические дисциплины 1:1 (1:2), специальные дисциплины 1:3.

Фонд учебной литературы является наиболее динамичной частью библиотечного фонда. Каждые 5-6 лет заменяется треть фонда, каждые 12-15 лет учебный фонд полностью обновляется. Для учета требующейся и имеющейся учебной литературы в крупнейших вузовских библиотеках СССР введены картотеки обеспеченности учебной литературой, содержащие информацию как об учебниках, так и о читателях.

В ходе развития материально-технической базы библиотеки данные такого рода могут быть введены в память ЭВМ.

Очень важна правильная организация обслуживания читателей, особенно в наиболее интенсивные периоды выдачи и возврата книг: в начале и конце учебного года. Используется групповая и дифференцированная форма обслуживания. 80,5% всех книговыдач в вузовских библиотеках приходится на читальные залы. Преобладание книговыдач на абонементах, зафиксированное в библиотеках ЭСХА и ТГК, объясняется неудовлетворительными условиями для пользования литературой на месте.

Средняя обращаемость фондов учебной литературы в вузовских библиотеках СССР составляет 1,8, в читальных залах НБ ТГУ - 8,9.

Отказы на литературу поступают как на абонементы, так и в читальные залы. Все отказы фиксируются, анализируются, и в отдел комплектования представляются рекомендации для докомплектования.

В целом общая картина обеспеченности студентов учебной литературой неплохая. Неудовлетворительно обстоят дела лишь с некоторыми разделами литературы. В отделы комплектования уже представлены соответствующие заявки.

В заключение следует сказать, что усиление взаимодействия с кафедрами (помощь в отборе литературы), с деканатами (привлечение к ответственности студентов, нарушающих правила пользования библиотекой) и издательскими отделами (издание новых учебных пособий), а также улучшение материально-технической базы библиотек существенно повысят качество обслуживания читателей в вузовских библиотеках республики.

LEHRBUCHBESTÄNDE IN DEN HOCHSCHULBIBLIOTHEKEN DER ESTNISCHEN SSR

K.Kikkas

Zusammenfassung

Hochschulbibliotheken haben die Aufgabe, durch zielbewußte Bestandsergänzung und Gestaltung günstiger Arbeitsbedingungen in den Lesesälen optimale Voraussetzungen für das Studium und die wissenschaftliche Tätigkeit zu schaffen.

Die methodische Abteilung der Universitätsbibliothek Tartu hat zwecks Erforschung der Lehrbücherversorgung der Studenten die Lage in allen Hochschulbibliotheken der Republik im Zeitraum von 1984 bis 1985 untersucht. Es wurden Grundziffern der Bibliotheksarbeit, so wie Lehrbücherversorgung, Bedingungen zum Studium in Lesesälen, operative Benutzerbedienung, Benutzungsfrequenz der Bestände und Arbeit mit Schuldnern und Absagen analysiert.

Der Unterricht in estnischer Sprache setzt das Vorhandensein entsprechender Lehrbücher in estnischer Sprache voraus. Außer dem Verlag "Valgus" bringen auch die Universitätsverlage Lehrbücher heraus. Jedoch ist die Operativität und Zahl der Neuauflagen noch unbefriedigend. Sogar Großauflagen können Studenten nur für kurze Zeit zufriedenstellen. Die Wissenschaft entwickelt sich weiter und Neuauflagen müssen umgearbeitet werden.

Die staatlichen Normen sehen folgende Korrelation zwischen Grundlehrbüchern und Studenten vor: in den politischen und gesellschaftswissenschaftlichen Disziplinen 1:1, in den gemeinwissenschaftlichen und -technischen Disziplinen 1:1 (1:2), in Spezialdisziplinen 1:3.

Die Lehrbuchsammlung ist der veränderlichste Teil des Bücherbestandes. Jede 5-6 Jahre erneuert sich ein Drittel und jede 12-15 Jahre erneuern sich die Lehrbuchbestände vollkommen. Zur Berechnung der vorhandenen und geforderten Literatur werden in den größten Hochschulbibliotheken der Sowjetunion Lehrbücherversorgungskarteien geführt. Diese Karteien enthalten Information sowohl über die vorhandenen Lehrbücher als auch ihre Nutzer.

Bei weiterer Entwicklung der materiell-technischen Basis könnte man derartige Daten mit Hilfe der Computer verarbeiten.

Sehr wichtig ist die richtige Organisation der Ausleihe während der intensivsten Ausleihe- und Rückgabe-Periode d.h. am Anfang und Ende des Studienjahres. Es werden differenzierte Ausleihsysteme angewandt. 80,5% der Bücherausleihen in den Hochschulbibliotheken fallen auf die Lesesäle. Das Vorherrschen der Entleihung in den Bibliotheken der Estnischen Landwirtschaftlichen Akademie und des Talliner Staatlichen Konservatoriums ist auf ungenügende Arbeitsbedingungen in den Lesesälen der genannten Bibliotheken zurückzuführen.

Die durchschnittliche Benutzungsfrequenz für Lehrbücher in den Hochschulbibliotheken der ESSR beträgt 1,8, im Lesesaal der Universitätsbibliothek Tartu - 8,9.

Absagen werden sowohl bei der Entleihung als auch in den Lesesälen fixiert. Durch die Absagenanalyse erhält die Erwerbsabteilung entsprechende Empfehlungen zur Erwerbung nötiger Lehrbücher.

Im großen und ganzen kann die Bücherversorgung der Studenten als zufriedenstellend betrachtet werden. Nur auf einigen Fachgebieten ist der Zustand als unbefriedigend anzusehen. Der Erwerbsabteilungen sind schon entsprechende Verbesserungsvorschläge gemacht worden.

Zum Schluß sei erwähnt, daß die Zusammenarbeit mit dem Personal der Katheder (Literaturauswahl), der Dekanaten (Herausziehen der Studenten zur Verantwortung wegen Mißachtung der Benutzungsordnung der Bibliothek) und mit den Verlagen der Hochschulen (Herausgabe neuer Lehrmaterialien) wie auch die Verbesserung der materiell-technischen Basis dazu beitragen, die Qualität der Benutzerbedienung in den Hochschulbibliotheken der ESSR zu verbessern.

SOTSIOLOOGILISE UURINGU "TRÜ TEADUSLIK
RAAMATUKOGU JA LUGEJA" PROGRAMM

1. Uuringu teoreetilised ja praktilised eesmärgid:

- lugejahuvide ja -vajaduste väljaselgitamine (raamatute olemasolu, teeninduse kvaliteet, lahtiolekuajad jne.);
- raamatukoguteenuste vastavusseviimine lugejate vajadustega;
- raamatukogu arengu prognoosimine.

2. Põhilised uuritavad probleemid:

- TRÜ TR lugejate struktuur;
- lugejate vajadused ja huvid;
- fondide koostise ja teeninduse kvaliteedi vastavus lugejate vajadustele;
- lugeja rahulolu raamatukoguga.

3. Uuritav kontingent: TRÜ TR lugejad, umbes 800 inimest.

4. Uuringu läbiviimise etapid:

I etapp: märts - november 1983.

Valimi määramine. Anketeerimine. Andmete kogumine. Andmetöötlus arvutil. Tulemuste väljatoomine. Ankeediandmete analüüs ja võrdlus teiste uurimismeetoditega saadud andmetega (vaatlused, intervjuud, raamatukogutöö statistilised näitajad). Ettepanekud TRÜ TR töö ümberkorraldamiseks vastavalt uuringu tulemustele. Uuringu tulemuste publitseerimine.

II etapp: märts - november 1986.

III etapp: märts - november 1989.

Kolme etapi tulemuste võrdlev analüüs. Protsesside arengudünaamika esitamine. TRÜ TR töö parandamise ettepanekute väljatöötamine. Ettepanekute rakendamine töösse ja kontroll selle üle. Uuringumaterjalide avaldamine.

5. Uuringutulemuste rakendamine praktikasse:

Uuringutulemused rakendatakse praktikasse iga etapi järel. Sellest võtavad osa TRÜ TR kõik osakonnad. Vajaduse korral kaasatakse vabariigi teised teadusraamatukogud Vabariikliku Ametkondadevahelise Raamatukogukomisjoni vahendusel.

6. Uuringu viivad läbi TRÜ TR teadusdirektor, teadusosakonna töötajad. Rahendajaks on TRÜ direktor.

ПРОГРАММА СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ
"НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ТГУ И ЧИТАТЕЛЬ"

1. Теоретические и практические цели:
  - выявление направленности читательских интересов и потребностей (наличие книг, качество обслуживания, время работы библиотеки);
  - возможность достижения согласованности библиотечного обслуживания с потребностями читателей;
  - прогнозирование библиотечной деятельности.
2. Основные исследуемые проблемы:
  - структура читательского контингента НБ ТГУ;
  - нужды и интересы читателей НБ;
  - соответствие состава фондов и уровня обслуживания нуждам и потребностям читателей;
  - удовлетворенность читателей библиотекой.
3. Исследуемый контингент: читатели НБ ТГУ - около 800 человек.
4. Этапы проведения исследования:

I этап: март - ноябрь 1983 г.

Определение выборки. Проведение анкетирования. Сбор данных. Обработка данных. Расшифровка результатов. Сравнение с данными, полученными при проведении исследования другими методами (наблюдение, интервью, статистические показатели). Предложения по улучшению работы НБ ТГУ соответствуют результатам исследования. Опубликование результатов.

II этап: март - ноябрь 1986 г.

III этап: март - ноябрь 1989 г. Повторные исследования.

Сравнение результатов на отдельных этапах повторных исследований. Демонстрация процесса динамики развития. Разработка предложений по улучшению работы НБ ТГУ. Внедрение предложений в практику работы, контроль над ним. Опубликование материалов исследования.
5. Использование результатов исследования в практике.

Внедрение результатов запланировано на каждом этапе совместно со всеми отделами НБ ТГУ, также с другими республиканскими библиотеками при содействии республиканской межведомственной библиотечной комиссии.
6. Исследование осуществляют сотрудники научного отдела НБ ТГУ, заместитель директора по науке.

Руководитель исследования - директор НБ ТГУ.

ANKEET
"36 KÜSIMUST LUGEJALE"

Lugupeetud lugeja!

Raamatukogu on tõotanud uues majas juba terve aasta. Kindlasti on igal lugejal selle aja jooksul välja kujunenud oma arvamus raamatukogu praeguse töökorralduse kohta - mis on hästi, mis võiks paremini olla, millega ei saa hoopiski rahule jääda. Selgitamaks lugeja seisukohti palume ka Teid vastata mõnedele küsimustele. Andmeid kogutakse eesmärgiga muuta lugejate teenindamine paremaks. Ankeet on anonüümne. Raamatukogu huvitab ainult, mida arvatakse.

Täname Teid koostöö eest!

TRÜ Teadusraamatukogu

1. Milliseid raamatukogusid Te kasutate? (Märkige vastavas lahtris olev number ringiga. Samuti vastake ka järgnevatele analoogilistele küsimustele.)

	sageli	aeg-ajalt	harva
1 meie raamatukogu	1	2	3
2 teaduskonna, instituudi raamatukogu	1	2	3
3 isiklikku raamatukogu	1	2	3
4 sõprade ja tuttavate raamatukogusid	1	2	3
5 mõnda teist raamatukogu (millist?)	1	2	3

2. Mitu aastat olete juba meie lugeja?
 ..... aastat.

3. Kas suhtlemine raamatukoguga on olnud Teile valdavalt (Märkige vastav number ringiga. Samuti vastake ka järgnevatele analoogilistele küsimustele.)

- 1 meeldiv
 2 neutraalne
 3 raskendatud

4. Kas lugejate soovide rahuldamine seoses uude majja asumisega on Teie arvates

- 1 muutunud paremaks
- 2 jäänud endisele tasemele
- 3 muutunud halvemaks
- 4 ei oska öelda

5. Kui sageli Te külastate raamatukogu?

- 1 peaaegu iga päev
- 2 kord-paar nädalas
- 3 kord-paar kuus
- 4 mõned korrad aastas
- 5 olenevalt tööperioodist

6. Kas Te

		sageli	aeg-ajalt	harva
1	laenate kirjandust koju	1	2	3
2	töötate lugemissaalis	1	2	3
3	otsite vastust mõnele konkreetsele küsimusele	1	2	3
4	vaatate üle saabunud uudiskirjanduse	1	2	3
5	käite kohvikus	1	2	3

7. Palun hinnake teeninduskultuuri meie lugejateeninduspunktid.

		hea, meeldiv	rahuldav	halb	ei tea, pole seal käinud
1		2	3	4	5
1	teaduskirjanduse kojulaenutuses	1	2	3	4
2	õppekirjanduse kojulaenutuses	1	2	3	4
3	filoloogია ja ühiskonnateaduste saalis	1	2	3	4
4	loodus- ja täppisteaduste saalis	1	2	3	4

	1	2	3	4	5
5	ajakirjade saalis	1	2	3	4
6	õppekirjanduse lugemis-saalis	1	2	3	4
7	ajalehtede saalis	1	2	3	4
8	mikromaterjalide lugemis-ruumis	1	2	3	4
9	teatmekirjanduse lugemis-saalis	1	2	3	4
10	käsikirjade ja haruldaste raamatute lugemissaalis	1	2	3	4
11	raamatumuuseumis	1	2	3	4
12	RVL-i ja kauglaenuvusosa-konnas	1	2	3	4
13	uudiskirjanduse saalis	1	2	3	4
14	kabiinide saamisel	1	2	3	4
15	konsultatsioonipunktis	1	2	3	4
16	infolauas	1	2	3	4
17	kontroll-lauas	1	2	3	4
18	registratuuris	1	2	3	4
19	kohvikus	1	2	3	4
20	garderoobis	1	2	3	4

8. Kas ootate tavaliselt tellitud kirjandust

a) kojulaenuvuspunktidest:

- 1 kuni 15 min.
- 2 15-30 min.
- 3 30 min. - 1 tund
- 4 üle 1 tunni
- 5 tellin järgmiseks päevaks

b) lugemissaalidesse:

- 1 kuni 15 min.
- 2 15-30 min.
- 3 30 min. - 1 tund
- 4 üle 1 tunni
- 5 tellin järgmiseks päevaks

9. Kuidas rahuldab Teid avariikulitel paikneva kirjanduse valik? Kas see on

	kül- lal- dane	rahul- dav	eba- pii- sav	ei vasta profiilile
1 filoloogias ja ühiskonna- teaduste saalis	1	2	3	4
2 täppis- ja loodusteadus- te saalis	1	2	3	4
3 ajakirjade saalis	1	2	3	4
4 õppekirjanduse lugemis- saalis	1	2	3	4
5 ilukirjanduse riiulil	1	2	3	4
6 direktiiv- ja juhendma- terjalide riiulil	1	2	3	4
7 teatmekirjanduse lugemis- saalis	1	2	3	4

10. Kas Teie tellimused kirjanduse saamiseks rahuldatakse

- 1 alati
- 2 enamasti
- 3 harva

11. Kas kasutate meilt

	sageli	aeg-ajalt	harva
1 erialast teaduskirjandust	1	2	3
2 teaduskirjandust piirneva- telt aladelt	1	2	3
3 erialast õppekirjandust	1	2	3
4 ühiskondlik-poliitilist kir- jandust	1	2	3
5 populaarteaduslikku kirjandust	1	2	3
6 ajakirju	1	2	3
7 teatmekirjandust	1	2	3
8 ilukirjandust	1	2	3
9	1	2	3

12. Kas Teie poolt nõutava kirjanduse osas on raamatute valik meie raamatukogus

- 1 rikkalik
- 2 tagasihoidlik, kuid asjatundlik
- 3 puudulik
- 4 .....

13. Kas saite ülevaate raamatukogu kataloogide süsteemist

- 1 bibliograafiaõppustel
- 2 raamatukogutöötaja abiga töös käigus
- 3 iseseisvalt
- 4 .....

14. Kas vajate kataloogide kasutamisel konsultandi abi

- 1 sageli
- 2 harva
- 3 ei vaja üldse
- 4 .....

15. Kas kasutate võimalust raamatute tellimiseks uudiskirjanduse väljapanekult

- 1 peaaegu alati
- 2 mõnikord ikka
- 3 tavaliselt ei
- 4 ainult tutvun väljapanekuga

16. Meie raamatukogus jõuab uudiskirjandus lugejani

- 1 operatiivselt
- 2 see võtab liiga palju aega
- 3 .....

17. Milliseid teatmeteeningusvahendeid eelistate?

		otstar- bekas	mitte eriti	ei tea
1	kartoteegid	1	2	3
2	bibliograafianimestikud	1	2	3
3	raamatukroonikad	1	2	3
4	referaatajakirjad	1	2	3
5	.....	1	2	3

18. Kas olete rahul raamatukogu teatmeteenindusega?

- 1 täiesti
- 2 mitte päriselt
- 3 sugugi mitte
- 4 pole olnud vajadust selle järele

19. Kas kasutate raamatukogu poolt koostatavaid jooksvaid bibliograafianimestikke, bülletäänne, infolehti?

		sageli	harva	ei tunne	edaspidi
		neid			kavatsen kasutada
1	"TRÜ .... a. ilmunud tööde bibliograafia" (1960.a. alates)	1	2	3	4
2	"Raamatukogusse saabunud väliskirjandus"	1	2	3	4
3	"Raamatukogusse saabunud välisperioodika"	1	2	3	4
4	erialased infolehed	1	2	3	4

20. Nimetage veel mõni raamatukogu trükkis, mis on Teile vajaliku või huvitavana meelde jäänud.

.....

.....

21. Milliseid lugejaüritusi sooviksite külastada?

		seda küll	ei tea	seda mitte
1	kirjandusõhtud	1	2	3
2	lugejakonverentsid	1	2	3
3	vaidlusõhtud	1	2	3
4	uudiskirjanduse ülevaated	1	2	3
5	kohtumised kirjanikega	1	2	3
6	kohtumised tuntud teadlastega	1	2	3
7	vestlusringid	1	2	3
8	loengud	1	2	3
9	informiin	1	2	3
10	.....	1	2	3

22. Mitu korda olete möödunud aasta jooksul külastanud raamatukogus toimunud lugejateüritusi?

- 1 ... korda
- 2 ei ole külastanud
- 3 ei teadnud nende toimumisest

23. Kas hindate seni toimunud näitusi

- 1 kasulikeks
- 2 ei hooli neist
- 3 sooviksin näha näitust teemal .....

24. Kuidas olete rahul raamatukoguhuone üldise ruumilahendusega?

- 1 täiesti
- 2 üldiselt küll
- 3 ei ole rahul (millega konkreetselt?) .....

25. Kus töötate kõige sagedamini?

- 1 filoloogia- ja ühiskonnateaduste saalis
- 2 täppis- ja loodusteaduste saalis
- 3 õppekirjanduse saalis
- 4 ajakirjade saalis
- 5 teatmekirjanduse saalis
- 6 uudiskirjanduse saalis
- 7 lugejakabiinides

26. Kuidas võib Teie arvates rahul olla järgmiste töötingimustega meie raamatukogus?

		hästi	enam-vähem	sugugi mitte
1	valgustus	3	2	1
2	temperatuur	3	2	1
3	ventilatsioon	3	2	1
4	rahu ja vaikus	3	2	1
5	mööbli sobivus	3	2	1
6	sisustuse paigutus	3	2	1

Mis häirib kõige rohkem? .....

27. Te märkate kedagi lugejaist rikkumas või loata välja viimas raamatut. Kas Te

- 1 teatate raamatukoguhoidjale
- 2 teete ise lugejale märkuse
- 3 ei sekku asjasse
- 4 ei oska öelda, pole sellises olukorras olnud

28. Millises eespool toodud küsimustest on puudutatud Teie arvates kõige suuremat korrigeerimist vajavat tšüloõiku? (Märkige küsimuse nr.) .....

29. Mis Teid meie raamatukogus kõige rohkem

a) häirib .....
.....

b) rõõmustab .....
.....

30. Nimetage raamatuid, mida olete korduvalt nõudnud, kuid siiani pole õnnestunud saada.

.....
.....
.....

31. Nimetage teatmeteoseid vm. raamatuid ja ajakirju, mida ei ole, kuid mis peaksid olema meie raamatukogus.

.....
.....
.....

Mõned andmed ka Teie enda kohta:

32. Sugu

- 1 naine
- 2 mees

Vanus aastates: .... aastat.

33. Kas Te

- 1 õpite ülikoolis
- 2 õpite EPA-s
- 3 töötate ülikoolis õppejõu või teadurina
- 4 töötate EPA-s õppejõu või teadurina
- 5 töötate ülikoolis teenistujana
- 6 töötate või õpite mujal Tartus
- 7 töötate või õpite väljaspool Tartut

34. Kas Te peate ennast

- 1 uurijaks-teadlaseks
- 2 raamatusekretäriks
- 3 tarbelugejaks
- 4 juhulugejaks
- 5 õppuriks
- 6 Kui ei ühekski neist, kelleks siis? .....

35. Teie elukutse ja eriala. ....

Kui õpite, siis millises teaduskonnas või erialal?

.....

36. Millistes keeltes Te loete?

	sageli	aeg-ajalt	harva
1 eesti	1	2	3
2 vene	1	2	3
3 inglise	1	2	3
4 saksa	1	2	3
5 soome	1	2	3
6 prantsuse	1	2	3
7 muud	1	2	3

TÄNAME TEID VÄGA!

АНКЕТА "36 ВОПРОСОВ ЧИТАТЕЛЮ"

Уважаемый читатель!

Уже целый год наша библиотека работает в новом здании. Конечно, у каждого читателя за это время сложилось свое мнение об организации работы библиотеки – что хорошо, что можно было бы улучшить, с чем совсем нельзя мириться. Просим Вас поделиться с нами Вашим мнением – искренние и точные ответы помогут нам сделать обобщения и практические выводы по улучшению обслуживания читателей. Подпись ставить необязательно – анкета анонимная.

Благодарим Вас за совместную работу!

Научная библиотека ТГУ

1. Какими библиотеками Вы пользуетесь и как часто? (Обведите цифру, соответствующую Вашему мнению. Так же отвечайте на последующие вопросы.)

	часто	иногда	редко
1 наша библиотека	I	2	3
2 факультетская, институтская библиотека	I	2	3
3 личная библиотека	I	2	3
4 библиотека друзей или знакомых	I	2	3
5 другие библиотеки (какие?)	I	2	3
.....	I	2	3

2. Сколько лет Вы являетесь читателем нашей библиотеки?

.....

3. Ваши отношения с библиотекой были:

- I приятными ?
- 2 нейтральными ?
- 3 затруднительными ?

4. Как изменилось, по Вашему мнению, удовлетворение запросов

читателей в связи с размещением библиотеки в новом здании:

- 1 улучшилось
- 2 осталось на прежнем уровне
- 3 ухудшилось
- 4 не могу сказать

5. Как часто Вы посещаете библиотеку ?

- 1 почти каждый день
- 2 еженедельно
- 3 ежемесячно
- 4 несколько раз в год
- 5 по мере необходимости

6. Как часто Вы

	часто	иногда	редко
1 берете домой литературу	1	2	3
2 работаете в читальном зале, кабине	1	2	3
3 ищите ответы на некоторые конкретные вопросы	1	2	3
4 просматриваете новинки	1	2	3
5 ходите в кафе	1	2	3

7. Пожалуйста, оцените культуру обслуживания в наших пунктах обслуживания читателей.

	хорошее, приятное	удовл.	плохое	не знаю
1	2	3	4	5
1 на абонементе научной литературы	1	2	3	4
2 на абонементе учебной литературы	1	2	3	4
3 в читальном зале филологических и общественных наук	1	2	3	4
4 в читальном зале естественных и точных наук	1	2	3	4
5 в читальном зале журналов	1	2	3	4
6 в читальном зале учебной литературы	1	2	3	4

	1	2	3	4	5
7	в читальном зале газет	I	2	3	4
8	в зале для просмотра микроматериалов	I	2	3	4
9	в читальном зале справочной литературы	I	2	3	4
10	в читальном зале рукописей и редких книг	I	2	3	4
11	в музее книги	I	2	3	4
12	на МБА и ЗА	I	2	3	4
13	в зале новинок	I	2	3	4
14	при получении кабины	I	2	3	4
15	в пунктах консультаций	I	2	3	4
16	в пункте информации	I	2	3	4
17	в контрольном пункте	I	2	3	4
18	в регистратуре	I	2	3	4
19	в кафе	I	2	3	4
20	в гардеробе	I	2	3	4

8. Как долго Вы ждете заказанную литературу ?

а) в пунктах выдачи книг на дом:

- 1 до 15 минут
- 2 15-30 минут
- 3 от 30 минут до 1 часа
- 4 больше 1 часа
- 5 заказываю на следующий день

б) в читальных залах:

- 1 около 15 минут
- 2 15-30 минут
- 3 от 30 минут до 1 часа
- 4 более 1 часа
- 5 заказываю на следующий день

9. Удовлетворяет ли Вас подбор литературы на полках открытого доступа ?

	пол- ностью	час- точно	недос- точно	не отв. профилю
1	2	3	4	5
1 в читальном зале филоло- гических и обществ. наук	I	2	3	4
2 в читальном зале естест- венных и точных наук	I	2	3	4

	I	2	3	4	5
3 в читальном зале журналов	I	2	3		4
4 в читальном зале учебной литературы	I	2	3		4
5 на полках художественной литературы	I	2	3		4
6 на полках директивных материалов	I	2	3		4
7 в читальном зале справочной литературы	I	2	3		4

10. Ваши заказы на получение литературы удовлетворяются

- I всегда
- 2 большей частью
- 3 редко

II. Пользуетесь ли Вы

	часто	иногда	редко
1 научной литературой по специальности	I	2	3
2 научной литературой по смежным специальностям	I	2	3
3 учебной литературой по специальности	I	2	3
4 общественно-политической литературой	I	2	3
5 научно-популярной литературой	I	2	3
6 журналами	I	2	3
7 справочной литературой	I	2	3
8 художественной литературой	I	2	3
9	I	2	3

12. Как представлена в библиотеке интересующая Вас литература -

- I вполне достаточно
- 2 скромно
- 3 недостаточно
- 4 .....

13. Вы получили представление о системе библиотечных каталогов

- I на библиографических занятиях

- 2 в ходе работы с помощью работника библиотеки
- 3 самостоятельно
- 4 .....

14. Вам требуется помощь консультанта при использовании каталогов

- 1 часто
- 2 редко
- 3 не требуется совсем
- 4 .....

15. Пользуетесь ли Вы возможностью заказывать книги с выставки новинок

- 1 почти всегда
- 2 иногда
- 3 обычно нет
- 4 только знакомлюсь с выставкой

16. В нашей библиотеке новинки доходят до читателя

- 1 оперативно
- 2 через большой промежуток времени
- 3 .....

17. Какие средства справочного обслуживания Вы считаете:

	целесооб- разными	нецелесо- образными	не знаю
1 картотеки	1	2	3
2 библиографические указатели	1	2	3
3 книжные летописи	1	2	3
4 реферативные журналы	1	2	3
5			

18. Вы довольны справочным обслуживанием в нашей библиотеке

- 1 полностью
- 2 не совсем
- 3 не доволен
- 4 не было в этом необходимости

19. Пользуетесь ли Вы текущими библиографическими указателями, биллетенями, информационными листами, выпущенными библиотекой

	часто	редко	не знаю их	буду ис- пользов.
1 Библиография работ ТГУ, вышедших в 1960 году (начиная с 1960 г.)	1	2	3	4
2 Зарубежная литература, поступившая в библиоте- ку	1	2	3	4
3 Зарубежная периодика, поступившая в библиотеку	1	2	3	4
4 Информационные листы по специальности	1	2	3	4

20. Какие другие библиотечные издания были Вам полезны и ин-
тересны. Назовите их.

.....
.....
.....

21. Какие мероприятия для читателей Вы хотели бы посетить ?

	да	не знаю	нет
1 литературные вечера	1	2	3
2 читательские конференции	1	2	3
3 диспуты	1	2	3
4 обзоры новой литературы	1	2	3
5 встречи с писателями	1	2	3
6 встречи с учеными	1	2	3
7 беседы	1	2	3
8 лекции	1	2	3
9 информина	1	2	3
10			

22. Сколько мероприятий для читателей, организованных библи-
отекой, Вы посетили в прошлом году ?

- 1 ..... раза
2 не посещал(а)
3 не знал(а) об их проведении

23. Как Вы оцениваете выставки книг ?

- 1 полезными
2 не обращал(а) внимания
3 желал(а) бы видеть выставку на тему

.....

24. Удовлетворяет ли Вас общее расположение помещений в здании библиотеки ?

- 1 полностью
- 2 не совсем
- 3 не удовлетворяет (что конкретно ?)

.....

25. Где Вы чаще всего работаете ?

- 1 в читальном зале филологических и общественных наук
- 2 в читальном зале естественных и точных наук
- 3 в зале учебной литературы
- 4 в зале журналов
- 5 в зале справочной литературы
- 6 в зале новинок
- 7 в индивидуальных кабинетах

26. Удовлетворяют ли Вас в нашей библиотеке такие условия работы, как

	хорошо	удовлетвор.	плохо
1 освещение	3	2	1
2 температура	3	2	1
3 вентиляция	3	2	1
4 тишина и покой	3	2	1
5 удобство мебели	3	2	1
6 расстановка мебели	3	2	1

Что Вас больше всего не устраивает ? .....

.....

27. Если бы Вы заметили, что кто-то из читателей портит книгу или пытается ее вынести, Вы

- 1 скажете об этом работнику библиотеки
- 2 сделаете сами замечание этому читателю
- 3 не будете вмешиваться
- 4 не знаете, что сказать, т.к. в подобной ситуации не были

28. Какие из вышеперечисленных вопросов, по Вашему мнению, больше всего затрагивают участки работы, нуждающиеся в улучшении ? (Отметьте номера вопросов.)

.....

29. Что Вам в нашей библиотеке больше всего

а) мешает .....

.....

б) нравится .....

.....

30. Перечислите книги, которые Вы неоднократно заказывали,
но до сих пор не получили.

.....

.....

.....

31. Назовите справочную литературу, книги и журналы, которых
нет, но которые должны быть в нашей библиотеке.

.....

.....

.....

Сообщите некоторые сведения о себе:

32. Пол   I   женский

              2   мужской

Возраст: .....

33. Вы   I   учитесь в университете

              2   учитесь в ЭСХА

              3   работаете преподавателем или научным сотрудни-
                     ком в университете

              4   работаете преподавателем или научным сотрудни-
                     ком в ЭСХА

              5   работаете в университете служащим

              6   работаете или учитесь в других учреждениях
                     Тарту

              7   работаете или учитесь за пределами Тарту

34. Каким читателем Вы себя считаете ?

              I   исследователем

              2   книголюбом

- 3 "всеядным" читателем
- 4 случайным читателем
- 5 читателем учебной литературы
- 6 если Вы не относите себя ни к одной из выше-
перечисленных категорий читателей, то кто же
Вы ? .....

35. Ваша профессия и специальность .....

Если Вы учитесь, то на каком факультете и по какой спе-
циальности ? .....

36. На каких языках Вы читаете ?

	часто	иногда	редко
1 эстонский	1	2	3
2 русский	1	2	3
3 английский	1	2	3
4 немецкий	1	2	3
5 финский	1	2	3
6 французский	1	2	3
7 другие	1	2	3

Благодарим Вас !

LÜHENDID - ABKÜRZUNGEN - СОКРАЩЕНИЯ

ELVI - Besti Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituut
 EPA - Besti Põllumajanduse Akadeemia
 ERKI - Besti Riiklik Kunstiinstituut
 ITP - insener-tehniline personal
 RVL - raamatukogudevaheline laenutus
 ZBI - Zooloogia ja Botaanika Instituut
 TA - Teaduste Akadeemia
 TPedI - Tallinna Pedagoogiline Instituut
 TPI - Tallinna Polütehniline Instituut
 TR - Teaduslik Raamatukogu
 TRK - Tallinna Riiklik Konservatoorium
 TRÜ - Tartu Riiklik Ülikool

AN - Ausstellung für Neuerwerbungen
 ESSR - Estnische Sozialistische Sowjetrepublik
 UB - Universitätsbibliothek
 UT - Universität Tartu

АН - Академия наук
 ВНИ - выставка новых поступлений
 ГННТБ - Государственная публичная научно-техническая библи-
 отека
 МБА - межбиблиотечный абонемент
 НБ - Научная библиотека
 НИИ - научно-исследовательский институт
 СИФ - справочно-информационный фонд
 ТРК - Таллинская государственная консерватория
 ТГУ - Тартуский государственный университет
 ЭВМ - электронно-вычислительная машина
 ЭСХА - Эстонская сельскохозяйственная академия

SISUKORD - INHALTSVERZEICHNIS - СОДЕРЖАНИЕ

Saateks	3
Вместо предисловия	5
Zum Geleit	7
L. Peep. Infoteeninduse optimeerimine humanitaaraladel	10
Л. Пееп. Оптимизация информационного обслуживания в области гуманитарных наук. Резюме	18
L. Peep. Die Optimierung der Informationsversorgung auf dem Gebiete der Gesellschaftswissenschaften. Zusammenfassung	20
A. Norberg. Библиотека в оценке ученого	22
A. Norberg. Raamatukogu teadlaste hinnangutes. Resümee	34
A. Norberg. Die Universitätsbibliothek Tartu in Beurteilungen der Wissenschaftler. Zusammenfassung	35
У. Тыннов. Студент и библиотека	38
U. Tõnnov. Üliõpilane ja raamatukogu. Resümee	51
U. Tõnnov. Der Student und die Bibliothek. Zusammenfassung	53
Ü. Must. Eriala ja kvalifikatsiooni seostest lugejate infoaktiivsusega	57
Ю. Муст. Информационная активность читателей в зависимости от специальности и квалификации. Резюме	72
Ü. Must. Die Zusammenhänge zwischen der Spezialität, Qualifikation und Informationsaktivität der Leser. Zusammenfassung	75
K. Lepik. Lugejanõudluse rahuldamisest kojulaenutuses	79
К. Лепик. Удовлетворение читательских запросов в абонементе научной литературы. Резюме	87
K. Lepik. Analyse der in der Leihstelle der UB Tartu eingegangenen Leihscheine. Zusammenfassung	89

T. Aav, A. Malm. Lugejasoovide rahuldamisest teaduskirjanduse lugemissaalides	91
T. Aav, A. Малм. Удовлетворение читательских запросов в читальных залах научной литературы. Резюме	100
T. Aav, A. Malm. Die Befriedigung der Literaturnachfrage in den Lesesälen für Wissenschaftliche Literatur. Zusammenfassung	102
I. Smuškina. O kultuurно-просветительной работе	104
I. Smuškina. Kultuurharidustööst. Resümee	114
I. Smuschkina. Öffentlichkeitsarbeit. Zusammenfassung	115
K. Kikkas. Tööst õpikuga Eesti NSV kõrgkooliraamatukogudes	118
K. Киккас. Учебная литература в вузовских библиотеках Эстонской ССР. Резюме	124
K. Kikkas. Lehrbuchbestände in den Hochschulbibliotheken der Estnischen SSR. Zusammenfassung	126
Sotsioloogilise uuringu "TRÜ Teaduslik Raamatukogu ja lugeja" programm	128
Программа социологического исследования "Научная библиотека ТТУ и читатель"	129
Ankeet "36 küsimust lugejale"	130
Анкета "36 вопросов читателю"	139
Lühendid - Abkürzungen - Сокращения	148

Ученые записки Тартуского государственного университета.
Выпуск 842.
ТРУДЫ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ УИ.
На разных языках.
Резюме на разных языках.
Тартуский государственный университет.
СССР, 202400, г.Тарту, ул.Оликооли, 18.
Vastutavad toimetajad U. Tõnnov, A. Norberg.
Korrektorid R. Saukas, S. Blagodarenko, L. Kilk.
Paljundamisele antud 16.12.1988.
MB 02929.
Formaat 60x90/16.
Kirjutuspaber.
Masinakiri. Rotaprint.
Arvestuspoognaid 9,29. Trükipoognaid 9,5.
Trükiarv 500.
Tell. nr. 1048.
Hind rubl. 1.90.
TRÜ trükikoda. ENSV, 202400 Tartu, Tiigi t. 78.